özgür gelecek

SİYASAL ve KÜLTÜREL DERGİ

temmuz 1989

8

Fiyatı :
2000.TL

— Beşikçi ve TÖB-DER Davalarında Beraat

— Bn. Mitterrand'ın Ziyareti ve Hümanist Duyarlılık

— Dünü ve Bugünüyle "Geri Kalmışlık" Sorunu

— Kürt Kültürü ve "Temsîl" Politikası

www.kurdishstudies.org

özgür gelecek Adına

MERHABA

6-7. sayı, Özgür Gelecek'in Aralık-1988'den bu yana devam eden yayın hayatında toplanmayan ilk sayısı oldu. Bundan önceki tüm sayılar toplatıldığı gibi, 3. sayımıza da matbaada elkonmuştu.

Bu arada, şimdiye dek dergimiz hakkında açılan 20 dolayında davadan birkaçı sonuçlandı. 1. sayıdaki anket cevabından dolayı beraat eden İsmail Beşikçi'den sonra Yayın Yönetmenimiz Mehmet Bayrak da, tutuklanmasına gerekçe gösterilen "Nazım Hikmet ve Türk-Kürt Halklarının Kardeşliği" yazısından beraat etti. Bunlardan başka kimi yazı ve mektuplar hakkında da bilirkişi raporuna uyularak beraat kararı verildi. Özgür Gelecek hakkında üstüste açılan davalardan sonra birbirini izleyen beraat kararları, maddeten ve manen verilen büyük hasarlardan sonra kuşkusuz demokrasi ve özgürlük adına önemli kazanımlardır. İlgili platformlarda, dava konusu edilen 'sorun'lar eni-konu tartışılıp aydınlığa kavuşturuldukça bu yolda daha önemli adımların atılacağı açıktır.

☆ ☆ ☆

Dergimizin sonuçlanan ilk davası olan İsmail Beşikçi davası, çeşitli aşamalarıyla bu sayımızda yer alıyor. Sıkıyönetim mahkemesinin mahkumiyet kararından sonra Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği beraat kararıyla yeni bir sürece giren TÖB-DER davasında yaşanan "çifte standart", 12 Eylül yargılamalarını yeniden tartışma gündemine getiriyor ve mahkûm ediyor.

Türkiye'de ilk kez düzenlenen "Kadın Kurultayı" çerçevesinde ele alınan "Kürt kadınının özgül sorunları", bu alanda gösterilecek etkinliklere ve yapılacak incelemelere bir başlangıç oluşturuyor. Bayan Mitterrand'ın Kürt mültecilere yönelik ziyareti "hümanist duyarlılık"; Yeşilyurt'ta yaşanan trajik olaylar ise "rejimin aynası" bağlamında ele alınıyor.

İlgi ve beğeniyle izlenen "Dünü ve Bugünüyle Geri Kalmışlık Sorunu" konulu sosyo-ekonomik incelemede bu kez göç, sürgünler ve kentleşme gibi nüfus hareketleri işleniyor. Sovyet Kürdolog Casimê Celil'in ilk Kürtçe gazete "Kurdistan"dan yola çıkarak incelediği konu şu başlıkla sunuluyor: "Türk Reformist Hareket İdeolojisinin Osmanlı İmparatorluğundaki Kürtlerin Toplum Düşüncesinin Gelişimine Etkisi." İlk Kürtçe gazeteyi çıkaran Bedirhan ailesinin bir üyesi olan Kamuran Bedirhan da **"Kültür-Sanat"** *bölümünde anılıyor. Bu dizide yer alan öteki yazılar gibi bu yazının da ilgiyle karşılanacağını sanıyoruz. Bilindiği gibi Kamuran Bedirhan, aynı zamanda Nazım Hikmet'in yakın dostu ve dava konusu edilen ünlü mektubunun muhatabı. Bu bölümün özgün bir incelemesi de "Tarihsel Gelişimi İçinde Kürt Kültürü ve 'Temsil' Politikası." Yazı, eski metinlerde "asimilasyon" yerine kullanılan "temsîl" kavramının altını özellikle çizmektedir.*

☆ ☆ ☆

Yeni sentezlerde ve ortak paydalarda birleşmenin gereğine inandığımız için mecbur olmadıkça siyasal polemiklere girmemek kararındayız. Ancak Medya Güneşi dergisinin bu yaklaşımımıza ters düşen bir tutumunu, kısa ve yalın olarak cevaplamak zorunda kalıyoruz. Derginin, bu kısa ve "zorunlu" açıklamadan gerekli mesajı alacağını umuyoruz...

☆ ☆ ☆

"Özgür Gelecek" *adına hepinize dostça selamlar.*

www.kurdishstudies.org

özgür gelecek

SİYASAL ve KÜLTÜREL DERGİ

temmuz 1989

Gelecek Basın, Yayın Ltd. Şti. Adına
Sahibi ve Yayın Yönetmeni
Mehmet BAYRAK

■

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Bekir KESEN

■

Yazışma Adresi
Meşrutiyet Cad. No: 17/19,
Kızılay-ANKARA, Tel: 118 22 96

■

Diyarbakır Temsilciliği
Yılmaz Odabaşı
Kıbrıs Cad. Önder Apt. Kat: 4
Dağkapı-DİYARBAKIR

■

Banka Hesap No
Türkiye İş Bankası
Meşrutiyet Şubesi - 391137 nolu
hesap Kızılay-ANKARA

■

Abone Koşulları
Yıllık 20.000.- TL,
Altı Aylık 10.000.- TL,
Avrupa Yıllık 50 DM; ABD 35 Dolar;
Avustralya 40 Avustralya Doları

■

İlan Tarifesi
Arka Kapak: 400 bin;
İç Kapak: 300 bin;
İç Sayfalar: 200 bin;
Yarım Sayfa: 100 bin;
1/4 Sayfa: 50 bin TL.

■

Baskı:
GÖZLEM Yayıncılık ve Matbaacılık
Koll. Şti. Tel: 516 50 31 İstanbul

■

Dağıtım
GAMEDA

İÇİNDEKİLER

ÖZGÜR GELECEK ADINA (SUNU)

GÜNCEL GELİŞMELER

- İSMAİL BEŞİKÇİ BERAAT ETTİ..... 2
- TÖB-DER DAVASINDA ÇİFTE STANDART..... 11
- BİRİNCİ KADIN KURULTAYI..... 15
  Jülide GÜLİZAR
- KÜRTLERE BN. MİTTERRAND ZİYARETİ VE HÜMANİST DUYARLILIK..... 18
  Umut MOLA
- YEŞİLYURT (CİNÊBİR) OLAYI REJİMİN AYNASIDIR..... 20
  Baki MUNZUR

İNCELEME - ARAŞTIRMA

- DÜNÜ VE BUGÜNÜYLE "GERİ KALMIŞLIK" SORUNU -VI- 23
  Mirzali ÇİMEN
- TÜRK REFORMİST HAREKET İDEOLOJİSİNİN OSMANLI İMPARATORLUĞUNDAKİ KÜRTLERİN TOPLUM DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİNE ETKİSİ..... 34
  Casimê CELİL

KÜLTÜR - SANAT

- DR. KAMURAN BEDİRHAN'IN YAŞAMI VE ESERLERİ ÜZERİNE..... 39
  Ferhad CAN
- TARİHSEL GELİŞİMİ İÇİNDE KÜRT KÜLTÜRÜ VE "TEMSİL" POLİTİKASI"..... 41
  Taki SİNEMİLLİ

OLAYLAR VE GÖRÜŞLER *(Haber-Yorum-Belge)*

- KOMKAR'ın 11. Kurultayı Yapıldı..... 47
- Kızıltepe Peşmerge Çadırlarında Yeni Bir Olay: **Toplu Zehirlenme**..... 48
- **Oy Dere Kanlı Dere:** "Siirt'teki Kasaplar Deresinin Açtırılması Konusunda Bir Gelişme Yok"..... 49

Desenler/Karikatürler: Öztürk, M. Muslu, H. Elçi, Y. Odabaşı

www.arsivakurdi.org

İsmail Beşikçi Beraat Etti

*Dergimizin 1. sayısında **"Özgür Gelecek İçin Öneriler"** bölümünde yer alan görüşlerinden dolayı TCK'nun 142/3-6. maddesi gereğince Kürtçülük-bölücülük propagandası yaptığı iddiasıyla yargılanan Dr. İsmail Beşikçi beraat etti.*

*Konuya ilişkin İddianame ile Beşikçi'nin ve avukatlar adına Serhat Bucak'ın yaptığı savunmalara ve Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin **"gerekçeli karar"**ıra aşağıda yer veriyoruz:*

ANKARA DGM SAVCILIĞININ İDDİANAMESİ

T.C. Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi
Cumhuriyet Savcılığı

İDDİANAME

Sayı
Hazırlık No: 1989/34 — Devlet Güvenlik Mahkemesi
Esas No: 1989/17 — Başkanlığına
İdd. No: 1989/18 — Ankara

Davacı : K.H.

Sanık : İsmail Beşikçi, Hüsnü oğlu, Zahide'den olma, 1939 doğumlu, Çorum İli İskilip İlçesi Hacıpiri Mah. Nüfusuna kayıtlı, Mercimek Sok. 33/11 Aşağı Eğlence/Etlik Ankara adresinde oturur. Serbest yazarlık yapar.

Gözetim tarihi : 29.12.1988

Salıverme tar. : 30.12.1989

Suç : Yayın yoluyla Kürtçülük propagandası yapmak

Suç tarihi : Aralık 1988

Sevk maddesi : TCK 142/3-6

Deliller : Özgür Gelecek Dergisi'nin Aralık 1988 tarihli 1. sayısı. Sanık İsmail Beşikçi'nin emniyet ve savcılık ifadeleri.

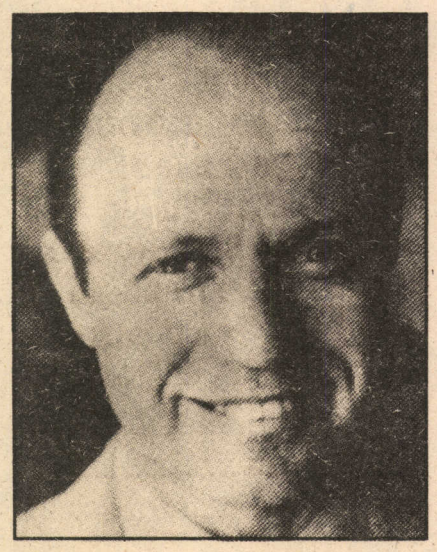

1939 yılında İskilip'te doğan sınığın 1962 yılında SBF'den mezun olduktan sonra bir müddet kaymakamlık stajı yaptığı, 1965 yılında Erzurum Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde sosyoloji asistanı olduğu, 1971 yılında yazdığı "Doğu Anadolu'nun Düzeni" isimli kitapta komünizm ve kürtçülük propagandası yaptığından görevine idari tahkikat sonucu son verildiği, 1971 yılında Ankara'da SBF'de sosyoloji asistanı olarak göreve başladığı, 12 Mart muhtırasından sonra daha evvel yayınlanan kitaplarından dolayı Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanarak ceza aldığı, ancak 1974 yılı affından yararlanarak tahliye olduğu, serbest yazarlığa başladığı, Kürtlerin Mecburi İskanı, Türk Tarih Tezi, Güneş-Dil Teorisi ve Kürt Sorunu isimli kitaplarında kürtçülük propagandası ve Atatürk'ün hatırasına hakaret suçlarını işlediğinden yargılanarak ceza aldığı, İstanbul toptaşı Cezaevi'nden İsviçre, Hollanda, İsveç, Norveç Yazarlar Birliği başkanlarına yazdığı İngilizce ve Fransızca mektuplarında yabancı memlekette Türkiye'nin nüfuzunu kıracak şekilde milli menfaatlere aykırı zararlı faaliyette bulunmak suçunu işlediğinden Gölcük Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanarak mahkum olduğu, mahkemedeki yargılamaları sonrasında verdiği dilekçelerinde kürtçülük ve devletin manevi şahsiyetini tahkir suçunu işleyerek tekrar yargılandığı ve bu suçlardan da mahkum olduğu, 1987 Mayıs ayında meşruten tahliye olduğu dosya münderecatı ve sanığın emniyet ifadesinden anlaşılmıştır.

Sanık İsmail Beşikçi Meşrutiyet Cad. No. 17/19 Kızılay adresinde ayda bir çıkmakta olan Özgür Gelecek Dergisi'nin Aralık 1988 tarihli 1. sayısında 47. sahifede bulunan Özgür Gelecek için öneriler bölümünde şunları yazmıştır.

"Özgür Gelecek Kürt insanının kendi kimliğini sorgulayabilmesi için gerekli düşün ortamının hazırlanmasına katkıda bulunmalı.

Kürt insanı, Kürt toplumunun, Türkiye'deki, Ortadoğu'daki ve dünyadaki statüsünü öteki toplumlarla karşılaştırabilmeli, örneğin Arap

www.kurdishstudies.org

toplumu, Fars toplumu ve Türk toplumuyla Kürt toplumunun ilişkilerini ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve askeri açılardan inceleyebilmeli. Bu karşılaştırmaları kaba da olsa yapabilmeli. Kürt İnsanı ülkesinin bölünmesi ve paylaşılması üzerinde düşünebilmeli.

Özgür Gelecek Kürtlerde tarih bilincinin ve toplum bilincinin gelişmesine yardımcı olmalıdır."

Sanık yazısında ülkemizin bir kısım insanlarını Kürt adı altında ayrı bir toplum olarak kabul etmekte, bu toplumun kendi kimliğini arayabilmesi gerektiğinden, Kürt toplumunun Türk toplumu ile siyasal, kültürel ve askeri münasebetlerinde bu insanların ülkelerinin bölünmüş ve paylaşılmış olduğundan ve ülkelerinin bu durumu üzerinde düşünmeleri gerektiğini, ayrıca Kürtlerin tarih ve toplum bilincinin gelişmesi gerektiğinden bahsetmektedir.

Türkiye toprakları üzerinde yaşayan ve Türk vatandaşı olan herkes aynı milli kimliğe sahiptir. Hiç bir Türk vatandaşının Türkiye ile apayrı bir siyasal, kültürel ve askeri münasebeti olamaz, (vatandaşlık münasebetleri dışında), Türkiye devleti 1000 yıldan beri Türk yurdu olan bu toprakları hiç kimseye böldüremez. Bütün Türk vatandaşları aynı tarih ve toplum bilincine sahiptir, aksini söylemek Türk Devleti'nin ülkesi ve millietiyle bölünmez bütünlüğüne kastetmektir, bölücülük yapmaktır. Sanık da yazmış olduğu yazısında bunu yaparak bölücülük suçunu işlemiştir.

Sanık İsmail Beşikçi Gölcük Donanma ve Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nde 1981/586 Es. 1982/217 karar sayılı ve 23.3.1982 tarihli kararı ile yabancı memlekette Türkiye'nin milli menfaatlerine zarar verecek faaliyette bulunmak suçundan TCK'nın 140. maddesi gereği 10 sene ağır hapis cezasına çarptırılmış ve bu cezası 10.8.1982 tarihinde kesinleşmiştir.

Yine Sanık İsmail Beşikçi'nin İstanbul Sıkıyönetim 2 No. lu Askeri Mahkemesi'nde 1983/48 Es. 1983/144 K. sayılı ve 13.4.1983 tarihli kararı ile kürtçülük ve devletin manevi şahsiyetini tahkir suçlarından TCK'nın 142/3 ve 159/1 maddeleri gereğince bir yıl ağır hapis ve bir yıl 2 ay hapis cezası aldığı, bu cezanın 5.3.1983 tarihinde kesinleştiği, sanığın bu cezaları nedeniyle 5.5.1987 tarihinde meşruten tahliye olduğu, bihakkın tahliye tarihinin ise 14.4.1996 olduğu celbedilen kararlar ve müddetname fotokopisinden anlaşılmıştır.

Netice ve talep

Sanık İsmail Beşikçi'nin yayın yoluyla kürtçülük propagandası suçunu işlediği yukarıda belirtilen delillerle sabit olduğundan,

a) Hareketine uyan TCK'nun 142/3-6, 31, 33,40. maddeleri gereğince tecziyesine,

b) Sanık yukarıda tarih ve numaraları belirtilen kararlarla hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum olduğu, meşruten tahliye olduktan sonra bihakkın tahliye tarihi gelmeden hürriyeti bağlayıcı bu suçu işlemiş olduğu görüldüğünden, TCK'nun 17. maddesi gereğince kararın kesinleşmesini müteakip meşruten tahliye kararının geri alınmasına karar verilmesi iddia olunur. 3.2.1989

Nuh Mete Yüksel
DGM. Cumhuriyet Savcı Yrd

İSMAİL BEŞİKÇİ'NİN
1. SAVUNMASI

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı'na
Ankara

Esas No: 1984/19

Sayın Yargıçlar,

Özgür Gelecek Dergisi'nin, Aralık 1988'de yayınlanan 1. sayısında, Derginin içeriğine ilişkin bir açıklamadan dolayı yargılanmaktayım. Bu süreçde iddianameyle ilgili iki önemli hususu belirtmekte yarar görüyorum. Bunlardan ilki hukuksal bir konu. İkincisi ise bilim yöntemi kavramıyla ilgili.

Hukuksal bir konu olarak şunları ifade etmek istiyorum. İddianame, "Türkiye toprakları üzerinde yaşayan her Türk vatandaşı aynı milli kimliğe sahiptir." diyerek, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu ve Türk ulusal kimliğini taşıdığını vurgulamaktadır. Burada, "tabiyet" ve "milliyet" kavramları da aynı şeymiş gibi gösterilmektedir. Halbuki, "tabiyet" vatandaşlık hukukuna ilişkin bir kavramdır, "milliyet" ise sosyolojik ve politik bir kavramdır. İddianame Türk'ten başka ulusal kimliğe sahip grupların varlığının ileri sürülmesinin suç oluşturacağını da belirtmektedir.

Somut gerçekler ve bilimsel düşünce, iddianamenin ileri sürdüğü bu görüşü, bu düşünceyi doğrulamamaktadır. Bu en azından Kürtler bakımından böyle. Bunun için, iddianamenin bu saptamasına, bu görüşüne katılmıyorum. Fakat burada ifade etmek istediğim konu bu değil, bundan hareket ederek hukuk mantığı ve hukuk felsefesiyle ilgili, adaletin özüyle ilgili bazı hususlar...

1960'lı yılların sonlarından itibaren kitaplarımdan, yazılarımdan dolayı birkaç kere yargılandım. İddianame bunların bir kısmını belirtiyor. Belirtilmeyen bir-iki tane daha var. Bunların hepsi de mahkumiyetle sonuçlandı. 1960'lı yılların sonlarından itibaren şunu gözledim: İddianamede kısaca ifade edilen görüş mahkemelerin de görüşüydü. Mahkemeler gerekçeli kararlarında herkesin Türk olduğunu, Kürtlerin kökeninin Türk olduğunu, Kürtçe diye bir dil olmadığını vs. uzun uzun yazıyorlardı. Öte yandan bunlar sadece, mahkemelerin görüşü ve düşüncesi de değildir. Yargıçlar da teker teker aynı görüşü savunuyorlardı. Çeşitli zamanlarda ve çeşitli mekanlarda mahkeme heyetlerinde yer alan yargıçların bazıları, günlük gazetelerde, haftalık veya aylık dergilerde yazdıkları yazılarda aynı düşünceyi, aynı görüşü ifade etmişlerdir. İşte belirtmek istediğim esas konu bu noktada düğümleniyor. Açıkça ortaya çıkan sonuç şu: Beni veya benim gibileri yargılayan yargıçlarla aynı şeyleri düşünmediğim, onların görüşlerini, düşüncelerini eleştirdiğim için yargılanmış oluyorum. Onlar yazılarında, Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu söylüyorlar. Biz bu görüşün yanlış olduğunu, toplumun somut gerçeklerine, bilimsel düşünceye uygun olmadığını söylüyoruz. Kürtlerin durumundan söz ediyoruz. Bu görüşü benimsemediğimiz, eleştirdiğimiz için de yargılanıyoruz, cezalandırılıyoruz. Kürt sorunu ile ilgili düşüncelerden dolayı mahkeme önüne çıkarılan

kişilerin durumunu, onların mahkemeyle ilişkilerini kısaca bu şekilde belirtmek mümkündür. Çünkü Kürt sorunuyla ilgili resmî ideoloji sadece, mahkeme kararlarında ifade edilmiyor. Ayrı ayrı olarak yargıçların düşünceleri de bu yönde. Ve hukuk adamları olarak yargıçlar bu düşünceleri çeşitli gazetelerde ve dergilerde sık sık dile getiriyorlar.

Bu, kuşkusuz, hukuk adına büyük bir sakıncadır. Çünkü mahkemeler, kişileri cezalandırmakla yetkili olan, devletin en önemli baskı aracıdır. Ve bu araç, herhangi bir konuda, örneğin Kürtler konusunda, kendini yargılayanlarla aynı şeyi düşünmediği için sanığı cezalandırır bir konuma düşmektedir. Bunun hukuk için büyük yaralar açtığı açıktır. Bütün bunlar davanın hukuksal bir dava olmadığını, politik bir dava olduğunu gösterir.

İnsanlar çeşitli kişilerle veya çeşitli kurumlarla aynı şeyi düşünmeyebilir. Örneğin gazetecilerle veya sanatçılarla aynı şeyleri düşünmeyebiliriz. Fakat bu gibi durumlarda benzer düşünmemek cezaî bir konuyu gündeme getirmez. Yargıçlarla aynı şeyleri düşünmemek ise bir hapis cezasını gündeme getirebilmektedir. Yargılama Kürt sorunuyla ilgili olduğu zaman bu hep böyle oluyor.

Türkiye hızlı bir toplumsal ve siyasal değişme sürecindedir. Hukuk kurumları bu değişmenin mümkün olduğu kadar sancısız ve sarsıntısız bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli ortamın hazırlanmasına katkıda bulunmalıdır. Bunun için de yargılama sürecinde ideolojik gerçekleri değil, toplumun somut gerçeklerini, bilimsel düşünceyi dikkate almalıdır. Ülkenin uzun vadeli çıkarları bu yöndedir. "Türkiye"de sadece, Türk ulusal kimliği taşıyan Türkler vardır, Türklerden ayrı bir ulusun varlığını ifade etmek suçtur." anlayışı toplumsal ve siyasal değişmenin olağan kanallarını tıkar. Ve bunlar uzun vadede ülkenin çıkarlarına uygun değildir.

Bilim yöntemiyle ilgili olarak ise şunları söylemek istiyorum. Türkiye'de çeşitli üniversitelerde arkeoloji, sosyal antropoloji, etnoloji gibi bölümler, kürsüler vardır. Bu bölümlerde gerek Anadolu'da, gerek dünyanın çeşitli yerlerinde yaşamış eski kavimlere, eski kültürlere ilişkin incelemeler yapılır. Örneğin, Etiler'in, Frigyalılar'ın kültür ve medeniyetleri incelenir. Çanaklar, çömlekler bulunarak sergilenir.Örneğin, Etiler erzaklarını böyle koruyorlardı, denir. Çeşitli kavimlere ilişkin tabletler bulunur, onların yazıları incelenmeye çalışılır. Afrika kültürleri, Uzakdoğu kültürleri, Amerika'daki Kızılderili kültürleri incelenir. Bu yolla eski kültürlerin ve medeniyetlerin günümüze yansımaları sağlanır. Onların günümüzde yaşatılması için çaba harcanır.

Fakat, bütün bu süreçlerin yaşandığı Türk üniversitesinde, Kürt diline, Kürt kültürüne ve medeniyetine ilişkin hiçbir araştırma ve inceleme yapılamaz. Çünkü bu konuda devlet tarafından yasak konulmuştur. Ve bu yasağa riayet edilip edilmediği dikkatli bir şekilde, çeşitli devlet kurumları tarafından izlenmektedir. Bunun ötesinde Kürt dilinin ve kültürünün yok edilmesi ve unutturulması için her türlü önlem alınmaktadır. Halbuki, Kürt dili yaşayan bir dil, Kürt kültürü yaşayan bir kültürdür. Binlerce yıl önceki kavimlere ilişkin diller ve kültürler incelenirken, bunlar gün ışığına çıkarılırken, yaşayan bir dilin ve kültürün unutturulması, yok edilmesi derin bir çelişkidir. Buradaki derin çelişkiyi görmemek mümkün değildir.

Kürtlere ilişkin konuların incelenmesinin yasaklanması, Türk üniversitesinin bu yasaklara riayet etmesi, Kürtlerin aslının Türk olduğunun, Kürtçe diye bir dilin olmadığının propagandasına katılması resmî ideolojinin etkinliğiyle ilgili bir olaydır. Halbuki, gerek bazı konuların incelenmesinin yasaklanması, gerek bu yasağa itibar edilmesi Türkiye'nin düşünce ve bilim hayatını derinden yaralamaktadır, körleştirmekte ve kötürümleştirmektedir. Bu süreç uzun vadede ülkenin itibarını zedelemektedir. Burada, bilim yöntemiyle ilgili bir durumu vurgulamakta yarar vardır. Bilim ancak, ideolojileri, bu arada, resmî iideolojiyi eleştirerek gelişebilir, itibar sağlayabilir. Resmî ideoloji tarafından konulmuş yasaklara itibar ederek, düşünceyi ve bilimi geliştirmek olası değildir. Bu yolla, düşüncenin ve bilimin itibar kazanması olanaklı değildir. Bu bakımdan dünyadaki çok eski kültür ve medeniyetlere ilişkin incelemeler yapan onları gün ışığına çıkarmaya çalışan Türk üniversitesinin, yaşayan bir dili ve kültürü görmezden gelmesi, bunun yok edilmesine göz yumması, ayrıca, üzerinde durulması gereken derin bir çelişkidir.

Sayın Yargıçlar,

Bilim ile ideoloji arasında derin bir çelişki vardır. Bilim somut gerçeklerden, olgulardan hareket eder. Bilimin ürettiği bilgiler eleştirilebilir, yanlışlanabilir. Bilimsel süreç dinamiktir, esnektir. İdeolojiler ise birinci planda inançlara dayanır. Kabul edilmiş bazı doğrular vardır, hep o savunulur. İdeolojiler katı, eleştirilemez, tartışılamaz sistemlerdir. Resmî ideoloji ise, herhangi bir inancın, devlet tarafından konulmuş cezaî müeyyidelerle ayakta tutulması, insanlara, kurumlara ve kitlelere benimsetilmeye çalışılmasıdır.

Bilim, dünya dönüyorsa ve bu önermeyi olgulara dayanarak kanıtlayabiliyorsa, bunu, her zaman, her koşulda ifade etmelidir. Bu düşünceyi ifade etmeyi yasaklayan bir resmî ideoloji de olabilir. Örneğin, "Dünya dönüyor demek vatanı milleti sevmezliktir, vatana millete ihanettir," diyen bir resmî ideoloji de olabilir. Bu koşullar altında da bilim gerçeği, yani dünyanın döndüğünü ifade etmelidir. Ülkenin uzun vadeli çıkarları bu yöndedir. Kişiler herhangi bir cezaî müeyyideyle karşılaşmadan, böyle bir endişe taşımadan bu tür önermeleri ifade edebilmelidirler. Uygarlık budur.

İddianamede Kürtlerin ulusal kimliklerini ifade edebilmelerini savunmanın suç olduğu vurgulanmaktadır. Biz, Türkiye'deki bütün hukuk kurumlarının, Bulgaristan'daki veya Batı Trakya'daki Türklerin ulusal kimliklerini yani Türk kimliklerini koruyabilmeleri için her türlü önlemin alınmasını istediklerini, bunun için siyasal partilere, hükümete, benzer kurumlara önerilerde bulunduklarını yakından biliyoruz. Bu bakımdan, "Kürtler kendi kimliklerini sorgulayabilmelidir," görüşü cezaî bir kovuşturmaya neden olmamalıdır.

Sayın Yargıçlar,

İddianameye karşı söyleyeceklerim kısaca bunlardır. Saygıyla sunuyorum. 23 Mart 1989

İsmail Beşikçi

BEŞİKÇİ'NİN 2. SAVUNMASI

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı'na
Ankara

Esas No: 1989/19

Sayın Yargıçlar,

İddia makamı, esas hakkındaki mütalasında, ırk mülahazasıyla milli duyguları zayıflatıcı propaganda yaptığımı, bu yüzden de TCK 142/3'den cezalandırılmamı istemektedir.

Maddede geçen "milli duygu" kavramıyla ilgili bazı açıklamalar yapmak istiyorum.

Türkiye'de Kürtlerin varlığını ileri sürmek, Kürt dili ve Kürt kültürü üzerindeki baskılar kaldırılmalıdır demek, Türklerin milli duygularını zedeleyen inciten, zayıflatan bir tavır ve davranış değildir. "Kürtler kendi ulusal kimliklerini, etnik kimliklerini sorgulamalıdır." demek de hiçbir Türk'ün milli duygusunu zayıflatmaz, incitmez.

Fakat şu tür eylemler Türklerin milli duygularını incitebilir. Bugün Avrupa'da özellikle Batı Almanya'da 1.5 milyona yakın Türk yaşamaktadır. 1981-1983 yılları arasında Batı Almanya'da ve öteki Avrupa ülkelerinde Türklere karşı çok yoğun bir propaganda sürdürülüyordu... "Türkler defolun!", "Pis Türkler Almanya'dan dışarı!", "Türk'e ihtiyacımız var, lağımlarımızı kim temizleyecek!" vs. gibi sloganları büyük şehirlerde, sokaklarda, apartman duvarlarında, okul kapılarında her yerde görmek mümkündü. Bunlar gerek Türkiye'de, gerek Batı Almanya'da veya Avrupa'da yaşayan her Türk'ün milli duygularını incitebilir. Yine o yıllarda ve daha sonraki yıllarda, Türkler hakkında çok aşağılayıcı fıkralar da anlatılmaktaydı. (bkz. Tercüman, 9 Aralık 1981, Hürriyet, 5 Ocak 1982) Türklerden ısrarla vize istenmektedir. Bu aşağılayıcı eylemlere karşı Türk Hükümeti ne yapabilmiştir, Alman Hükümeti'ne ricada bulunup bu tür eylemlerin durdurulmasını istemekten başka?

İstanbul'da Batı Almanya Konsolosluğu'nda çalışan bir Alman Konsoloslukta, vize almak için kuyruğa girmiş Türk yurttaşlarıyla yaptığı tartışmada, "Bütün Türkler domuzdur." demiştir. Ve bu tartışma, bu söz Türk basını aracılığıyla Türk kamuoyuna da duyurulmuştur (Günaydın, 4 Mart 1982).

Iraklı Jassim Abdürrezzak, Ankara'da, bir araba park yerinde, Türklerle yaptığı bir tartışmada, "Siz Türkler köpek gibisiniz, itibarınız yok, bize bir şey yapamazsınız, bu arabayı yakarız, parasını da öderiz." demiştir (Cumhuriyet, 17 Kasım 1985).

Bunlar ve benzeri fiiller Türklerin milli duygularını incitebilir, zedeleyebilir. Fakat bu tür beyanlara karşı Cumhuriyet Savcılarının ciddi bir soruşturma açtıkları da söylenemez. Çünkü Türk hukuk düşüncesi ve Türk hukuk tatbikatı "milli duyguları inciten ve zedeleyen fiiller"i yanlış yerlerde aramaktadır. Yukarıda sözü edilen fiiller konusunda ciddi bir soruşturma açılamazken, Kürtlerin eşitliğini ve insan haklarından yararlanması gerektiğini ileri süren sözlerin ve yazıların Türklerin milli duygularını incittiğinin ve zedelediğinin iddia edilmesi derin bir çelişkidir.

Mahkemenizde yürütülen bu duruşmanın mahkumiyetle sonuçlandığını düşünelim. Bundan sonra ne olur? Elbette, hüküm temyiz edilir, dosya Yargıtay'a gönderilir. Yargıtay hükmü bozar veya onaylar. Onayladığını düşünelim. İşte burada, Türk hukuk düşüncesindeki ve tatbikatındaki çelişkiler bütün açıklığıyla ortaya çıkar. Şöyle:

Yargıtay Birinci Başkanı Nihat Renda, 1985-1986 yılı, adli yıl açış konuşmasında, Bulgaristan Devleti'nin insan hak ve özgürlüklerini hiçe sayarak, Türk azınlığa reva gördüğü, hukuk, ahlak ve insanlık dışı baskı ve davranışlardan söz etmektedir. Bu baskılar ve davranışlar, büyük milletimizi, insanlık alemini derin bir eleme ve kuşkuya boğmuştur, demektedir. Hükümeti, bu baskıların önlenmesi için gerekli önlemleri almaya çağırmaktadır. Siyasal Partilerin, Barolar Birliği gibi hukuk kurumlarının, öteki meslek kuruluşlarının harekete geçmelerini istemektedir (TRT TV 6 Eylül 1986 20.30 haberleri; Tercüman, 7 Eylül 1986).

Yargıtay'ın şimdiki başkanı yargıç Ahmet Coşar, Adli yılı açış konuşmalarında, çeşitli yazılarında aynı istekleri dile getirmektedir. Danıştay Başkanı da Danıştay'ın kuruluş yıldönümlerinde, Bulgaristan'daki Türkler konusunu sık sık dile getirmektedir.

Bir hukuk kurumu olarak Türkiye Barolar Birliği adına Genel Başkan Teoman Evren de Bulgaristan'daki Türk azınlığın diline ve kültürüne yapılan baskıları, Bulgarlaştırma çabalarını dünya ülkelerindeki çeşitli barolara duyurmuş ve Bulgaristan Hükümeti'ne bu eylemleri durdurması için baskı yapılmasını sağlamıştır (Cumhuriyet, 8 Mart 1985; Milliyet, 11 Nisan 1985).

Dikkat edilirse Yargıtay Başkanı asimilasyonla ilgili süreci hukuk, ahlak ve insanlık dışı baskılar olarak nitelemektedir. Bu eylemlerin sadece Türkleri değil, bütün insanlık alemini derin bir elem ve kuşkuya sevkettiğini vurgullamaktadır. Bulgaristan'daki Türklere karşı sürdürüldüğü zaman hukuk, ahlak ve insanlık dışı olarak kabul edilen ve tepki gösterilen bir süreç, Türkiye'de Kürtlere karşı yapıldığında onaylanıyorsa, hukuku, adaleti ve vicdanları yaralayan derin bir çelişki ortaya çıkar.

Türk hukuk sistemi uzun yıllardır bu çelişkilerle birlikte yaşamıştır. Bundan sonra böyle çelişkilerle hukuku uygulamak çok daha zorlaşacaktır.

Sayın Yargıçlar,

Türk hukuk sistemi, Türk adaleti bu çelişkilerden kendisini arındırmalıdır. Bunun en başta gelen yolu da düşünce özgürlüğüne konan kısıtlamaların kaldırılmasından geçer. Bu sürece hukuku uygulayan kurumlar olarak mahkemelerin de bir katkısı olmalıdır. Türkiye'de Kürt diye bilinen bir milletin olmadığını, Kürtçe diye bir dilin olmadığını ispat etmeye çalışan yazılar gibi, bu tür yazıları eleştiren yazılar ve düşünceler de özgür olmalıdır, ceza tehdidi altında tutulmamalıdır. Örneğin, rahmetli Prof. Dr. Mehmet Eröz, Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu gibi kişiler Kürtlerin Türk olduğunu, Kürtçe diye bir dil olmadığını ispat etmeye çalışan yazılar yazmışlardır. Prof. Dr. Mehmet

Eröz, asistanlığında da, doçentliğinde de, profesörlüğünde de hep bunları yazmıştır. Bu kitaplarından ve yazılarından büyük bir kısmı, devletin çeşitli olanakları da kullanılarak çeşitli toplum kesimlerine ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Radyo ve TV'de yayınlanmıştır. Öğrencilere ve öğretmenlere, işçilere, köy odalarına, cezaevlerine vs. dağıtılmıştır. Fakat bu tür yazıları eleştiren, Kürtlerin ve Kürtçenin varlığından söz eden yazılar da hep ceza tehdidi altında tutulmuştur. Ve bu uygulama sık sık yapılmıştır. Bu kuşkusuz politik bir olaydır ve resmi ideolojinin uygulanmasıyla ilgilidir. Mahkemelerin böyle bir süreçte araç olarak kullanılması adalet ve hukuk anlayışını zedeler.

Sayın Yargıçlar,

Hukuku, evvelden belirlenmiş usullere göre kanun ve devletin çeşitli yaptırımlarıyla desteklenen kurallar bütünü olarak anlamamak gerekir. Bu biçimsel bir anlayıştır. Böyle bir anlayışa dayalı hukuk belli bir süre zorla uygulanır ama meşruiyeti her zaman tartışma konusu yapılır. Oysa hukuk toplumsal gücünü kendisine zorla uyanlardan değil, bu kuralları meşru sayıp onlara istekli olarak uyanlardan alır. Türkiye'de Kürtlerin varlığının inkar edilmesi meşru değildir. Çifte standartlı düşünmek ve uygulama yapmak, Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskıları protesto etmek Türkiye'de Kürtlere yapılan baskıları onaylamak vicdanları her zaman rahatsız eder. Vicdanların rahatsız olduğu bir yerde de adalete olan inanç gelişemez, kökleşemez. Zira hukukun toplumsal bir işlevi de vardır. Toplumsal işlevi açısından hukuk, toplum içinde oluşmuş yeni sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkileri dikkate alır ve yeni kuralların oluşmasına yardımcı olur. Burada, kuşkusuz, insan haklarına dayalı hukuk kavramı en temel kavramlardan biridir.

Söyleyeceklerim bunlardır. Saygılarımla sunuyorum.

27 Nisan 1989

Av. SERHAT BUCAK'IN AVUKATLAR ADINA YAPTIĞI SAVUNMA

Devlet Güvenlik Mahkemesi Başkanlığı'na
Ankara

Konu : Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesinin 1989/19 Esas sayılı dava dosyasının 23.03.1989 günlü oturumunun ara kararının 2. bendi gereğince yazılı savunmamızın sunulmasından ibarettir.

Müvekkilimiz İsmail Beşikçi hakkında Meşrutiyet Caddesi No: 17-19 Kızılay adresinde ayda bir çıkmakta olan Özgür Gelecek dergisinin Aralık 1988 tarihli 1. sayısının 47. sahifesinde yayınlanan "Özgür Gelecek İçin Öneriler" bölümündeki beyanatından dolayı Ankara DGM. Cumhuriyet Savcılığınca 3.2.1989 tarih ve 1989/17 esas 1989/18 Sayılı iddianamesiyle TCK. 142/3-6 maddelerine muhalefetten dolayı dava açılmış olup, yapılan yargılama sonunda DGM. C. Savcısı 23.03.1989 günlü oturumda açıkladığı "Esas Hakkındaki Mütaalasında" müvekkilimizin aynı gerekçelerle ek. 142/3-6. 3111, 37. maddelerince cezalandırılması ve hakkında TCK. 17. maddesinin de uygulanmasını kamu adına TALEP ve MÜTALAA etmiştir.

Müvekkilimiz hakkında TCK. 142/3-6 maddelerinin tatbiki istendiğinden, müvekkilimizin "Özgür Gelecek" dergisinde yayınlanan önerilerinin, bu madde kapsamına girip girmediği konusundaki görüşümüzü belirtmeden önce bu maddenin uygulanabilmesi için gerekli unsurlar konusuna kısaca değinmek istiyoruz.

TCK. 142/3. Maddenin Nitelik ve Unsurları:

TCK. 142/3. maddesinde ifadesini bulan "Milli duyguları yoketmek ve zayıflatmak için propaganda yapmak" "Düşünce özgürlüğüyle" çelişen bir suç tipidir. Belirtilen hükümle sadece "ifade özgürlüğü" değil, "Bilimsel Araştırma Yapma Özgürlüğüne de" kısıtlamalar getirilmiş, klasik bilimsel öğretilerin yayınlanması da önlenmiştir.

TCK. 142, Ceza Kanunumuza kaynaklık yapan1889 İtalyan Ceza Kanununda olmadığı gibi TCK. ilk şeklinde de yer almamıştır. Bu maddenin kaynağı FAŞİST İTALYA'dır. İlk olarak faşizmi korumak amacıyla çıkarılan 1926 Tarihli Devleti Koruma Yasası'nda yer alan kural, daha sonra 1930 İtalyan Ceza Kanunu projesinde bulunmamasına rağmen, Adalet Bakanı ROCCO'nun isteği ile 1930 İtalyan Ceza Yasasının 272. maddesinde yer almıştır. Sözkonusu hüküm TCK.'da değişiklik yapan 3036 sayılı yasa ile 1936 yılında girdi. 1938 yılında 3531 sayılı kanunla yapılan değişiklikle cebir unsuru çıkarılıp, ağırlatıcı sebep sayıldı. 1946 ve 1949 yılındaki değişikliklerde de cebir unsuru yer almadı. Nihayet maddeye bu günkü biçimini veren 1951 değişikliği de "Cebir Unsuruna" yer vermedi. Bu antidemokratik maddenin kardeşi 141 ile birlikte Ceza Yasamıza giriş ve gelişimi Türkiye'de ve Avrupa'da Faşizmin gelişme ve kabarma dönemlerine rastlaması da kuşkusuz ki rastlantı değildir.

İtalyan Ceza Kanunu'nun 272. maddesinde yer alan "Milli duyguları zayıflatmak suçu" İtalya'da faşist düzen yıkıldıktan sonra çok eleştirilmiş, Faşist sistemin "Ulus" anlayışının ürünü olarak nitelendirilmiştir. Devlet ve millet kavramlarını kişilerin dışında soyut birer kavram, mistik birer anlayış olarak kabul eden İtalyan faşizmi "Faşist devleti ve milletin menfaatini" korumak amacıyla kişi özgürlüğünü alabildiğine sınırlama olanağını elde etmiştir. Bu nedenlerle İtalyan Ceza Hukukçularının çoğu, sözkonusu hükmün demokratik düzende uygulanamıyacağı konusunda birleşmişlerdir. Sözkonusu maddenin demokratik bir Ceza Kanunu'nda yer alması halinde yorumunun daraltıcı bir biçimde yapılması gerekeceği de ileri sürülmüştür. Bu gelişmeler üzerine 6 Temmuz 1966 tarihinde İtalyan Anayasa Mahkemesi "Propaganda Suçunu" düşünce açıklama özgürlüğünü düzenleyen İtalyan Anayasası'nın 21. maddesine aykırı bularak iptal etmiştir. 272. maddenin diğer fıkralarını, bu fıkralarda yer alan hükümlerin, ancak Anayasa dışı usullerin uygulanması halinde suç sayan "İtalyan Anayasa Mahkemesi" milli duyguları zayıflatmak ve yoketmek için propaganda fiilini kesinlikle anayasaya aykırı saymıştır. Bizde ise buna tamamen ters bir görüş ortaya çıkmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin E. 1963/173 K 1965/40. 26.9.1965 tarihli kararında belirlenen görüşüne göre düşünce özgürlüğü sadece "Anayasaya Uygun Düşünceleri Açıklama Özgürlüğü" olarak algıladığını ortaya koymaktadır. Bu ise herkesin, "Resmi İdeolojiye" onun doğrultusunda düşün-

me, düşünce üretme zorunluluğunu getirmektedir. Yani herkes tek tip düşünceye sahip olacak, tek tip düşünce üretecek, tıpkı fabrikada üretilen meta gibi. Oysaki vasıl olmaya çalıştığımız Batı demokrasilerinde durum böyle midir? Oralarda acaba "ancak anayasaya uygun düşünceleri açıklayabilme özgürlüğü" açısından Batı demokrasilerinde, durum nedir? Amerikan Yüksek Mahkemesi 1945 tarihli bir kararında şöyle diyordu: "Halkı zararlı düşünce akımlarına karşı korumaya kalkışmak, Devlet'in ne görevidir, ne de hakkı... Anayasa koyucuları bizim adımıza doğru ile yanlış arasında bir ayrım yapmak için hiçbir yönteme güvenmedikleri için, gerçeği aramada herkesin kılavuzu yine kendisi olmak gerekir" (Bülent Tanör TCK. 142. madde Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama sh. 14). Aynı Yüksek Mahkeme 1957 yılındaki bir kararıyla da, özü bakımından ne kadar düzene aykırı olursa olsun her türlü doktrinin yine de savunulabileceğini vurgulamıştır. Bu F. Almanya'da da böyledir, İsviçre'de de böyledir, Fransa'da da böyledir. Bütün bu Batı demokrasilerinde yasaklanan tek şey Anayasa'ya karşı düşünceler değil, yıkıcı eylemlerdir. Demokrasilerin ve Demokratik Düzenlerin mihenk taşı ise "Düşünce Özgürlüğü" ve "Fikir (Düşünce) suçlarının" olmamasıdır. Aksi tavır ve davranışlar ise yaşanılan ülkenin anti-demokratik olduğunu gösterir. Bizler bir taraftan Bulgaristan'daki, Yunanistan'daki Türk kökenli vatandaşlara yapılan anti demokratik baskıları kınayıp, buradaki insanların etnik sorunlarını uluslararası platformlarda tartışırken, kendi içimizde yaşayan ayrı bir etnik grubun varlığını ve sorunlarını kabul etmezsek, bu sorunları gündeme getiren insanları soylu düşüncelerinden dolayı yıllarca hapishanelerde tutsak edersek inandırıcı olamayız, uluslararası platformlarda bu ayıbımız her zaman karşımıza çıkar.

Propaganda Unsuru: TCK. 142/3 maddesindeki suçun maddi unsuru propagandadır. Bir görüşün taraftar kazanmak amacıyla başkalarına iletilmesi "Propoganda" fiilini oluşturur. Ancak yukarıda değindiğimiz gibi, demokratik ülkelerde düşünce suçu olmadığı için, propaganda fiili başlıbaşına suç teşkil etmez. Düşüncelerin suç sayıldığı ülkelerde ise propaganda ancak belirli sonuca ulaşmak amacıyla yasaklanan düşünceyi içerdiği zaman hukuka aykırı sayılır. Aynı husus TCK. 142/5 açısından da sözkonusudur. "Milli duyguları zayıflatacak" niteliği bulunmayan görüş açıklanıp propagandası yapıldığında fiil suç teşkil etmez.

Bu açıklanan görüş ve düşünceler "Milli duyguları zayıflatmaya yönelik" tehlikeyi meydana getirmediği taktirde, bu görüş ve düşünceler yargılanmamalı, cezalandırılmamalıdır. Yoksa insanları sırf düşüncelerinden dolayı yargılayıp cezalandırmış oluruz. Eğer bir kişi "Ulus" kavramı konusunda Resmi İdeoloji gibi düşünmüyorsa mutlaka bu kişinin "Milli duyguları zayıflatmak için" propaganda yaptığını varsayamayız. Üstelik bu kişi -Bazılarınca kabul edilse de edilmese de- bilim adamı ise, bilimsel donelerle çevresinde olup bitenleri algılıyorsa, bilimsel yöntemle elde ettiği doğruları topluma açıklayacak kadar bilim namusuna sahipse, bu kişinin bir dergide çıkan bir beyanatını bir propaganda olarak kabul etmek mümkün değildir. Aksi düşünce o bilim adamının görüşlerine ambargo koymaktır.

Devlete karşı suçlarla ilgili olarak "Hazırlık Başlangıcı" ve "Hazırlık hareketlerinin" amacı "zarar neticesini" önlemek olduğuna göre, propoganda fiilini "Zarar tehlikesi" yarattığı için cezalandırıldığına göre olayımızda da somut olarak tehlike yaratıcı niteliğin araştırılması gerekir. Ancak bu tehlike araştırıldığında karar makamında olan kişilerin objektif olarak davranmaları çok önemlidir. Karar makamında olan kişilerin en azından kendilerini "Resmi ideolojiden" soyutlamaları lazımdır, subjektif değer yargılarından arınması gerekir. Zarar tehlikesini cezalandırmaya yönelik normlar amacına uygun yorumlanmayıp, objektif ve somut zarar tehlikesi aranmaksızın uygulandığında, düşünce açıklama özgürlüğünün sınırlandırılması ve her tür propagandanın hukuka aykırı olması sonucu doğar. Bu ise demokratik sistemle bağdaşmaz niteliktedir. Ülkenin etnik, toplumsal yapısıyla ilgili belirlemeler, bilimsel olarak doğru olsun olmasın, siyasal iktidarın politikasına uygun bulunsun bulunmasın, milli duyguları zayıflatıcı hareket olarak nitelendirilemez.

TCK. 142/3 maddesi bir bütün olarak ele alındığında "Irkcılık amacını" güden propagandayı cezalandırırken, diğer yandan "milli duyguları zayıflatıcı" propagandayı da cezalandırmıştır. Bu durumda "milli duygu" kavramını ırkcı bir anlayışla ele almak ve buna göre maddeyi uygulamak, maddenin kendisiyle çelişkiye düşmektir. Bir taraftan ırkcılık propagandasıyla cezalandırılmakla "Atatürk milliyetciliği" esasına dayandığı belirtilen Anayasal düzene karşı zarar tehlikesi önlenmek istenmiş, diğer taraftan "milli duyguları zayıflatmaya yönelik propagandayla da" TCK. 125. md. yer alan ülke bütünlüğüyle ilgili suç tipinin "hazırlık başlangıç hareketi" cezalandırılmıştır. Bu nedenle ülke bütünlüğünün parçalanmasına yönelik "Zarar Tehlikesi" yaratmayan "Ulus" kavramıyla ilgili düşünceler "Milli duyguları zayıflatıcı" propaganda sayılmamalıdır.

Suçun Manevi Unsuru: Propaganda fiilinin cezalandırılması için fiilde aranan kast özel kasttır. Özel kast ise failin propaganda fiilinin "Zarar Tehlikesi" yaratmaya yönelik olup olmadığıdır. Bu konunun araştırılması gerekir. Şayet failin amacı "zarar tehlikesi" yaratmaya yönelik olmayıp, bilimsel gerçekleri açıklamak, var olan bir soruna parmak basıp, bu sorunun çözümü yönünde temennilerde bulunmaksa suçun teşekkül ettiğini kabul edemeyiz.

Müvekkilimizin Hukuki Durumunun Tahlili:

Müvekkilimiz İsmail Beşikçi sosyolog ve bilim adamı olup, konumu gereği çevresinde gördüğü, algıladığı toplumsal olaylar karşısında yaptığı araştırmaların neticesini Türkiye Toplumuna maletmiş bir kişidir. Hem de bu bilimsel çalışmalarının kefaretini cezaevlerinde ödemiş olan bir bilim adamıdır. Şimdi İsmail Beşikçi ne demiştir bakalım. Özgür Gelecek dergisinin 1988 Aralık 1. sayısının 47. sayfasında özgür gelecek için şunları söylemektedir. "Özgür gelecek Kürt insanının kendi kimliğini sorgulayabilmesi için gerekli düşün ortamının hazırlanmasına katkıda bulunmalı. Kürt insanı kürt toplumunun, Türkiye'deki, Orta Doğudaki, Dünyadaki statüsünü öteki toplumlarla karşılaştırabilmeli. Örneğin Arap toplumu, Fars Toplumu, Türk Toplumuyla, Kürt toplumunun ilişkilerini, ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve askeri açılardan inceleyebilmeli bu karşılaştırmalar kaba da olsa yapılabilmeli."

Müvekkilimizin yukarıdaki beyanatı kendisi tarafından kaleme alınmış gibi gösterilmek istenmiştir. Oysa ki yazı, makale ile beyanat arasında az da olsa bir nüans farkı vardır. Ancak müvekkilimizin gerek kolluk ifadesinde, gerek hazırlık ifadesinde, gerekse mahkemenizdeki sorgulanması sırasında aynı düşüncelerini yinelemiştir. İddianame Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğunu ve Türk ulusal kimliğini taşıdığını vurgulamaktadır. Esas hakkındaki mütalaasında ise sayın iddia makamı "Türkiye'de Kürtlerin yaşadığını söylemek yalnız başına suç teşkil etmez" demektedir. Şüphesiz ki doğrudur, 80'li yılların sonlarında "Kürt sorunu" Ortadoğuda ve Türkiye'de güncelliğini korumaktadır. Resmi kişilerin beyanatları, basında her gün çıkan haber, yorum ve beyanatlar, Milli Güvenlik Kurulu toplantıları, TBMM oturumları bunun en canlı kanıtıdır. Şimdi işin en canalıcı noktasına geliyoruz, Kürt halkının varlığını ve bunların Türkiye'de bir topluluk olarak yaşadığını kabullenmek suç olmadığına göre, bu toplumun ekonomik, sosyolojik sorunlarıyla ilgilenmek, Kürt insanının kendi kimliğini sorgulayabilmesini dilemek, bu toplumun birlikte yaşadığı diğer toplumlarla ekonomik, politik, siyasal, kültürel ilişkilerini de inceleyebilmesini temenni etmek TCK. 142/3 kapsamındaki sözkonusu "Milli duyguları zayıflatmak ve yoketmek" suçunu oluşturmaz. Aksine somut olarak böylesine bir sorun varken, böyle bir sorunun var olmadığını savunmak ve bunu resmi görüş olarak zorla ve ceza tehdidi ile kabul yoluna gitmek siyasal ve toplumsal olguları yok saymak demektir. Sayın Prof. Çetin Özek'in de belirttiği gibi Sorunun varlığı ve çözümün gerekliliği konusundaki görüş açıklaması, sorunun "Ülke/Ulus bütünlüğünün" parçalanması suretiyle çözümünü önermedikce milli duyguları zayıflatıcı propaganda olarak nitelendirilemez. Çünkü bütün olarak sorunun varlığının ve çözülmesi gerekliliğinin savunulması, milli duyguları bütünleyici önerileri de içerebilir. Bu bakımdandır ki "Soruna" işaret edilip sorunun çözümü için önerilerde bulunmak milli duyguları zayıflatmak ve yoketmekle eşanlamlı değildir. Bunu böyle yorumlamak toplumsal, bilimsel olgulara aykırı olduğu gibi, şovenist bir ulus anlayışını da ifade ettiğinden demokratik sistemle bağdaşmaz. Bu tür anlayış, İtalyan Hukukcularının belirttikleri gibi "Faşist düşüncenin" örneğidir. Etnik sorunla ilgili araştırma, düşünce ve beyanların "Bölücü Düşünce, Bölücü Hareket" olarak nitelendirilmesi, hukuk açısından yanlış olduğu gibi, sorunun çözümüne yarayacak kanalları da tıkar, körleştirir.

Sayın Başkan, Sayın Üyeler,

Savunmamızın bu kısmında müvekkilimizin "İddianameye cevap" dilekçesinde ortaya koyduğu bir soruna biz de değinmek istiyoruz. Müvekkilimiz ve müvekkilimiz gibi düşünenler, çeşitli dönem ve süreçlerde düşüncelerinden dolayı yargılanmışlardır. Özellikle bilim adamları, bilimsel araştırma yapanlar "Resmi İdeolojiye" uygun olarak düşünmek zorunda değillerdir. Kuşkusuz "Resmi İdeoloji" doğrultusunda düşünenler de olacaktır. Nasıl ki "Resmi İdeoloji" doğrultusunda düşünmek doğal olarak suç kabul edilmiyorsa, "Resmi İdeolojinin" doğrultusunda düşünmemek de suç olmamalıdır. Bu çoğulcu demokrasinin gereğidir, düşünce ceza tehdidi altında tutulmamalıdır. Müvekkilimiz İsmail Beşikçi de "Resmi İdeolojinin" görüşleri doğrultusunda düşünce üretmiş olsaydı bugün Prof. ünvanını almış herhangi bir üniversitenin sosyoloji kürsüsünde kürsü başkanlığını yürütüyor olacaktı. Ceza tehdidi altında olmayacaktı. Ancak müvekkilimiz yıllardır "Resmi İdeolojiyi" eleştirdiği için en verimli yıllarını çeşitli cezaevlerinde tutsak olarak geçirmiştir. Hem de müvekkilimize bu konuyu kamuoyu karşısında tartışma olanağı verilmemiştir. Müvekkilimizin yazılı sorgusunda değindiği gibi "Resmi İdeolojinin" oluşmasında ve pekişmesinde mahkemelerin de katkısı olmuştur, Anayasa Mahkemesi "142 ve 141." maddelerin iptaliyle ilgili gerekçeli kararında "Bilim Özgürlüğüne" sınır getirmediği halde, mahalli mahkemeler ve yüksek Yargıtay vermiş olduğu yerleşmiş inançlarıyla "Bilimsel Eserlerin" yayınlanmasına klasiklerin yayınlanmasına dahi tahammül edememiştir.

Şimdi özet olarak şunu belirtmek istiyoruz. Dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde bir eserin, yazının, demecin bilimsel olup olmadığı sorunu hukuku, Devleti ve Yargı organını ilgilendiren bir iş değildir. Bunu denetleyecek olan tek mercii kamuoyu yani okurlar, bilim ve siyaset hayatıdır. Eğer bu eserin, bu yazının, bu görüşün bilimselliğini ölçecek terazi, bilirkişilerin ya da hukukçuların elindeki terazi olsaydı, ilk çağlardan bu yana, zındık damgasını yemiş bilim adamlarının yazıları, eserleri, ürettikleri bugün dünya bilim hazinesinin değerli parçaları haline gelmezdi (Bülent Tanör TCK 142. md. Düşünce Özgürlüğü ve Uygulama). Şimdi şunu söylemek istiyoruz "Yargılama makamını oluşturan sizler şüphesiz ki Devlet memuru olmanıza rağmen bağımsız kişilersiniz. Önünüze gelen uyuşmazlıkların çözümünde objektif düşünmek, objektif davranmak durumundasınız. "Resmi İdeolojinin" hoşuna gitmiyor diye gerçekten suç işlememiş kişileri somut olarak, bilimsel düşündüğü için mahkum etmek zorunda değilsiniz. Aksi düşünce bilime, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine, Helsinki Nihai Senedine aykırı olur. Nitekim "Resmi İdeolojinin" doğrultusunda olmayan yargı kararlarına son zamanlarda rastlanmaktadır. İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi "Kürtlere Özerklik" başlığını taşıyan "2000'e Doğru Dergisinin" 39. sayısıyla ilgili açılan davada Kürt sorununun tabu olmadığını karara bağlamıştır. Mahkemenin 26.10.1988 tarih ve 1987/194 E, 1988/194 sayılı kararında aynen: "Bu yazı da tümü itibariyle değerlendirilmiş, doğuda yaşayan vatandaşların birçok sorunları olduğu, buyörede yaşayan halkın imkansızlıklar içerisinde olduğu, hizmet götürülmediği, Kürt halkının var olduğu, bunu söylemenin suç teşkil etmediği Amerika, F. Almanya, Rusya'da aynı durumun var olduğu bu devletlerin parçalanmadığı, bilakis büyük devletler olduğu, bizim de aynı şekilde hareket etmemiz gerektiği, bunun bölücülük değil bilakis birleştiricilik olduğu belirtilmek suretiyle yazar görüşlerini ortaya koymuştur." denilmektedir. Bu karar iddia makamınca da temyiz edilmeyip kesinleşmiştir. Görülüyor ki ne bir sorunun varlığından bahseden yazar Musa Anter'in görüş açıklaması ile ne de bir yargı organının Resmi İdeolojinin sınırları dışına çıkarak karar vermesi halinde Türkiye bölünüp parçalanmıyor. Müvekkilimizin mahkemeye sunduğu yazılı sorgusunda belirttiği gibi "Türkiye çok hızlı bir toplumsal ve siyasal değişme sürecindedir, hukuk kurumları bu değişmenin mümkün olduğu kadar sancısız ve sarsıntısız bir şekilde

gerçekleşmesi için gerekli ortamın hazırlanmasına katkıda bulunmalıdırlar. Bunun için de yargılama sürecinde ideolojik gerçekleri değil, toplumun somut gerçeklerini, bilimsel düşünceyi dikkate almalıdır. Ülkenin uzun vadeli çıkarları bu yöndedir." Görüldüğü gibi müvekkilimiz sürecin sancısız ve sarsıntısız geçmesini dilemekte ülkenin uzun vadeli çıkarlarının bilimsel düşünmeyi gerektirdiğini vurgulamaktadır. Düşüncelerini açık bir biçimde ortaya koyan müvekkilimizin bu görüşleri doğrultusunda kastının TCK 142/3'teki özel kast olmadığı da açıkça ortadadır.

Şimdi diğer bir ilginç tesbitimizi de belirtmeden savunmamızı bitirmek istemiyoruz. Özellikle 1984 yılından bu yana "Kürt Sorunu" basının sürekli gündemini teşkil etmiştir. Gün yoktur ki Kürt sorunu konusunda bir makale, inceleme, yorum, haber verilmesin. Özellikle Oktay Ekşi, Mümtaz Soysal, Uğur Mumcu, M. Ali Birand ve diğer yazarlar bu konuda makaleler yazmaktadırlar. Hürriyet Gazetesinin Amerika muhabiri her gün gazetesine Amerika'nın Kürt sorununa bakış açısını dile getiren haber ve yorumlarını haber olarak geçmektedir. Özel Harp Dairesinden emekli albay Yılmaz Erkek, Emekli Vali Ergun Gökdeniz, milletvekilleri, bakanlar, hemen herkes Kürt meselesinin çözümü konusunda görüşlerini açıklamaktadırlar. Ancak sıra müvekkilimiz İsmail Beşikçi'ye gelince hemen müvekkilimiz hakkında yasal koğuşturma açılmakta ve bugüne kadar müvekkilimize hep ağır cezalar verilmektedir. Resmi İdeoloji ve onu yaşatan kurumlar Kürt meselesi konusunda kendi görüşüne yakın biçimde görüş belirleyenleri, soruna yüzeysel yaklaşım gösterenleri yargılamaz iken, müvekkilimizi her dönem hedef tahtası yapmaktadır. Bu da işin bir diğer ilginç yanı.

Sayın yargıçlar savunmamızın sonuna gelmiş bulunuyoruz. Bir karar vereceksiniz, temennimiz vereceğiniz kararın Resmi ideolojinin etkisi ve doğrultusunda olmamasıdır. Kararınızı verirken objektif olmanızı, bilimsel doğrular ışığında karar vermenizi diliyoruz. Dünya ufaktır. Hele teknolojinin, telekominikasyonun baş döndürücü hızla gelişmesi dünyamızı daha da ufaklaştırmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi müvekkilimiz Dr. İsmail Beşikçi'yi sırf düşüncelerinden dolayı mahkum edersek kanımızca Bulgaristan'daki ve Yunanistan'daki Türklerin temel hak ve özgürlükleri ve de sorunları konusunda uluslararası platformlarda pek inandırıcı olamayız. Bundan ise yalnızca müvekkilimiz değil Türkiye Cumhuriyeti de zarar görür.

Netice: Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı müvekkilimizin suç teşkil etmediği açıkca anlaşılan beyanatı nedeniyle açılan kamu davasından beraatine karar verilmesini saygı ile bilvekale diliyoruz.

T.C.
ANKARA
DEVLET GÜVENLİK MAHKEMESİ

Sayı : 1989/19 Esas
1989/48 Karar
1989/17 C. Sav. Es. No.

GEREKÇELİ KARAR

Yüce Türk Ulusu adına yargılama yapmaya ve karar vermeye yetkili ve görevli Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Yargıçlar Kurulu; 2845 sayılı yasanın 3 ve 5' inci maddeleri uyarınca;

Başkan : M. Vehbi BENLİ (13249)

Üye Hâkim Kod. Albay : Mehmet BOSTANCI (965-Yd. 11)

Üye : Süleyman ERKAN (17034)

Cumhuriyet Savcısı : Talat ŞALK (17924)

Z. Kâtibi : Ömer DİNÇER (34)

Davacı : K.H.

Sanık : İSMAİL BEŞİKÇİ: Hüsnü oğlu, Zahide'den olma, 07.01.1039 d.lu,Çorum ili, İskilip ilçesi, Hacıpiri Mah. C: 005/01, H: 25, S: 49'da nüf. kayıtlı, Ankara-Etlik, A. Eğlence, Mercimek Sok. 33/11'de oturur. Evli, çocuksuz, yazar, sabıkasız, Okur-Yazar, Türk-İslam.

Vekilleri: Av. Y. Serhat BUCAK (İstanbul Barosu Avukatlarından)

Av. Aydın ERDOĞAN, Av. Orhan İZZET KÖK, Av. Hüsnü ÖNDÜL, Av. Yusuf ALATAŞ, Av. Hasan ÜREL, Av. Halit ÇELENK, Av. N. Veysi HIZAL (Ankara Barosu Avukatlarından)

Müdafiiler: Av. İbrahim AÇAN, Av. Şükran IŞIK, Av. Şerif FELEKOĞLU (Ankara Barosu Avukatlarından)

Gözetim Tarihi: 29.12.1988

Salıverme Tar.: 30.12.1988

Suç : Yayın yoluyla Kürtçülük propagandası yapmak.

Suç Tarihi : Aralık 1988

Karar Tarihi : 27.04.1989

Yukarıda suçunun niteliği ve kimliği yazılı sanık hakkında yüze karşı yapılan açık yargılama sonucunda aşağıda yazılı olan karar verildi.

İddia ve Esas Hakkındaki Görüş: Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi C. Savcılığının 03.02.1988 gün ve 1889/17 esas sayılı iddianamesi ile sanık hakkında Mahkememize kamu davası açılarak sanığın "Özgür Gelecek" isimli derginin Aralık 1988 ayına ait birinci sayısında 47'nci sayfada yayınlanan "Özgür Gelecek İçin Öneriler" başlıklı yazıda TCY.nın 142/3-6'ncı maddesinde yazılı olan Kürtçülük propagandası yapmak suçunu basın yoluyla işlediğinden söz edilerek TCY.nın 142/3-6. 31, 33, 40 ve 17 nci maddeleri uyarınca cezalandırılması istenmiş, iddia makamı 23.03.1989 tarihli duruşmada sözlü olarak ileri sürdüğü esas hakkındaki görüşünde sanığın bu yazısında bölücülük yaptığı ve milli duyguları zayıflatıcı amaçlar taşıdığının açık olduğunu ve bu nedenle belirtilen aynı yasa maddeleri uyarınca cezalandırılması istemini yinelemiştir.

Savunma: Gerek sanık İsmail BEŞİKÇİ ve gerekse müdafiileri soruşturma ve duruşmanın her aşamasındaki sözlü ve yazılı olarak ileri sürdükleri ifade ve savunmalarında söz konusu yazının suç unsuru taşımadığını, T.C.Y.nın 142/3'ncü maddesinde yazılı suçun unsurlarının bulunmadığını, manevi unsurun da gerçekleşmediğini, ilim adamı olarak sanığın bu konudaki görüşlerini açıklamasının doğal hakkı olduğunu, ortada bu

amaçla yapılmış bir propaganda bulunmadığını oldukça ayrıntılı bir biçimde dile getirerek oluşmayan suçtan dolayı beraat kararı verilmesini istemişlerdir.

Dosyada Bulunan Yazılı Belge ve Kanıtlar: Dosyanın arka kapağına ekli zarf içerisinde dava konusu yazının yer aldığı "Özgür Gelecek" dergisinin Aralık 1988 ayına ait 1'nci sayısı, dizi 4'te bu derginin toplattırıldığına ilişkin Mahkememiz Yedek Üyeliğince verilen karar, dizi 16'da bu kararın gerekçesiz olması nedeniyle kaldırıldığına ilişkin kurul kararı, dizi 20'de bu derginin yeniden toplattırıldığına ilişkin Yedek Üyelik kararı (toplattırma kararı gerekçesinde sanığın yazdığı yazı bulunmamaktadır) dizi 25'de sanık İsmail BEŞİKÇİ'nin soruşturma sırasında kendiliğinden teslim olduğuna ilişkin tutanak, dizi 26'da sanığın evinde yapılan aramada birer adet dosyada zarf içinde bulunan dergilerden elde edildiğine ilişkin tutanak, dizi 29'da sanığın muayenesine ilişkin tabip raporu, dizi 34'te sanığın bu suç nedeniyle tutuklanması isteminin reddine ilişkin Mahkememiz Yedek Üyeliğinin kararı, dizi 36'da C. Savcılığının bu karara karşı yapmış olduğu itiraz, dizi 37'de bu itirazın reddine ilişkin Mahkememiz kurul kararı, dizi 40, 42 ve 43'te sanığın geçmişteki hükümlülükleri ile ilgili Mahkeme kararları, dizi 49'da sanığa ait nüfus kaydı, dizi 67'de sanığın nüfus kaydı ve sabıkasızlık belgesi, dizi 95'te Adli Sicil Müdürlüğü yazısı.

Kanıtların Değerlendirilmesi ve Tartışılması: "Özgür Gelecek" isimli siyasal ve kültürel derginin Aralık 1988 ayına ait 1'nci sayısının 47'nci sahifesinde "Özgür Gelecek" için öneriler başlığı altında sağ sütunun üst kısmında sanığın yazdığı yazı bulunmaktadır.

13 satırdan ibaret bu yazının sanık tarafından yazılmış olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Gerek sanık İsmail BEŞİKÇİ, gerekse müdafiilerinin ikrar ve savunmaları bu yöndedir ve bu husus açıkca sınığın huzurdaki savunmasında kabul edilmiştir.

Dava konusu yazı metninin gerek kısa oluşu, gerekse herkes tarafından ilk okuyuşta kolaylıkla anlaşılabilir mahiyette olması nedenleriyle bu konuda Ceza Yargılama Yöntem Yasasının 66'ncı maddesi uyarınca bilirkişi incelemesi yaptırılmasına gerek görülmemiş, Yargıçlık mesleğinin gerektirdiği genel ve hukuki bilgi ile çözümlenmesi mümkün olan konulardan olduğu kabul edilerek bu konudaki müdafii istemlerinin reddine karar verilmiştir.

Söz konusu yazının sanık İsmail BEŞİKÇİ tarafından yazıldığı sabit ise de; burada önemli olan bu yazının veya satırların suç oluşturup oluşturmadığı ve TCY.nın 142/3'ncü maddesine girip girmediğidir.

İddia makamınca hazırlanan iddianamede ve esas hakkındaki görüşte bu yazının belirtilen yasa maddesinde yazılı suçu oluşturduğu kabul edilmiş olmasına karşın bu yazı kurulumuzca bir bütün olarak ele alınıp incelendiğinde ve değerlendirildiğinde herhangi bir suç unsurunu içermediği kanısına varılmıştır.

Sanık İsmail BEŞİKÇİ eski bir ilim adamı olup sosyoloji doktorası yapmış ve birçok eserleri yayınlanmış bir kişidir.

Bu husus Mahkememize intikal eden bazı davalardan, basına yansıyan haberlerden ve daha önceki geçmiş yıllara ait bazı yargılamalardan kurulumuzca bilinmektedir.

Dava konusu yazıda sanık İsmail BEŞİKÇİ aynen şöyle demektedir: "Özgür Gelecek, Kürt insanının kendi kimliğini sorgulayabilmesi için gerekli düşün ortamının hazırlanmasına katkıda bulunmalı.

Kürt insanı, Kürt toplumunun Türkiye'deki, Ortadoğu'daki, Dünyadaki statüsünü öteki toplumlarla karşılaştırabilmeli... Örneğin Arap toplumu, Fars toplumu ve Türk toplumuyla Kürt toplumunun ilişkilerini, ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve askeri açılardan inceleyebilmeli. Bu karşılaştırmalar kaba da olsa yapılabilmeli. Kürt insanı ülkesinin bölünmesi ve paylaşılması üzerinde düşünebilmeli.

Özgür Gelecek Kürtlerde tarih bilincinin ve toplum bilincinin gelişmesine yardımcı olmalı."

Görüldüğü gibi bu yazıda sanık İsmail BEŞİKÇİ yurdumuzun Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşayan bir kısım vatandaşlarımızın varlığını ve düşünce alanında kalmak koşulu ile ne yapmaları gerektiğini ve neler düşünmeleri gerektiğini kendi kişisel görüşlerine ve kendi yorumuna göre dile getirmektedir. Bunları da kendiliğinden yapmayıp dergi muhabirinin sorusu üzerine söylemiştir. 47'nci sahifeden anlaşılacağı gibi başka bazı kişilerin de dergi ile ilgili sözleri yayınlanmıştır.

Yazıda TCY.nın 142/3'ncü maddesinde amaçlanan propaganda unsuru bulunmadığı gibi sanığın propaganda kastının dahi bulunmadığı, suçun manevi unsurunun gerçekleşmediği, sanığın kendi görüşlerine göre bazı kişisel önerilerde bulunduğu kuruluca kabul edilmiştir.

Bu itibarla gerek sanığın, gerekse müdafiilerinin sözlü ve yazılı olarak duruşmada ileri sürdükleri savunmalarına bakıldığında yazıda suç unsuru bulunmadığına ilişkin bölümlerine itibar edilerek sosyolog ve yazar olan sanığın suç işleme kastı ile hareket etmediğine ve yazının kişisel önerilerden ve düşüncelerinden ibaret olduğu sonucuna varılarak sanığın suçsuzluğu kabul edilmiştir.

SONUÇ VE KARAR:

Açıklanan tüm bu nedenlerle;

Sair iddia ve savunmanın reddi ile sanığın Özgür Gelecek isimli siyasal ve kültürel derginin Aralık 1989 tarihli nüshasının 47'nci sayfasında yer alan Özgür Gelecek İçin Öneriler başlıklı yazısında iddia edildiği gibi TCY.nın 142/3'ncü maddesinde öngörülen propaganda kastını amaçlamadığı, yazının tümü ile değerlendirildiğinde öneriden ibaret bulunduğu kanaat ve sonucuna varıldığından maddi ve manevi unsurları ile oluşmayan fiilinden dolayı sanığın BERAATİNE.

Talebe uygun olmayarak, sanık İsmail BEŞİKÇİ ile hazır müdafiiler Serhat BUCAK, İbrahim AÇAN, Hüsnü ÖNDÜL, Yusuf ALATAŞ, Şerif FELEKOĞLU ile bu sırada gelen müdafiilerden Şükran ŞİRİN hazır olduğu halde, Yargıtay yolu açık olmak üzere duruşmaya mahsus salonda OYBİRLİĞİ ile verilen karar okunup resen tefhim kılındı. 27.04.1989

BAŞKAN: 133249 ÜYE: 965-Yd. 11 ÜYE: 17034
KATİP: 34

TÖB-DER Davasında Çifte Standart

Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 1976-1979 dönemi TÖB-DER yöneticilerinden bir bölümü hakkında 13.3.1989 tarihinde verdiği beraat kararı üzerine, bir kısım TÖB-DER yöneticileri, Dava Avukatları ve EĞİT-DER yöneticileri ortak bir basın açıklaması yaptılar. Söz konusu basın açıklaması ile konuya ilişkin bilirkişi raporuna ve mahkeme kararına yer vermeyi uygun buluyoruz.

Öz-Ge

TÖB-DER davasında çifte standart.

Değişen koşullara ve zamana göre dikkat çekici iki karar: İşte politik önyargılarla Sıkıyönetim Mahkemesi'nin verdiği mahkumiyet kararı. Ve işte Sivil Mahkeme'nin aynı iddialar ve aynı belgeleri esas alan beraat kararı.

BASIN AÇIKLAMASI

Bilindiği üzere 12 Eylül'den bir süre sonra TÖB-DER'in 1976-1979 dönemi yöneticileri hakkında yasal bir derneği, yasa dışı bir tarzda yönetmek iddiasıyla TCK'nun 141/1. maddelerine muhalefetten dava açılmış ve Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3. No'lu Askeri Mahkemesi'nde yargılanmışlardı. Yargılama sonucunda TÖB-DER yöneticileri 5-8 yıl arasında değişen ağır hapis cezalarına çarptırılmışlardı.

Sekiz Yıl Ceza Verilen TÖB-DER Yöneticileri Şunlardı:

Süleyman Yaşar, İsmet Yalçınkaya, Ali Rıza Aydın, Abdullah Gülbudak, Öner Yağcı, Haşim Çiçek, Ahmet İnce, İbrahim İşyar, Seyfettin Bican, İbrahim Çerçi, İlhami Şen, Enver İnceler, Hüseyin Selçuk Vural, Mahmut Nesil Ünal, Olgun Delikanlı, Kemal Yüksel.

Beş Yıl Ceza Verilen TÖB-DER Yöneticileri Şunlardı:

İbrahim Nacar, Saim Baluken, Selahattin Yetkin,Nabi Belekoğlu, Hulusi Top, Faruk Atalayer, Selçuk Arhan, Doğan Oğuzer, Hüseyin İsen, Şeref Canbay, Mustafa Ergeldi, Mustafa Deprem, Rıza Duru, Firuz Çetinöver, Turgut Yılmaz, Mustafa Çetin, Kenan Aras, Ahmet Fuat Özkan, Turgut Haskan, Osman Akman, Hasan Yiğit.

Bunlar dışında, TÖB-DER'ce düzenlenen Demokratik Eğitim Kurultayı'na (DEK) katılıp bildiri sunan ya da konuşma yapan **Celal Gül, Metin Erdemirci, Kenan Hannan Hoplar, Sezai Özen, Fuat Olgaç ve Süleyman Özçiftçi'ye** 5'er yıl; **Fevzi Ceylan, İsmail Okutucu ve Hayri Erdoğan'a** ise 1'er yıl ceza verildi.

Askeri Mahkemece bulunamayan ve haklarında gıyabi tevkif kararı bulunan sınaklardan; **Gültekin Gazioğlu, Mustafa Düzgün, İsmet Özdemir, Ömer Arslan, Bayram Ayaz, Ayhan Kutlay, Cafer Akyüz, Turan Yılmaz, Ali Kemal Yaylı Cemal Saygılı, Ahmet Melek, Aydın Yeşilyurt, Muhammet Tekin Üstün, Halil Uslu, Yaşar Alagündüz, Celal Baloğlu, Yılmaz Apaydın, İhsan Kapusuz, Mustafa Duru ve Mehmet Yalçın** olmak üzere toplam 20 kişinin dosyası tefrik edilmiş, Ankara ilinde Sıkıyönetimin kaldırılması üzerine dosyalar 1402 sayılı kanunun 23/son maddesi mucibinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığına gönderilmiş, burada da Sıkıyönetimin kaldırılması üzerine, aynı yasaya dayanarak Milli Savunma Bakanlığı emri gereğince dosyalar Diyarbakır Sıkıyönetim Komutanlığı Askeri Savcılığına gönderilmiş. Buradan da soruşturmanın Ankara İl Merkezinde işlenmiş bulunmasına dayanılarak görevsizlik kararıyla dosya Ankara Cumhuriyet Savcılığına intikal ettirilmiştir. Savcılık aynı dosyaları, iddiaları ve belgeleri ileri sürerek, hazırladığı iddianameyle 25.6.1988 tarihinde yapılan duruşmada yukarda adları belirtilen sanıkların da 141-1-173/son maddeleri ile tecziyelerini istemiştir.

Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi, yargılanmakta olan TÖB-DER davası sanıklarıyla ilgili olay ve iddiaları, savunmaları, **Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya** hazırlattırılan bilirkişi raporu ile delillerin takdir ve münakaşasını yaparak 15.3.1989 tarihinde oybirliği ile verdiği kararda:

"Sanıklara atılı fiilin yasal unsurları bulunmadığı gibi mahkumiyetlerine yeter delil de elde edilemediğinden BERAATİNE,

"Sanıklar hakkında verilen gıyabi tutuklama kararının geri alınmasına, sanıkların yokluğunda Yargıtay yolu açık olmak üzere talebe uygun oybirliği ile verilen karar açıkça okundu" demektedir.

Bu karar itiraz edilmeyerek 23.3.1989 tarihinde kesinleşmiştir.

Burada önemli bir noktayı vurgulamakta yarar var: Davaya temel olan bilirkişi raporu.

Bizce oldukça ilginç bir nitelik taşıyan söz konusu rapor ilişiktedir.

Gerek Askeri Mahkemece mahkum edilen ve adları yukarda anılan TÖB-DER yöneticilerine yapılan hukuksal haksızlık ve gerekse Demokratik Öğretmen Hareketi açısından son derece önemli hukuki ve toplumsal sonuçlar doğuracak olan Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin TÖB-DER yöneticileri hakkındaki bu beraat kararını değerlendirmek üzere olayı basının, kamuoyunun ve tüm hukuk çevrelerinin dikkatlerine saygıyla sunuyoruz.

BİLİRKİŞİ RAPORU

Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesine

Dosya No: 1986/121 Esas

Özü: Bilirkişi incelemesidir.

Bilirkişiye Verilen Görev: Makamınızca bilirkişi tayin edilerek, yukarıda numarası belirtilen dosya ve ekleri üzerinde gerekli incelemeleri yaparak, iddianamede belirtilen suçun unsurlarının oluşup oluşmadığını tesbitle görevlendirilmiş olduğumuz anlaşıldı.

Yapılan İnceleme:

I. İddianameye göre 1973 yılında yasal şekilde kurulan TÖB-DER'in daha sonraki yıllarda gerçekleştirdiği çeşitli yasa dışı eylemlerle "sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek, memleket içinde müesses iktisadi ve sosyal temel nizamları devirmek" amacı güden ve TCK.nun 141/1. maddesinde öngörülen yasa dışı bir örgüt haline dönüştüğü ve dolayısıyla sanıkların da böyle bir örgütü sevk ve idare etmekten sorumlu oldukları ileri sürülmektedir.

II. Bilindiği üzere siyasi nitelikteki suçlar gerek yer gerek zaman yönünden sürekli şekilde değişen suçlardır.

Belli bir yerde veya zamanda suç sayılan bir kısım fiiller bir başka yerde ve zamanda meşru ve hatta kahramanca fiiller olarak değerlendirilebilmektedir veya bunun aksi olabilmektedir. Nitekim ülkemizde de bir zamanlar NATO'yu veya ABD'ni eleştirmek "komünizm propagandası"nın göstergesi olarak kabul edilirken, bugün bu tür eleştiriler zaman zaman devletin en yetkili kişileri tarafından da yapılmaktadır.

O halde TÖB-DER'e ve sanıklara isnat edilen fiilleri, bu fiillerin gerçekleştirildiği döneme göre, yani o dönemin yasal düzenlemesine yine toplumda o dönemde hakim olan görüşlere, adlî makamların tutumlarına göre değerlendirmek gerekmektedir.

Bilindiği üzere 12 Eylül 1980 öncesinde 1961 Anayasası (.....)lerin yakındıkları gibi, kişi hak ve özgürlüklerine, bu arada düşüncenin her türlü araçlarla açıklanabilmesi özgürlüğüne büyük önem veriyordu.

Yine bilindiği üzere o dönemde toplum ülkenin hemen her yerinde esas itibariyle "sağ" ve "sol" olmak üzere iki gruba ayrılmıştı ve bu iki grup devleti yönetenlerin de zaman zaman müsamahası zaman zaman da desteği ile çok ciddi bir mücadele içine girmişlerdi. Bu kargaşa içerisinde, normal şartlarda, suç sayılabilecek pek çok fiil ya hiç koğuşturulmamaktaydı, veya çok defa koğuşturmalar beraatle sonuçlanmaktaydı. Dolayısıyla kamuoyu bu tür fiilleri o günkü mücadelenin normal sonucu ve bu itibarla meşru fiiller olarak değerlendirebiliyordu. Söz konusu fiillerin failleri de, bütün bunları diğer grubun saldırılarına karşı kendilerini korumak amacıyla işledikleri inancıyla hareket ediyorlardı ve çok defa fiillerin antisosyalliği bilincine sahip değillerdi.

III. İddianamede TÖB-DER ve yöneticilerine isnat edilen fiiller bu açıklamaların ışığı altında değerlendirildiğinde:

a) Bir kere TÖB-DER yasal şekilde kurulmuş bir dernektir. Yasal şekilde kurulan bir derneğin, zaman içerisinde yasa dışı bir derneğe dönüşmesi elbette mümkündür. Ancak böyle bir sonuca varabilmek için derneğe izafe edelin yasa dışı fiillerin ve derneğin yeni şeklinin güttüğü amacın iyi belirlenmesi gerekir. Yasal bir derneğin yetkili organlarının derneğe isnat edilebilecek şekilde bir veya birkaç suç işlemiş olması onun mutlaka yasadışı bir kuruluş haline gelmesi sonucunu doğurmaz. Bunun için söz konusu derneğin tamamen yasadışı ve suç sayılan amaçlara yönelmesi gerekir.

Bu itibarla yasal şekilde kurulan TÖB-DER'in TCK.nun 141/1. maddesinde belirlenen amaçlara yönelik bir derneğe dönüşmesi için anılan derneğin faaliyetlerinin esas itibariyle bu amaçları gerçekleştirmeye yönelmiş olması gerekir.

b) Öte yandan, bir derneğin yasallığını koruyup korumadığı, dolayısıyla yasa dışı bir amaca yönelik bir örgüt haline dönüşüp dönüşmediği, derneğin üyelerinin hatta yöneticilerin kişisel fiillere göre değil, doğrudan derneğe ait sayılan, yani derneğin yetkili organlarının dernek adına verdikleri kararlara göre gerçekleştirilen fiillere göre yapılabilir. Oysa TÖB-DER'in TCK.nun 141/1. maddesinde öngörülen amaçlara yönelik bir örgüte dönüştüğüne fiillerin büyük bir çoğunluğu, özellikle sol düşüncenin propagandası niteliğinde sayılabilecek fiiller, doğrudan TÖB-DER'e maledilebilecek fiiller değildir. Bütün bunlar, esas itibariyle, adı geçen derneğin üyelerinin ve özellikle yönetime seçilmek isteyen ve seçilen üyelerinin kendiliklerinden gerçekleştirdikleri fiillerden ibarettir.

Nitekim TÖB-DER'in 141/1. maddede yasaklanan "cemiyet" dönüştüğü iddiasının en temel delili olarak gösterilen çeşitli konuşmalar ve yayınlar belli kişilerin kendi adlarına yaptıkları konuşmalardır ve bunlarda suç unsurlarının varlığı kabul edildiği takdirde, bundan sorumlu olanlar konuşmaları yapanlardır.

c) Buna karşılık, iddianamede TÖB-DER'in yetkili organlarının kararlarına dayanılarak gerçekleştirildiği belirtilen eylem ve direnişler bu arada pahalılığı ve faşist baskıları protesto mitingleri, ekonomik ve demokratik haklar adlı yürüyüşler ve yasa dışı olarak nitelendirilen işi bırakma direnişine katılma, ölen öğretmenlerin anısına öğretmenleri bir günlük boykota davet etme, Maraş olaylarını ve faşizmi telin amacıyla direnişler düzenleme gibi fiiller, şartları varsa Dernekler Kanunundaki ve diğer bazı suçları oluşturabilirse de, TÖB-DER'i 141/1. maddesinde öngörülen "cemiyet"e dönüştürmez. Zira böyle bir "cemiyet"ten söz edilebilmesi için ortada cebre dayalı sınıf kavgasını hedef alan, yani cebri yollarla sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeyi veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmayı veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeyi amaçlayan bir "cemiyet"in bulunması gerekir. Faşizme, sömürüye, pahalılığa, Maraş katliamına karşı çıkan, mensuplarının öldürülmesini protesto eden bir derneğin, bu karşı çıkışları ve protestoları yasal usullere uygun olmasa hatta suç teşkil etse bile, TCK.nun 141/1. maddesinde tanımlanan nitelikte bir derneğe dönüştüğü söylenemez.

Aynı şekilde 1961 Anayasası'nın geliştirdiği özgürlükler ortamında ve 12 Eylül 1980 öncesi şartlarda bir derneğin sol düşünceyi, işçi ve köylü haklarını ve emekçilerin hakimiyetini savunması da, söz konusu derneği 141/1. madde anlamında bir "cemiyet"e dönüştürmez. Yeter ki, bütün bunlar açıkça cebre dayalı bir sınıf kavgasına dayandırılmasın. Çünkü 141 ve 142. maddede sol ve Marksist düşünce ile ilgili herhangi bir hususun benimsenmesini veya açıklanmasını yahut değerlendirmeye tabi tutulmasını değil, yine Marksist teori ve pratikte yer alan cebre dayalı sınıf kavgasının hedef alınmasını ve propagandasını suç saymaktadırlar.

Saygıyla sunulur.

BİLİRKİŞİ
Prof. Dr. Nevzat TOROSLU

T.C.
ANKARA
2. AĞIR CEZA MAHKEMESİ
KARAR

Esas No	:	1986/121	
Karar No	:	1989/54	
C.S.No.	:	1986/159 Basın	
Başkan	:	İsmail Uğur	15493
Üye	:	Özdemir Türker	12096
Üye	:	Yılmaz Erdoğan	16657
C.S.Y.	:	Yılmaz Uzuner	18436
Katip	:	E. Birsen Türkmen	
Davacı	:	K.H.	

SANIKLAR

1- **GÜLTEKİN GAZİOĞLU:** Saim oğlu, 1939 D.lu, Maçka ilçesi nüf. kay. olup, Ankara-Yenimahalle Şentepe Tutkunlar Durağı No. 268'de oturur.

2- **MUSTAFA DÜZGÜN:** Düzgün Baba oğlu, 1947 D.lu, Mazgirt İlçesi nüf. kay. olup, Ankara, Yenimahnalle Akın Cad. Narin Sok. 1714'de oturur.

3- **İSMET ÖZDEMİR:** Mehmet oğlu, 1941 D.lu, Niğde İli nüf. kay. olup, Ankara Yenimahalle Şentepe Tutkunlar Durağı 268'de oturur.

4- **ÖMER ASLAN:** Mahmut oğlu, 1949 D.lu, Mardin nüf. kay. olup, Ankara Sıhhiye Toros Sok. No. 23/9'da oturur.

5- **BAYRAM AYAZ:** Hüseyin oğlu, 1956 D.lu, Lice nüf. kay. olup, Ankara Balgat Erzurum Mah. No. 673'de oturur.

6- **AYHAN KULAY:** Ahmet oğlu, 1950 D.lu, Ağrı nüf. kay. olup, Ankara Demetevler Girne Cad. No. 21'de oturur.

7- **CAFER AKYÜZ:** Şükrü oğlu, 1950 D.lu, Sivas ili, Zara ilçesi, Akgeçmez Köyü nüf. kay. olup, İstanbul Karlıtepe 2. Soğanlık Cad. No. 34/7'de oturur.

8- **TURAN YILMAZ:** Necmettin oğlu, 1946 D.lu, Erzurum nüf. kay. olup, Mudanya Öğretmenler Lojmanlarında oturur.

9- **ALİ KEMAL YAYLI:** H. Ali oğlu, 1941 D.lu, Karasu nüf. kay. olup, Akyazı Cumhuriyet Mah. Yağcılar Sok. No. 95'de oturur.

10- **CEMAL SAYGILI:** M. Vasfi oğlu, 1942 D.lu, Bitlis nüf. kay. olup, Bitlis ili, İnönü Mah. Baspir Sok. No. 16'da oturur.

11- **Ahmet MELEK:** Osman oğlu, 1943 D. lu, Bahçe ilçesi nüf. kay. olup, Adana Haruniye Yeşilova Mah. No. 2'de oturur.

12- **AYDIN ŞENLİYURT:** Mustafa oğlu, 1946 D.lu, Ordu İli, Selimiye Mah. Dereiçi Sok. No. 5'de oturur.

13- **MUHAMMET TEKİN ÜSTÜN:** Ömer oğlu, 1941 D.lu, Konya Ereğli nüf. kay. olup, Ankara, Sıhhiye Toros Sok. No. 23/9'da oturur.

14- **HALİL USLU:** Abdullah oğlu, 1937 D.lu, Çayıralan nüf. kay. olup, Kayseri Kadıburhanettin Ortaokulu öğretmeni.

15- **M. YAŞAR ALAGÜNDÜZ:** Hüseyin oğlu, 1945 D.lu, Lice İlçesi Kala Mah. nüf. kay. olup, aynı yerde oturur.

16- **CELAL BALOĞLU:** Cemal oğlu, 1952 D.lu, Bitlis nüf. kayıtlı.

17- **İHSAN KAPUSUZ:** İhsan oğlu, 1951 D.lu, Yozgat nüf. kay. olup, Yozgat İli, Mustafa oğlu Mah. Şen Sok. No. 3'de oturur.

18- **YILMAZ APAYDIN:** Şahabettin oğlu, 1953 D.lu, Van ili, nüf. kay. olup, Van ili, Tepebaşı Mah. Gündüz Ko. No. 26'da oturur.

19- **MUSTAFA DURU:** Mustafa oğlu, 1949 D.lu, Gülnar ilçesi nüf. kay. olup, Mersin İli, Bahçe Mah. 179. Sok. No. 27'de oturur.

www.arsivdergi.org

20- **MEHMET YALÇIN:** Hüseyin oğlu, 1942 D.lu, Uşak ili nüf. kay. olup, Uşak ili Aybey Mah. M. Sayman Sok. No. 39'da oturur.

Vekilleri

Av. Asım Atilla Balami, Av. Şeref Şendura, Av. İnci İşbulur, Av. Osman Ergin, Av. Nurcan Akça; İstanbul Barosu Av. (Sanıklar Ali Aktürk, Mustafa Duru ve Turan Yılmaz vekilleri) Av. Metin Büyükkurt (SanıkMustafa Duru vek.) Ank. Bar. Av.

Suç	: TCK'nun 141/1. maddesine muhalefet
Suç Tarihi	: 1976-1979 yılları
Tevkif T.	: 19.12.1986 (Sanık Mustafa Duru Hk.)
Tahliye T.	: 27.1.1987 (Sanık Mustafa Duru Hk.)
Hüküm T.	: 15.3.1989

T.C.K.nun 141/1. maddesine muhalefet suçlarından sanıklar Gültekin Gazioğlu ve arkadaşları hakkında mahkememizde yapılan duruşmalar sonunda.

Gereği Düşünüldü:

Olay ve İddia: Sanıkların 1976-1979 yılları arasında TÖB-DER Genel Yönetim Kurulu Üyeleri olarak görev yaptıkları sırada derneğin yönetiminden sarf ettikleri ve bildirileri ile sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek müesses iktisadi ve sosyal temel nizamları belirleyen matuf hareketleri ve bu amaç doğrultusunda komünizm ve bölücülük propagandası yaptıkları iddiasıyla;

Komünizm propagandası yapmak suçundan kamu davası açılmasından ibarettir.

Savunma: Sanıklardan Mustafa Duru son tahkikattaki savunmasında; Atılı fiil ile ilgisi olmadığını, derneğin yasal kuruluş bulunduğunu yapılan mitinglere katılmadığını ifade etmiş,

Diğer sanıkların savunmaları alınamamıştır.

Delillerin Takdir ve Münakaşası: Yapılan bilirkişi tahkikatında TÖB-DER ve yönetim kurulu üyelerinin derneğin idare ve yönetimi sırasında yetkili organların verdikleri kararlar ve gerçekleştirilen fiillere göre TCK'nun 141/1. maddesinde öngörülen komünizm propagandası eyleminin unsurları itibarıyla oluşmadığı derneğin belirtilen fiillerinin fiili tarihleri sırasında Türkiye içerisinde meydana gelen gayri ekonomik ve demokratik olmayan olayları, tayin etmek için gerçekleştirilen hareket tarzları olduğu, bu hareket tarzlarının TCK'nun 141/1. maddesinde öngörülen cebre dayalı olarak sınıf kavgasını hedef alan sol ve Marksist düşünce ile Marksist ve teori olarak pratikte yer alan cebre dayalı sınıf kavgasını hedef almadığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda izah edildiği gibi sanıklara atılı fiil hakkında belirtilen hareket tarzından başka mahkumiyetlerine yeter başkaca kati ve ikna edici deliller elde edilemediğinden,

Hüküm: Sanıklara atılı fiilin yasal unsurları bulunmadığı gibi mahkumiyetlerine yeter delil de elde edilemediğinden BERAATLERİNE,

Sanıklar hakkında verilen gayıbi tutuklama kararlarının geri alınmasına, (Bunun için, C. Savcılığı'na müzekkere yazılmasına)

Sanıkların yokluğunda Yargıtay yolu açık olmak üzere talebe uygun oy birliği ile verilen karar açıkça okundu. 15.3.1989

Başkan 15493 Üye 12096 Üye 16657 Katip

İşbu karar aslının aynı olup, temyiz edilmeyerek 23.3.1989 tarihinde kesinleşmiştir. 24.4.1989

Zorunlu Bir Açıklama

Günümüzde özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde, yeni sentezlerde ve ortak paydalarda birleşmenin gereğine inandığımız için, yıllar önce tarihsel hesaplaşması ve güncel irdelemesi yapılmış konularda -mecbur olmadıkça- siyasal polemiklere girmemek kararındayız.

Ancak Medya Güneşi dergisinin, Şefik Hüsnü'yü anma etkinlikleri çerçevesindeki bir duyuruya yer vermemizi eleştiri konusu etmesi, bir-iki küçük noktaya değinmemizi zorunlu kılıyor.

1- Bu duyuru, dergide zaman zaman yer verdiğimiz demokratik, devrimci dayanışma örneklerinden biri olarak alınmalıdır.

2- Şefik Hüsnü ile ilgili bir duyuruya yer vermemiz, onun temsil ettiği siyasal hareketi gerektiğinde eleştirmemizi engellemez. Nitekim, daha 2. sayımızda yer alan **"Nazım Hikmet ve Türk-Kürt Halklarının Kardeşliği"** konulu incelememizde, Nazım Hikmet'ten giderek TKP'nin, TKP'den giderek Sovyetler Birliği'nin Kürt sorunu karşısındaki tutumu değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir. Yani bu iki ayrı olayı birbirinden ayırmasını bilmek gerekir.

3- TKP'nin "sosyal şovenizm"ine kanıt olarak getirilen Şeyh Said Hareketi konusundaki en objektif çalışmalardan biri (**Martin von Bruinessen**'in çalışması), duyurunun yeraldığı 3. sayımızda yayımlanmıştır. (Bu konuda elimizde çok önemli bilgi ve belgelerin bulunduğunu, bunlardan bir bölümünün de çalışma yapan bir arkadaşımız aracılığıyla adı geçen dergi mensuplarına verildiğini biliyoruz.)

4- Şefik Hüsnü'yü anma etkinliklerini organize eden arkadaşlar, bizim düşmanımız değil dostlarımız ve birçok konuda müttefiklerimizdir. Medya Güneşi dergisinin de birçok konuda bu arkadaşlarla -en azından bir bölümüyle- dayanışma içinde olduğunu ve olması gerektiğini biliyoruz. Ancak bizim de benzeri bir talebimizin sözkonusu kişiler tarafından geri çevrilmesi durumunda, onlara gerekli uyarı ve eleştiri yapılabilir.

5- Günümüzde, özgürlük, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinde her zaman tam bir frekans birliği kurmamız mümkün olmadığına göre, ortak paydalarda birleşmek üzere frekans yakınlığı aramak durumundayız. Bu nedenle mecbur olmadıkça dar ve kadük polemiklere cevap vermek düşüncesinde değiliz. Hele ayakları yere basmayan ve düşünceyi temellendirmekten uzak polemiklere asla...

Öz-Ge

I. Kadın Kurultayı

Jülide GÜLİZAR

İnsan Hakları Derneği (İHD) olaya kadın-erkek bütünselliği içinde yaklaşıyordu. Genellikle feminist gruptaki kadınlar ise, yapılması düşünülen toplantının bir Kadın Kurultayı olduğunu, bu nedenle "erkek eli değmemesi" görüşünü savunuyorlardı. Bu grupların dayandığı "bugüne kadar kendi sorunlarımızı hep erkeklerin desteğinde, onların önderliğindeki toplantılarda dile getirdik, ama artık bu işi kendimiz pişirip kotaracağımızı göstermeliyiz" gerekçesi de yabana atılır cinsten değildi.

Bir "Kadın Kurultayı" düşüncesi ilk kez, geçen yılın Ekim ayında oluşturulan IHD Kadın Komisyonu'nda gündeme gelmişti. Birinci Kadın Kurultayı'nın daha geniş kapsamlı olması için, çeşitli kadın gruplarına çağrı yapılmıştı. Bu çağrı, inanılmaz bir sıcaklık ve ilgiyle karşılanmıştı. Çağrıya hemen tüm kadın grupları ve çevrelerinin yanısıra, çok sayıda bağımsız kadın da olumlu yanıt vermişti.

İstanbullu kadınlar olaya hızlı girdiler. Altı ay kadar süren Perşembe Toplantıları'nın yanısıra, çeşitli sorunların tartışıldığı iki büyük toplantı gerçekleştirildi. İlkine 85, ikincisine 125 kadının katıldığı bu toplantıların benzeri bir kez İzmir'de, iki kez de Ankara'da yapıldı.

Sonuç?

Çeşitli gruplar arasındaki pek çok pürüz giderilmiş, ama Kurultay'a erkeklerin katılıp katılmamaları konusunda takılıp kalınmıştı. Feminist gruplar, erkeklerin dinleyici, tartışmacı ya da tebliğci olarak katılmalarına karşı çıkıyor, hatta "bu Kurultay'ı erkek gazeteciler bile izleyemez" diyorlardı. İHD ise, eblette söz hakkı ağırlıklı biçimde kadınlarda olmak üzere, tartışmalara katılabilecekleri bir tebliğ sunabilecekleri görüşünü savunuyor, kapıların erkek gazetecilere kapalı olmasının komikliği üzerinde direniyordu. Uzun tartışmalar sırasında zaman zaman bir anlaşmaya varılıyor gibi oluyorsa da, bunun pamuk ipliğine bağlı olduğu çok geçmeden anlaşılıyordu. Taraflar arasındaki ipler, Kurultayı açış konuşmasını İHD Genel Başkanı ya da Genel Sekreteri'nin değil, örneğin Kadın Komisyonu Başkanı'nın yapması konusundaki tartışmalar sırasında koptu. İHD Yönetim Kurulu, Kurultay'a katılmama kararı aldı.

Altı aya yaklaşan çalışmaların öylece bırakılması düşünülemezdi elbette. Çeşitli kadın grupları bir Düzenleme Kurulu oluşturarak, bu Kurultay'ı gerçekleştirme kararı aldılar. İHD'ne yaptıkları "Kurul'a siz de bir temsilci gönderin" çağrısı, doğal olarak yanıtsız kaldı, ama İHD'nin birçok üyesi Kurultay'a kişisel olarak katılmaya karar verdiler.

KURULTAY GÜNLERİ

Beklenen gün geldi. Beşiktaş'taki Anıl Düğün Salonu ağzına kadar dolmuş, sokaklara taşıyordu. Daha merdivenin ilk basamaklarından yukarılara kadar her yer "YARIN DEĞİL, ŞİMDİ" sloganları, afişler ve kadın sorunlarını yansıtan posterlerle doluydu. Geşitli kitapların, el ürünlerinin, kartpostalların sergilenip satıldığı standlar, binaya girer girmez sarıp sarmalayıveriyordu insanı. Kusursuz denecek bir organizasyon gerçekleştirilmişti. Hem de İHD'nin çekilme kararından sonra Düzenleme Kurulu'nun önünde 30-35 gün gibi çok kısa bir süre kalmış olmasına karşın. Yemeden içmeden, çocuklu annelerin de Kurultay'a katılmalarını kolaylaştırmak için kreş sağlanmasına kadar her şey düşünülmüştü.

Birinci Kadın Kurultayı, İHD Kadın Komisyonu Başkanı Reha İsvan'ın, sakin, yumuşak, müjdeler, anlamlar yüklü konuşmasıyla başladı. 3000'e yakın kadının coşkulu havasında **"Kadınlara Karşı Ayrımcılık-Ekonomik Yaşamda Kadın-Ailenin Sorgulanması-Kadın Cinselliği-Kadınlara Yönelik Şiddet-Kadınların Özgürleşme/Kurtuluş Perspektifleri-Örgütlenme Perspektifleri ve Gündem"** başlıkları altında pek çok sorun, her yaşta ve düzeyde kadın tarafından anlatıldı, irdelendi. Federal Almanya'da yaşayan Türk kadınlarından bir grup, bildiğimiz-bilmediğimiz sorunlarını dile getirdiler Nükleer Savaşın Önlenmesi için Hekimler Derneği (NÜSHED) yöneticileri de nükleer tehlikeyi kadın açısından irdeledikleri bildiriyi yollayarak katılmışlardı.

Çeşitli görüşlerdeki kadın örgütlerinden, grup ve çevrelerinden gelen kadınlarla, bağımsız olarak katılan kadınların üzerinde anlaştıkları ilke "Farklılıkları bir yana bırakıp, ortak noktaları gündeme getirerek, son yıllarda hızla gelişen kadın hareketini olabildiğince güçlendirmek" olmasına karşın, daha ilk günden anlaşılmıştı ki, bu hiç de kolay değildi.

Kurultay'ın birinci günü, genel anlamda sosyalizm-feminizm çatışması biçiminde geçti. Bu çekişme giderek karşılıklı suçlamalara dönüştü. Sosyalist kadınlar, konuşmalarına genellikle feminizmle ortak bir yanları olmadığını vurgulayarak başlıyorlar ve **"Biz içerideyken sizler neredeydiniz"** sorusuna bağlıyorlardı. Bazı konuşmacılar, feministlerin 12 Eylül faşizmini bile erkeklere yeğlediğini söylerken, feministler de, Kurultay'a egemen olan söylemin ERKEK SÖYLEMİ olduğunu, kadın sorunlarının konuşulmadığını ve amacın saptırıldığını vurguluyorlardı. Feministlerden **Şirin Tekeli** ve **Fatmagül Berktay,** tebliğlerini sunarken hava daha da gerginleşiyor ve tepkiler başlıyordu. Tekeli, Türkiye toplumunun,

erkeklerin barbarlık yarışında zirveye eriştiği bir toplum olduğunu, kadınların da, geleneksel kültürün, temcit pilavı gibi yeniden koşullandırarak yetiştirildiği bir toplum olduğunun altını çiziyor, **"kadınları ezen çarkı döndürenler erkeklerdir, bu çarkı değiştirmek için kadınların siyasal yaşama girmesi gerekir"** diyordu. Berktay da, 1980 öncesi kadın hareketinin eksik yanlarını sıralıyor, Türkiye solundaki erkeklerin kadın hareketini bir tehdit olarak gördüklerini, kadınları çıkarcı, sorumsuz, erkek düşmanı olarak niteliediklerini anlatıyor ve **"asıl sorumsuz olan erkeklerdir, bugün onlar kendilerini ispat etmek zorundadırlar"** diyordu. Her iki konuşma da, pek çok tepkilere neden oluyordu.

Giderek daha çok gerilen sinirler, iki tarafın da ses tonlarının sertleşmesi sonucunu getirmişti. Varılan noktada, Nalan Çağlar'ın **"Nazım'ın kadına bakış açısı"**nın irdelendiği tebliği okunurken ortalık bir anda karıştı. Ama bir görevlinin mikrofona gelip "arkadaşlar, lütfen size aykırı gelen düşünceleri de dinlemeye alışın" uyarısı, kargaşayı bastırdı. Aynı tepkiler, kız otobüslerini savunan, kadınlar için kadın polis, kadın doktor, kadın avukat vb.. isteyen İslamcı bir bayanın konuşmasında da görüldü. Bu arada ilginç bir olay yaşandı. Ayağında konsantre bir pantolon (çok dar kot pantolona böyle diyor gençler) sırtında deri bir mont bulunan ve upuzun saçlarını omuzlarına dağıtmış bir bayan **"İslam'a dil uzatmayın, İslam, kadına en saygın konumu tanıyan dindir ve bir kadın kocasının sözlerinden dışarı çıkmadığı tesettürü sonuna kadar uyguladığı sürece kocasının baştacıdır"** dedi. Salondakiler bu sözlerle konuşmacının görünümü arasındaki çelişki karşısında donup kaldılar.

Neler konuşulmadı ki.. 17-18 yaşlarındaki bir kızın, genç kız deyiminin cinsellik taşıdığını söyleyerek, genç kızlığını reddetmesinden, basında, TV ekranlarında, okul kitaplarındaki kadın görüntüsüne, kadın bedeninin, kadının bile yabancılaştığı küçük parçalara ayrılıp, bunların kozmetiklerle yeniden ve ideal biçimde canlandırılmasından, evli kadının eve hapsedilmesine, kakalı çocuk bezleriyle kutsal analık kavramlarının bir arada gösterilmesindeki çarpıklığa, kadınların çoğunun dayağı erkeğe hak olarak görmesinden, kadının yaşamının sabah saat altıda kalkıp, çocukları okula, kocayı işe göndererek, ardından tüm evişlerinin yapılmasından başlayıp, gece yatakta kocalarına karşı kadınlık görevlerini yapıp bitirinceye kadar bir yığın olumsuzlukla sürmesine kadar her şey. Radikal feministlerden **Ayşe Düzkan**, "bekâr anne" sorununu irdelerken, bir bebeğin kadın yaşamına tek başına giremediğinden, yanında mutlaka bir koca, nikâh, evişi, bağımlılık, aile vb.. gibi "aksesuarları da" getirmesinden yakındı. Psikolog **Arşalus Kayır**, kadının cinsel bunalımına değinirken, isim vermeksizin, kendisine gelen pek çok başvurudan örnekler verdi. Avukat **Nurperi Sancak,** yasalarımızda kadın aleyhine maddeler üzerindeki araştırmasını okudu. SHP Ankara İl Komisyonu Başkanı **Jale Candan,** kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi gereğini savundu, bununla da kalmayıp fırsat eşitliğini sağlamak için kadınlara pozitif ayrımcılık tanınmasını istedi. Bir travesti'nin, kendileriyle ilgili sorunları, olumsuzlukları anlatan konuşması büyük ilgiyle izlendi. Kürt kadınlarının sorunlarını, Diyarbakır İHD şubesinden **Dr. Nuray Özkan** dile getirdi. Ne var ki, Özkan'ın konuşması Kürt kadınının sorunlarını bütünüyle yansıtmaktan uzaktı. Çünkü anlattığı sorunlar, yalnızca Kürt kadınının değil, genellikle bütün kadınların sorunlarıydı. Anlattıklarından yalnızca dil sorunu "Kürt kadınının özgün sorunuydu".

İki gün boyunca yapılan konuşmaların en ilginci, bence **Sakine Arat**'ınkiydi. Sakine Arat geleneksel olarak örtülü başı, uzun giysileriyle kürsüye çıktığında herkes dikkat kesilmişti. Arat, adına yaraşır bir sükûnetle sözlerine başladı.

"Kadınlar, ben de sizler gibi bir kadınım, bir anneyim. Ben de sizler gibi kadınlığımdan, anneliğimden gurur duyuyorum. Ben Kürt kökenli bir vatandaşım. Ben iki oğlu, yalnızca Kürt olduğu için hapse atılmış bir anneyim. Bütün Doğulu, Güneydoğulu annelerin sıkıntılarını dile getiriyorum."

Bu girişten sonra Arat, oğullarının serüvenini yer, tarih ve isimler vererek anlattı. Arat'ın sesinde, izlenmeler, hakaretler, baskılar, işkenceler, hapishane günleri dile geliyordu. Arat sözlerini **"Kadınlar, Doğulu, Güneydoğulu anneleri de unutmayın!"** diyerek bitirdi.

Olumlu ve olumsuz yanları, hatta ikinci günkü ilk oturumda bir erkek izleyiciye yalnızca 30 saniyelik söz hakkı tanındığı için, feministlerin başlattığı protestonun, sosyalistlerin tempolu alkışlar eşliğinde attıkları **"kadın erkek elele-özgürlüklere"** sloganıyla daha da sertleşmesinden sonra çıkan kargaşaya ve bunun sonunda bazı feminist grupların Kurultay'ı terketmesine karşın, Birinci Kadın Kurultayı başarılı bir Kurultay oldu. Çeşitli olumsuzluklar, çok kısa hazırlanma süresi, maddî sorunlar, ilk olması, genel konularda yapılması gibi güçlükler, Kurultay'da yaşanan bazı olumsuzluklar, bu başarıyı gölgeleyemez. Yüksek katılım, canlı, dipdiri bir kitle, her konunun en ince ayrıntılarına kadar tartışılması, olayları yaşayanların tanıklıkları.. bunları yadsımak mümkün değil.

İki gün boyunca 70 bildirinin sunulduğu, tartışmacı, tebliğci ve tanık olarak 150 konuşmacının söz aldığı I. Kadın Kurultayı, Örgütlenme Oturumu'nun bitiminde okunan **"Kapanış Bildirgesi"**yle birinci bölümünü tamamladı.

18-19 Mayıs günleri kapalı salonda yapılan Kadın Kurultayı, 20 Mayıs'ta da Yıldız Parkı'ndaki piknikle sürdü. Bu piknikte okunan **Talepler Bildirgesi**'nde de, yasalardaki kadın aleyhine maddelerin kaldırılmasından, meşru, gayrimeşru çocuk ayrımının kaldırılmasına, kadına karşı her türlü şiddetin önlenmesinden, hayat kadınları, eşcinseller ve travestiler üzerindeki polis baskısı ve şiddet uygulamasının kalkmasına, kadın-erkeğin birlikte yaşamasının meşru kabul edilmesinden, aile reisliğini erkeğe veren maddenin kaldırılması ve evlilik sonrası soyadı değişikliğinin zorunlu olmaktan çıkarılmasına, kırsal kesim kadınlarının bağ-kur kapsamına alınmasından Kürt kadınlarının kendi dillerini özgürce kullanmasına, iş yaşamında kadın lehine taleplerden, eşit olmayan ücret uygulamasının kaldırılmasına kadar pek çok istek dile getirildi. Bazı çevrelerin "kadın işi" diyerek burun kıvırmalarına karşın, **Birinci Kadın Kurultayı,** kadınların ayak seslerini duyuran bir platform oldu.

(J. GÜLİZAR)

İzleyici Gözüyle "Kadın Kurultayı"

I. Kadın Kurultayı'nın kuşkusuz en dikkate değer konularından biri "Kürt Kadınının Sorunları"ydı.

Diyarbakır İ.H.D. Şubesinden gelen Dr. Nuray Özkan, bu konuya ayırdığı bildirisinde, "kadınların kurtuluşunun ancak sosyalizmle mümkün olduğunu" vurguladıktan sonra şöyle diyordu: *"Kürt halkının sorunlarının varlığının kabul edilmesini, Kürt halkına ve kadınlarına uygulanan baskı, terör ve işkencenin kaldırılmasını, herkese anadilini özgürce kullanma hakkının tanınmasını, asimilasyon politikasına son verilmesini, Kürt kadınlarının örgütlenme hakkının bir an önce gündeme getirilmesini ve savunulmasını istiyoruz."*

Henüz konuyla ilgili tebliğe geçilmeden yetkili çeşitli çevreler, yasal gerekçeler göstererek, Kürtçe konuşma yapılmamasını ısrarla istemişlerdi. Aslında Kürtçe konuşma eğilimi gösteren pek kimse de olmamıştı Kurultayda.

Bir konuşmacı, "Güneydoğu'dan geliyorum..." diyerek sözde o yöredeki kadınların sorunlarını tartışmak isterken, ondan sonra sözalan başka bir konuşmacı, "Güneydoğu'dan gelmediğini", **adının bile yasak olduğu bir diyardan geldiğini"** belirterek, Kürt kadınları üzerindeki ulusal, sınıfsal ve cinsel baskıları dile getiriyordu. Kürt kadın hareketinin olgunlaşmakta olduğunu belirten konuşmacı, artık bağımsız bir Kürt kadın örgütlenmesine gitmek istediklerini, çünkü Kürt kadınının birçok farklı sorunları bulunduğunu hatırlatıyordu. Konuşmacı, bu konudaki araştırma ve anket sonuçlarını da Kurultay'a sunuyordu.

Konuşmasının bitiminde Türk kadınlarına seslenen konuşmacı şöyle diyordu: **"Siz ezen ulusun kadınlarına sesleniyorum! Bizi, varlığımızı kabul etmeden kurtarmaya çalışmaktan vazgeçin!.."**

★ ★ ★

Kürt kadın konuşmacıların talepleri **"sonuç bildirgesi"**nde belli ölçülerde yansımasını buluyoruz. Tüm kadınları ilgilendiren birçok kararın yanı sıra Kürt kadınının bazı özgül sorunları bildirgede şöyle yer alıyordu:

– Kürt kadınlarına dillerini özgürce kullanma hakkı verilmesi,
– Çocuklarına istediği ismi koyma hakkı verilmesi,
– Kürt kadınlarına ayrı örgütlenme hakkı,
– Devlet, güvenlik ve kolluk kuvvetlerinde Kürt kadınına uygulanan baskılara son verilmesi.

★ ★ ★

Birçok alanda görüş ve karar birliğinin sağlanamadığı I. Kadın Kurultayı, buna karşın kuşku yok ki bu alanda atılmış önemli bir adım, demokratikleşme sürecinde ileri bir kazanımdır. Öyle anlaşılıyor ki, bir daha böylesi bir Kurultay toplanırsa, daha sağlıklı ve disiplinli olacak, daha tutarlı politikalar üretme olanağı elde edilebilecektir. Bağımsız kadın örgütlenmesini bir silah olarak erkeklere yöneltmek, sınıfsal ve ulusal kurtuluşta kadın-erkek güçbirliğini yadsımak, kadın hakları adı altında kadını fetişleştirmek, kadının toplumsal kurtuluştaki işlevini görmezden gelmek, kadınlar

Kürt kadını: Çok yönlü çilenin simgesi.

üzerindeki sömürü ve baskıya karşı birlikte mücadeleyi görmemek kuşkusuz yanlıştır. Kapitalist toplumun bir metayla dönüştürdüğü kadın bedenini ve kadın cinselliğini, bu çürümüş düzenin daha fazla kâr hırsına araç olmaktan kurtarmak için sınıf temelinde ve politik platformlarda kadın-erkek birlikteliğinin önemini görmeyen, Kürt kadınlarının çocuklarına kendi dillerinde isim veremediklerini, Kürtçe konuşmanın yasak olduğunu, Kürt kadınlarının sömürgeci-burjuva tasarruflarına araç olduğunu, toprak ağalarından ve feodal kurumlardan gözle görülür bir baskı gördüklerini anlamayanlar doğru önermeler de yapamazlar.

Bu anlamda gerek bağımsız kadın kuruluş ve çevreleri, gerekse demokratik tüm kurum ve kuruluşlar, kadının toplumdaki saygın yerine kavuşması, üretim aracı olmaktan çıkıp üretici ve yaratıcı kişilik geliştirmesi önündeki engellerin kaldırılması yönünde çaba gösterilmelidir. Bunun için de başta demokrat aydın kadınların biraraya gelip örgütlenerek, sorunlarını belirleyip çözüm yolları araştırmaları ve mücadele politikaları geliştirmeleri gerekmektedir.

Bu nedenle I. Kadın Kurultayı bir başlangıç kabul edilmelidir. Bundan sonraki platformlarda daha düzeyli politik boyutlanmalar konusunda en çoksosyalistler çaba göstermelidirler.

www.sivakurdi.org

Kürtlere Bn. Mitterrand Ziyareti ve Hümanist Duyarlılık

Umut MOLA

Eşi François Mitterand Haziran ayı içinde yapılacak Avrupa parlamentosu seçimlerine hazırlanırken, Bn. Mitterrand ise Kürt peşmergelerini ve ailelerini ziyaret etmek üzere Nisan ayı içinde Diyarbakır'a geldi.

Bn. Mitterrand'ın geleceğini bir ay kadar önce öğrenen peşmerge aileleri, kendilerince (çam sakızı çoban armağanı) hediyeler hazırlamaya koyuldular. Bu hediyeler içinde peşmerge kadınları tarafından günlerce göz nuru dökülerek elle işlenen geleneksel Kürt giysileri de bulunuyordu. Bn. Mitterrand'ın gelmesine bir gün kala Olağanüstü Hal Bölge Valiliği değişik önlemler alırken, peşmerge liderleri de çok iyi Fransızca bilen bir peşmerge kadınını tercümanlıkla görevlendiriyor ve bu arada dışarı (çarşı iznine) çıkarak Bn. Mitterrand'a sunulmak üzere çiçek almaya çalışıyorlardı.

Peşmerge aileleri Bn. Mitterrand'ın gelmesine bir gün kala hazırlıklı ve heyecanlı bir bekleyişi sürdürürken, emniyet güçlerinin ve Diyarbakır'ın yeni Belediye Başkanı Turgut Atalay'ın da aynı heyecanı taşıdığı söylenebilirdi; zira, Turgut Atalay, bir dönemin bağımsız sosyalist belediye başkanı Mehdi Zana'nın Fransa ile geliştirdiği boyutlu ilişkileri kendisinin de kurabileceği ve Diyarbakır'da halen kullanılan belediye otobüslerini ve diğer iş araçlarını hibe aldığı gibi kendisinin de belediye adına kimi hibeler koparabileceğini düşünüyordu...

Bn. Mitterrand'ın geleceği gün Diyarbakır havaalanında yüzlerce kişilik diyebileceğimiz bir kalabalık bekliyordu ve bu kalabalığın yarısının resmi-sivil polislerden oluştuğunu bilmek de güç değildi. Havaalanında ayrı gruplar halinde Diyarbakır Belediye Başkanı Turgut Atalay ve daha çok Liceli kadrosu, diğer yanda geçtiğimiz yerel seçimlerin Diyarbakır'da bağımsız adayı Refik Karakoç, Mehdi Zana'nın eşi Leyla Zana, İHD Diyarbakır Şube Başkanı Mehmet Vural, Şair Yılmaz Odabaşı, Talat İnanç ve gazeteciler ilk bakışta görülebilen simalardı. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği sekreteri ise havaalanı girişinde biriken ziyaretçilere şeref salonuna kimsenin alınmayacağını belirtiyordu. Şeref salonuna girmekte ısrar eden Belediye Başkanı Turgut Atalay ile bir emniyet görevlisi arasında sert denilebilecek bir tartışma çıktı ve Turgut Atalay, herkesin duyabileceği bir ses tonuyla bir şeyi bir kez daha yineliyordu: *"Ben bu şehrin belediye başkanıyım. İstersem bu havaalanını kapatırım. Sen kim oluyorsun! Seninle de birkaç ay sonra hesaplaşırım"* diyen tehditvari tavrıyla şeref salonuna girebildi. Beraberinde ise SHP Diyarbakır belediyesi kadrosundan Av. Hikmet Bozçalı ve Mehdi Zana'nın SHP'li ağabeyi Mithat Bilici alındı..

Daha sonra Leyla Zana ve İHD Şube Başkanı Mehmet Vural'la görüşen Bn. Mitterrand, Belediye Başkanı Turgut Atalay'ın ısrarlı çabalarıyla belediyede aldı soluğu. Makam odasında Bn. Mitterrand'a bölgede üretilen değişik cinslerden peynir çeşitlerini ve tandır ekmeği ikram eden Atalay, daha fazla dayanamayarak Fransa'dan büyük sayılabilecek bir para yardımı talebinde bulundu. Daha sonra bir vekili tarafından bir sohbette belirtilen bu büyük meblağ için de Bn. Mitterrand'ın *"-bu kadar olması şart mı?"* sorusuna ise Atalay'ın sempatik bir boyun eğişle "evet" dediği söyleniyordu. Ayrıca, Diyarbakır için kimi projelerinden de söz eden Atalay, bu projeleri için de Bn. Mitterrand'tan Fransa adına katkı istiyordu.

Bn. Mitterrand Kürtçe tercüman aracılığıyla bir Kürt sığınmacı anayla görüşürken

Ertesi gün Muş ilinde bulunan Kürt peşmergelerini beraberindeki heyetle ziyarete giden Bn. Mitterrand'a pek sezdirmeden çok sayıda sivil-resmi görevli ve MİT personeli titizlikle refakat ediyordu...

Şu AT'ye girebilme düşleri gündemde olmasa, o kapılara dayanılıp adı var kendi yok "demokrasi" şiarları olmasa Bn. Mitterrand'ın ziyaretine daha boyutlu tepki

ve engellemeler gösterileceği muhakkaktı. Nitekim yer yer gösterilmişti de; ziyaretleri sınırlı sürelere sığdırılan Bn. Mitterrand'ın yanında sürekli birileri bulunduğu için umduğu gibi rahat görüşme sağlayamamış ve peşmerge liderleri de dilediklerini gibi rahat konuşamamışlardı. Bn. Mitterrand'ın peşmerge yetkililerine kendi elleriyle iyi sayılabilecek bir para yardımında bulunduğu da söyleniyordu.

Bu arada gelişiyle birlikte güdümlü-boyalı basın da Bn. Mitterrand'ın geçmişini, yaptıklarını araştırmaya koyulmuş ve bu araştırmaların sonunda ise ilk sayfa haberlerle Bn. Mitterrand'ın ziyaretini *"Türk milletinin ve T.C. devletinin bölünmez bütünlüğünü"* zedelemeye aday olduğu yolunda dolaylı mesajlar, haberler vermeye başlamıştı. Bn. Mitterrand'ın geçtiğimiz yıllarda *Yılmaz Güney'e* ve filmlerine, Kürt aydınlarına ve yazarlarına gösterdiği yakınlığı, Fransa'da Kürt Enstitüsü'nün kurulmasında gösterdiği katkıyı ve kimi demeçlerini de tırnak içinde belge olarak veriyordu. Bunların dışında demokrat basın ise gezi konusunda "geldi", "görüştü", "gitti" gibi kısa mesajlarla yetiniyordu. Bu nedenle kimi ayrıntıları içeren bu yazıyı dergimiz aracılığıyla okurlarımıza ulaştırmayı uygun bulduk.

Bn. Mitterrand'ın bir dünya insanı olarak; acıları ve soykırımları tarihiyle yaşıt bir halkın yaşadığı büyük sancılara gösterdiği hümanist duyarlılık elbette ki saygıya ve övgüye değerdir. Ancak, bu duyarlılığının hümanistçe bir yaklaşımdan öte boyutu olmayan Bn. Mitterrand'ın ziyaretini kaygıyla karşılayan kimi çevrelerin bu ziyarette başka niyetler araması ve evhama kapılması ilginçtir ve düşündürücüdür...

Bn. Mitterrand sadece Bulgar Türkleri için gelseydi kuşkusuz boyalı-güdümlü basında yer alan yaklaşımlar daha farklı olacak, Bn. Mitterrand'ın Kürtlerle dayanışmalarının geçmişi araştırılmayacak ya da bilinmiyor görünümüyle birlikte ziyareti Türk şovenizmine iyi bir materyal yapılarak dünya kamuoyuna sunulacaktı...

Geçen sayımızda (6.-7.) 12.000 Kürt peşmergenin lideri ve halen Mardin, Muş ve Diyarbakır'da bulunan sığınmacı Kürtlerin sorumlusu Ekrem Mai ile yapılmış bir röportaj yer almıştı. Ekrem Mai, arkadaşımız Yılmaz Odabaşı'nın kendisine yönelttiği sorulara acı ve kaygı verici yanıtlar vermiş ve insani talepleri dikkate alarak değerlendirmeye çalışmak ve demokrasilerin, uygarlaşmanın gereği olan bir anlayış ve duyarlılık göstermek yerine; kendileri de hiçbir duyarlılık göstermekle kalmayıp, iyi niyetle yaklaşım gösterenlere anlaşılmaz tepkiler gösteriyorlar... Bir dönem Diyarbakır'ın Bağlar semtine yerleştirilen Afganlılara Türk vatandaşı sıfatıyla birlikte ev, canlı hayvan ve toprak veren, bir çoğunu ise devletin resmi kurumlarında işlere yerleştiren aynı iktidarın yetkilileri, Kürt peşmergelerine bir siyasi mülteci statüsünü ve bir çarşı iznini bile çok görmektedir. Biz, konunun böylesine antagonizma içeren yönünü kınıyor, *"Özgür Gelecek"* dergisi olarak geçen sayımızda yayımlanan röportajdan sonra bu soruna ve çelişkiye dikkat çekiyoruz.

Sığınmacıya yardıma engel

DİYARBAKIR (Cumhuriyet) — İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şube Sekreteri Avukat Özgür Gencan adına Federal Alman Demokratik İşçi Birliği ile Göçmenler Derneği üyeleri tarafından Kürt sığınmacılara iletilmek üzere gönderilen 1.5 ton giyim eşyasının "hibe izni" alınamadığı için iade edileceği bildirildi. Avukat Özgür Gencan, önceki gün Diyarbakır Gümrük Müdürlüğü'ne dilekçeyle başvuruda bulunarak, adına gelen kolilerin göndericilere iadesinin sağlanmasını istedi.

Kürt sığınmacılara uluslararası platformda ulaştırılan yardımları da değişik gerekçelerle engelleyen yetkililerin bu tavrına son bir örnek olarak Cumhuriyet gazetesinin Adana baskısında yer alan 2 Haziran 1989 tarihli küpürü sunuyor, yetkililerin bu engellemelerini ayrıntılı bilgilere gerek bile kalmadan bu küçük küpürle somutluyoruz. Av. Özgün Gencan, yaklaşık dört aydır söz konusu giyim eşyasının "hibe izni"ni alabilmek için uğraşıyordu ve sonuçta içinde ne bomba, ne de ideolojik yayın vb. bulunmayan 1.5 ton giyim eşyası Alman Demokratik İşçi Birliği ile Göçmenler Derneği'ne iade ediliyordu.

Yine Cumhuriyet gazetesi Adana baskısında bir başka haberde yer verildiği gibi; bayramı yurdunda yurtsuz kutlamayı sindiremeyen, ölen binlerce kardeşlerinin anılarına taşıdıkları saygı ve bilenen bir öfkeyle sabırlı bir bekleyişi sürdüren *"özgür dağ havası koklamış"* bu onurlu insanlara bayramlarını kendi topraklarında kutlayabilecekleri özgür bir gelecek diliyoruz.

Bn. Mitterrand'ın bu bayramsız insanların baharsız topraklarına ziyaret inceliğini, hümanist yaklaşımını övgüye değer buluyoruz...

...YORUMSUZ...

T.C.
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ
Pas.Yab.Şube Müdürlüğü — DİYARBAKIR

SAYI:Yab.Br.71810-1024 — 26.05.89-014134

KONU:Irak uyruklu İbrahim ABDULKERİM

Sn. Av.M.Sezgin TANRIKULU.Av.Özgür GENCAN
Gazi Cad.Eğilli İşhanı Kat 2 No:206-207
DİYARBAKIR

İLGİ:a)İçişleri Bakanlığı Em.Gnl.Md.nün 18.05.1989 gün ve Yab.Md. İlt.B.Şgk.İlt.Göç.Vat.141024 sayılı telex yazısı.
b)İçişleri Bakanlığı İle Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine /muhatap 03.04.1989 gün ve Em.Şb.Pas.Yab.Br.71810-6/562-009318 sayılı yazımız.

İlimiz Yenikent Geçici Barınma Merkezinde Barındırılmakta olan Irak uyruklu Abdulkerim oğlu 1953 doğumlu İbrahim ABDULKERİM'in Mültecilik sıfatının tanınması ve uygulanması,Mülteciliği kabul edilmemesi halinde kendisine hangi Hukuki statünün(a-Mültecimi? b-Göçmenmi? c-Yabancımı? d-Savaş esirimi?) uygulanacağı hakkında Avukatları M.Sezgin TANRIKULU ile Özgür GENCAN tarafından Vilayet makamına verilen dilekçesine istinaden ilgi(b)sayılı yazımız ile İçişleri Bakanlığından görüş sorulmuş olup,alınan ilgi(a)sayılı cevabi yazıda;

Ağustos 1988 tarihinde Irak'tan Ülkemize geçmek zorunda kalan kişilerin sınırı Kanun'suz olarak geçmiş Irak vatandaşları oldukları ve yukarıda belirtilen Statülerin hiçbirini taşımadıkları hususu bildirildiğinden hakkında herhangi bir işlem yapılamamıştır.

Bilgilerine arz ve rica ederim.

İsmail AKMAN
Vali Yardımcısı
Vali Vekili

DAĞITIM :
Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine
İl Makamına
Av.M.Sezgin TANRIKULU ve Av.Özgür GENCAN

Yeşilyurt (Cinêbir) Olayı Rejimin Aynasıdır

Baki MUNZUR

Geçtiğimiz aylarda Yeşilyurt köyünde insanlara pislik yedirilmesinin, iyi bir gazetecilik örneği verilerek Cumhuriyet gazetesi tarafından gündeme getirilmesi, iç ve dış kamuoyunda büyük yankı yaratmış ve infialle karşılanmıştı.

Olay önce yöneticiler tarafından ört-bas edilmeye çalışılmış, ancak mağdurların korku duvarını aşarak şikayetçi olmaları ve basının yanı sıra iç ve dış kamuoyunun konuya sahiplenmesi üzerine sanık Binbaşı Cafer Tayyar Çağlayan hakkında dava açılmıştı. Şimdi sanık Binbaşı, can güvenliği gerekçesiyle davasına Ankara'da devam edilmesini istiyor. Ancak bu kez de konuya ilişkin dosyaya, ağır cezanın mı yoksa asliye cezanın mı bakacağı tartışılmaya başlandı (Bkz. Cum: 31.5.1989).

Mağdur avukatları gerektiğinde Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurulacağını açıkladıklarına göre, adlî ya da insanî yargı, eninde sonunda mutlaka ilgili hakkında bir karara varacaktır...

Ancak bizce aslolan, yaşanan insanlık ayıbı olayların toplumsal düzenle, rejimle bağlantısıdır. Aşağıdaki yazı olayı bu boyutuyla ele alıp irdelemektedir.

(Öz-Ge)

13 Ocak günü iki polis memurunun Cizre'de öldürülmeleri ve 14 Ocak'ı 15'ine bağlayan gece, aynı ilçenin Yeşilyurt (Cinêbir) köyüne güvenlik güçleri tarafından baskın düzenlenmesi ve halka insan pisliği yedirmeye kadar varan devlet terörü, iç ve dış kamuoyunu günlerce meşgul etti, hâlâ da ediyor. Kuşkusuz Yeşilyurt olayının bu şekilde tartışılmasında, aralarında köy muhtarı Abdurrahman Müştak'ın da yer aldığı dört köylünün ölüm dahil her türden tehlikeyi göze alarak Cumhuriyet Savcılığı'na başvuruda bulunması ve asıl olarak da Cumhuriyet gazetesi başta olmak üzere demokratik basın çevrelerinin konunun üzerine gitmesi sayesinde mümkün olabildi. Yoksa bu olay da öteki yüzlercesi, hatta binlercesi gibi duyulmaz, örtbas edilir giderdi.

İnsanlığın 21. yüzyılı karşılamaya hazırlandığı ve insan haklarının uluslararası bir sorun olarak yoğun biçimde tartışıldığı bir dünyada, elbet böylesi bir olay, ortada vahim bir durumun varlığını gösteriyor. Bu olay üzerinde kafa yormak ve onu gerçek boyutlarıyla tartışmak görevi ise en başta demokratik çevrelere düşer. İnsan haklarının asgarisinden yana olan hiç kimse böylesi bir onursuz duruma karşı sessiz kalamaz. Ancak bunu yaparken de Yeşilyurt'ta yaşananları tekil bir olay şeklinde ele alıp değerlendirmemek gerekir. Bu türden bir yaklaşım, sorunun arkasındaki gerçek nedenleri görmeyi, böyle olunca da sağlıklı çözüm önerilerinde bulunmayı olanaksızlaştırır.

Yeşilyurt olayını münferitlikten çıkarıp genel çerçeveye oturturken evvela onun geçmişle bağı doğru biçimde kurulmalıdır. Bu, Osmanlı döneminden bu yana yürürlükte bulunan; dönem dönem pratikte dozajı azalma ve artış gösterse bile özü aynı kalan politikanın bir parçasıdır. Yeşilyurt gerçeği bir bakıma halkımızın onlarca yıllık yaşantısını özetliyor. İnsan unsuruna, yaşama hakkı dahil olan hiçbir hakkına saygıyı içermeyen, onu ezmeyi, onursuzluğa itmeyi hedef edinen bir politikanın gelip köylüye bok yedirme noktasına varmasında şaşacak bir şey olmasa gerek. Yeryüzünde eşine az rastlanır türden ırkçı ve şoven bir tutumun, başka türlü ne gibi sonuçlar vermesi beklenebilir ki?

12 Eylül sonrasının ise sözkonusu baskı ve terör politikasında kat kat artış meydana gelen bir dönem olduğunu ayrıca belirtmeye gerek yok sanırız. Yeşilyurt olayı, son dokuz yıldır ülkemizin yüzlerce yerleşim biriminde meydana gelen yüzlerce olaydan sadece bir tanesidir. Hatta bu dönemde öylesine sistemli ve yaygın terör estirildi ki Yeşilyurt'da yaşananların, sıradan küçük şeyler olduğunu söylemek bile durumu abartmak sayılmaz.

Diğer taraftan her ne kadar Yeşilyurt olayı basına daha çok yansıdığı için ön plana çıktıysa da, bu aynı günlerde yörede birçok il ve ilçeyi kapsayan genel bir sindirme operasyonunun bir parçasıydı. Hatırlanacağı gibi önce yetkililer tarafından "terörün şehirlere inmeye

hazırlandığı" ilanı yapıldı, arkasından ise geniş bir gözaltı kampanyası başlatıldı. Sırf Batman'da gözaltına alınanların sayısı bini geçiyordu.

Ayrıca operasyonlar sırasında izlenen yöntemlere de bir kez daha dikkat etmek gerekir. Türkiyenin **her türlü kötü muameleyi ve işkenceyi yasaklayan Avrupa Sözleşmesini** imzalayıp "yürürlüğe soktuğu" günlerde, binlerce insana bir çırpıda baskının ve işkencenin her türlüsünü yapmaktan geri kalmıyordu devlet. Üstelik terör dalgası sırf erkeklere yönelik kalmıyor, kadın ve çocuklar da ondan paylarına düşeni alıyorlardı. Silvan'ın Yolarası köyünden Gülsen Yağızlık, SHP parlamenteri **Fuat Atalay**'a başından geçenleri şöyle anlatıyordu:

"7 Ocak gecesi saat 12.00 ile 01 arasında kapı çalındı. Güvenlik görevlileri bağırıp çağırarak içeri girdiler, eşimi bulamayınca 10 yaşındaki Nevzat, 12 yaşındaki Murat ile 14 yaşındaki oğlum Ferhat'ı ve beni dövdüler. Korkudan ağlayan çocuklarımı tekme tokatla dövdükleri yetmiyormuş gibi ayaklarına ateş ettiler. Daha sonra bir akrabamızın evinde olan kocam Abdulkadir'i getirip köy halkını topladıkları benzin istasyonuna götürdüler. Orada dövdükten sonra üzerinde kilotu hariç çırılçıplak soydular. Üzerine mazotlu soğuk su döktüler. Sonra iki oğlumla birlikte kocamı gözaltına aldılar."

Milletvekili **Atalay** ise olay yerinde incelemelerde bulunduktan sonra aralarında çocukların da bulunduğu işkence görmüş birçok insanın ismini sayarak şunları söylüyordu:

"Bismil ve Silvan ilçelerindeki operasyonlarda bazı köylülerin evlerinin pencere ve camları kırılmış ve akla gelmeyecek şiddet kullanılmıştır. Bütün bölgede yaşayan insanlar potansiyel suçlu muamelesi görmüş, aramada gelişigüzel olarak insanlar dayaktan geçirilmiştir..." (Aynı tarihli Cumhuriyet.

Eruh'un Demirkaya köyünde kadınlara toplu dayak atılırken, Yeşilyurt köyüne arama yapmak üzere giden güvenlik görevlilerinin halka söyledikleri şöyleydi: **"Başını çıkaran öldürülür. Herkes evine girsin, pencerelerin kepenkleri kapatılsın."** Yine Cizre'de tırmandırılan devlet tetörü 18 Ocak günü zirveye çıkıyordu. O gün Cizre halkının başına gelenleri Cumhuriyet gazetesinden Celal Başlangıç şöyle aktarıyor:

"... O gün öğleden sonra belediye mahallesine üzerinde yöre giysisi olan kişiler girdi. Ardından bir el silah atıldı. Bu silahı Belediye Başkanı Tahir Vesek'in milletvekillerine de aktardığı gibi Cizre'nin çeşitli yerleşim birimlerinden binlerce el silah atışı izledi. Halk paniğe kapıldı. Milletvekillerinin de yaptığı saptamaya göre ilçenin çarşısında bulunan bazı güvenlik görevlileri "dükkanları kapatın kaçın" diyor. Nereye gideceğini şaşıran insanların arkasından havaya ateş ediliyordu. Bir anda olmadık bir panik yaratılmıştı."

Sanırım bu birkaç örnek, sorunun gerçek boyutlarını, güvenlik görevlilerinin -elbet izlenen devlet politikasına bağlı olarak- halka nasıl baktıklarını, nasıl davrandıklarını anlatmaya yetiyor. Kısacası SHP Mardin milletvekili **Adnan Ekmen**'in deyimiyle **"devlet plan gereği terör estiriyor"** veya **"kitle kıyımı hazırlığı"** yapıyordu.

Peki bütün bunların gerekçesi ne? 6-7 ili kapsayan bir bölgede bir çırpıda geniş kitleleri böylesine yoğun bir terörle yüzyüze bırakan operasyon hangi gerekçeye dayandırılıyor? Hadi diyelim ki Cizre ve köylerindeki onbinlerce insanı hedefleyen yeni baskı dalgasının gerekçesi iki polis memurunun öldürülmesiydi. Devlet bu kişileri öldüren "meçhul"ları yakalamasa bile, koca bir ilçe ve köylerinde terör estirme hakkına sahipti. Öyle ya nasıl olsa bu ülkede yaptıklarından ötürü devlete sual olunmazdı. Peki ya daha Cizre olayları ortada yokken Batman, Siirt ve öteki yerlerde ne diye dayak, işkence ve gözaltı sürüyordu? "Demokratikleşme Sürecinin devam ettiği" Türkiye'de bu sorunun yanıtının açığa çıkması gerekmez mi? Gerekmesine gerekir elbet ama burası Tükiye'dir. Burada terör ve zulmün her nevisine başvurmak, sonra da onu örtbas etmek ve hatta büyük bir pişkinlikle şurda burda demokrasi üzerine, insan hakları üzerine ahkâm kesmek, başkalarına ders vermek bir gelenektir. Burada insanlıkdışı politikanın her türlüsünü uygulamak, ona karşı sesini çıkarmaya kalkışanları ise suçlamak ve hatta cezalandırmak bile sıradan bir uygulamadır.

Şöyle bir düşünelim; eğer bütün bu olaylar gerçekten demokratik kuralların işlediği bir ülkede meydana gelseydi yer yerinden oynardı. Binlerce insanı işkenceden geçirmeyi, kadınlara dayak atmayı, korkudan ağlayan çocukların ayaklarına kurşun sıkmayı bir kenara bırakalım, sırf Yeşilyurt köyündeki pislik yedirme olayı bile başlıbaşına hükümetlerin devrilmesi, büyük protestoların ortaya çıkması için yeterli nedendir.

Yeşilyurt köylülerinin başvurusundan sonra, olay basına da yansıyınca güya bu işi yapan devlet görevlileri hakkında soruşturma açıldı. Bir yandan savcılık soruşturması sürerken,bir taraftan da "İdari tahkikat" başlatıldı. Ne var ki yönetimlerin yöre halkına yönelik politikasını bilenler için bütün bunların bir sonuç vermeyeceğini bilmek güç değildi. Yıllar yılıdır, onca katliam ve sürgün meydana geldi, insanların demokratik talepleri baskı altına alındı. Yöre halkının hiç bir insani ve demokratik hakkına saygı gösterilmiyor, onun üzerinde dizginsiz bir terör estiriliyor, keyfi uygulamanın her türlüsüne başvuruluyor. Bütün bunlardan ötürü bugüne kadar kime hesap soruldu, yoksul insanlarımızın hakları ne zaman arandı ki şimdi aransın? Hem kim kime hesap soracak? Baskı ve terörü belli bir plan çerçevesinde uygulayan devletin kendisi değil mi?

Nitekim sözde soruşturma sürerken İçişleri Bakanı bunun sonuçlanmasını bile beklemeden iddiaların asılsız olduğunu ilan ediverdi. Yalnız bununla da yetinmedi, köylünün uğradığı baskıları dile getiren yayınları **"Gerek kendi kamuoyumuzda ve gerekse uluslararası planda ülkemiz hakkında yanlış kanaatlerin doğmasına neden olacak"** ve **"Bu tür iddiaların sürdürülmesinin, bunları tahrik edenlerin sadece maksatlı bir eğilimin teşvikçileri olduğunu belirginleştirmekten öteye bir değer taşımayacağını"** diyerek eleştirdi. Kuşkusuz İçişleri Bakanı da çok iyi bilir ki eğer sözkonusu olan bir ülkenin iç ve dış kamuoyu nezdindeki itibarı ise, bu itibarı düşürenler Cizre'de, Silvan'da, Batman'da, Siirt ve öteki yörelerde meydana

gelen olayların planlayıcıları ve uygulayıcılarıdır. Yoksa yaşananları kamuoyuna aktarma görevini yerine getirenler değil. Onların yaptığı sadece bir demokratlık görevidir. Hem bu ülkenin İçişleri Bakanı, soruşturma devam ederken onu etkileyecek biçimde konuşmamak gerektiğini de çok iyi biliyordur mutlaka. Madem ki kendisi söz konusu iddiaların asılsızlığına inanıyordu, o halde en azından bunun soruşturma sonucunda ortaya çıkmasını beklemesi daha iyi olmaz mıydı? Ama bakan öyle yapmadı veya yapamadı. Onun da bir bildiği vardı elbet!

İktidar kanadında durum böyleydi de parlamentoda grubu bulunan muhalefet ne yapıyordu peki? Yeşilyurt olayının açığa çıkmasından sonra SHP Genel Başkanı İnönü "Olay insanlıkdışı", Demirel ise "Burunlarından getiririz" diyerek tepkilerini dile getirdiler. Ya sonra? Sonrasında yuvarlak sözler etmekten, göstermelik demeçler vermekten öteye gitmedi muhalefet partileri. Gerçi bir grup SHP parlamenteri bölgeye giderek incelemelerde bulundular, kamuoyuna kişisel olarak görüşlerini aktardılar, ama Parti yönetimi, böylesine bir olaylar zinciri karşısında göstermesi gereken tepkinin onda birini bile ortaya koyamadı. Zincirbozan'dan Strazburg'daki Avrupa Parlamentosu Karma Komisyonu toplantılarına kadar gitmişti ya, partinin Genel Sekreteri Deniz Baykal ve ekibi için demokrasi sorunu halledilmiş sayılırdı artık. Hem öyle yapmayıp da "bölücülüğe" arka mı çıkmalıydı yani?

Bunun ötesinde bilerek veya bilmeyerek, SHP yönetiminin son operasyonlarda sorumluluk sahibi olduğu gerçeği de inkar edilemez. Ali Topuz'un bilinen ihbarı, parti yönetiminin, "bölücü ve komünistleri" tasfiye etmek üzere seçimle işbaşına gelmiş parti organlarına karşı savaş açması, Hürriyet başta olmak üzere burjuva basınındaki bir kısım köşe yazarının açtığı ırkçı-şöven kampanya ile operasyonun aynı anda ortaya çıkması ve çok sayıda SHP üyesi ile il ve ilçe yöneticisinin gözaltına alınması bir tesadüf olamaz. Bütün bunların belli bir merkezden, planlı bir şekilde yönlendirildiği, yani ortada büyük bir senaryo olduğu görüşü kamuoyunda yaygındır ki, buna katılmamak mümkün değil.

Oysa eğer parlamentoda grubu bulunan SHP ve DYP isteselerdi, hükümetten bu konuda hesap sorabilir, gerek parlamento içerisinde ve gerekse dışında sorunu ciddi biçimde ele alabilir, kamuoyunu harekete geçirebilirlerdi.

Öte yandan şunu da kabul etmek gerekir ki, önceki benzer birçok olaya göre son operasyon kamuoyuna daha geniş biçimde yansıdı ve daha büyük tepki gördü. Bunu sağlayan ise kuşkusuz ülkenin sağlıklı demokrasi güçleri oldular. Bazı basın organlarının, demokrat ve yurtsever parlamenterlerin, insan haklarıyla ilgilenen öteki çevrelerin çabaları sonucu en azından kamuoyu bir takım gerçekleri bilme olanağını elde edebildi. Bunun demokrasi güçlerinin, insan hakları savunucularının başarı hanelerine kaydedilmesi gereken bir gelişme olduğunu, altını çizerek belirtmek gerekir.

Yine olayların provakatif yanları da göz önüne alınmalıdır. Şu bir gerçektir ki birileri bir yerde bir senaryoyu sahneye koymak istediler mi, onun için gerekli ortamı da yaratmaya çalışırlar. Türkiye bu bakımdan zengin deneylere sahiptir. 1977 yılında 1 Mayıs İşçi Bayramı'nı ve ona sahip çıkan DİSK'i karalamak isteyenler, Taksim mitingine karşı saldırı düzenlediler, Maraş'ta katliam peşinde koşturanlar, harekete geçmeden önce sinemaya bomba yerleştirmişlerdi, Malatya'yı alt-üst etmeyi planlayanlar, dönemin belediye başkanı Fendoğlu'na bombalı paket göndermeyi yeterli gördüler. 12 Eylül'den bu yana ise son olayların yaşadığı bölgelerde bu konuda çok daha ileri adımların atıldığı biliniyor. Sıkıyönetim komutanlarının "yakala ve öldür" emrini teksir ederek güvenlik güçlerine dağıttığı bir ortamda yaşıyoruz. Daha bundan birkaç yıl önce Tunceli'de Turşmek köyü karakolunu basanlar, bir başka birlik tarafından yanlışlıkla yakalanınca, bunların görevli polisler olduğu ortaya çıkmıştı. Yine Tunceli'nin güvenlik güçleri tarafından saatlerce kurşun yağmuruna tutulduktan sonra, "teröristlerle çatışma çıktı" diye kamuoyuna yanıltıcı bilgi verilmesinin üzerinden sadece iki yıl geçti. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün. Ve elbet açığa çıkanlar, bu türden provakasyon olaylarının çok küçük bir bölümünü oluşturuyor. Aysberg örneğindeki gibi, asıl gövde gözükmüyor, o suyun altında gizlidir. İnsan ister istemez uçan sineği bile vuracak kadar "keskin nişancı olan", yerel, başka bir deyişle Kürt giysili yüzlerce "özel tim"in nerede bulunduklarını, neyle meşgul olduklarını merak ediyor.

Sonuç olarak bütün bunlar gösteriyor ki Türkiye'de demokrasi güçlerinin işi oldukça zordur. Demokrasi mücadelesi ondan yana olanlarla, onun karşıtları arasında sert çatışmalara sahne ola ola ilerleyecektir. Kavganın başarısı için her şeyden önce burjuvazinin şu veya bu yöndeki demagojilerine bakılmaksızın, tüm güçlerin birlikte harekete geçirilmesine bağlıdır. Ayrıca baskıların, terörün gerçek nedenlerini, kaynaklarını sağlıklı saptamak da başarıya ulaşmanın temel koşullarından bir tanesidir. Örneğin, Yeşilyurt yoksul Kürt köylüsünün başına gelenlerin arkasındaki ırkçı-şöven politikayı, bunun yarattığı kin ve düşmanlığı görmeden ona karşı doğru bir çizgide mücadele verilemez. Kuşkusuz bu ve benzeri olaylar, onu yaşayanların sorunu olmaktan öteye bir anlam taşıyor. Bu Türkü, Kürdü, Lazı, Çerkezi, Arabı kim olursa olsun yüreğinde insan sevgisi taşıyan, insan onuruna ve kişiliğine saygı duyan herkesin ortak sorunudur. Halka pislik yedirenler, sadece Yeşilyurt köylülerine karşı değil, tüm insanlığa karşı suçludurlar. İnsanı böylesine ezip küçük düşürmeyi amaç edinen, baskıları bu düzeye vardıran bir anlayışa katlanmak insan onuruna ters düşüyor. Ondan kurtulmaya çalışmak eşitlikten, barıştan, kardeşlikten yana olan herkesin ortak görevidir.

Yüzyılımızın başında dünyamızın yaklaşık beşte dördü sömürgeci boyunduruk altındaydı. 1940'lara gelindiğinde buna bu kez faşizmin ağır saldırıları eklendi. Ama tarihin tekerleği de kendi yolunda dönmeye devam etti. En güç koşullarda bile halkların muhteşem gücü karanlığı yararak aydınlığı buldu. 20. yüzyılın son çeyreğinde insanlıkdışı baskıların her türlüsüyle yüzyüze bulunan halkımızın da bunu başaracağına kuşkumuz yok. Ne var ki özgürlüğün bedelini bazen ağır ödemek gerekiyor işte.

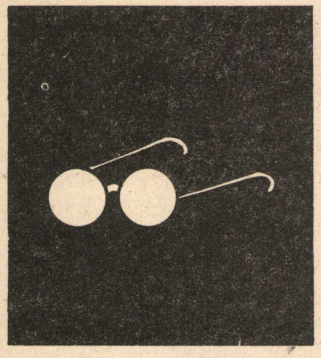

Dünü ve Bugünü ile Geri Kalmışlık Sorunu
-VI-

Mirzali ÇİMEN

NÜFUS HAREKETLERİ: GÖÇ, SÜRGÜNLER, KENTLEŞME

Kuşku yok ki kalkınma ile insangücü ve onun değerlendirilmesi arasında kopmaz bir bağ var. Çünkü bugün hâlâ dünyamızda insangücü, üretici güçlerin en önemlisi olma özelliğini koruyor. Bu bakımdan nüfus hareketleri bir yandan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerin etkisi altında şekillenirken, diğer yandan da onun kendisi, devletin insan unsuruna şu veya bu yöndeki müdahalesi, bir bütün olarak toplumsal gelişmeyi etkiliyor.

Çalışmamıza konu teşkil eden 20 ili kapsayan coğrafi alanın bu açıdan, dünyanın en hareketli yerlerinden biri olduğu, tarihte pek çok büyük savaş ve istilayla yüzyüze geldiği; katliamlar, sürgünler, salgın hastalıklar ve doğal afetler gördüğü bilinmektedir.

Ancak çok gerilere gitmek ve konuyu ayrıntılı ele almak yine bu yazının kapsamını aşan bir durum. Bizim burada irdelemeye çalışacağımız, esas olarak Cumhuriyet döneminin gelişmeleri ve kısmen de, ilgisi dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarına ait olaylardır.

İmparatorluğun Son Döneminde Bölge'de Nüfus Hareketleri

Çokuluslu Osmanlı İmparatorluğu'nda yöneticilerin baştan beri bir nüfus politikaları olduğu tartışma götürmez. Her dönemin özelliklerine ve devletin çıkarlarına uygun olarak Osmanlı padişahları sık sık katliamlara, sürgünlere başvurmaktan geri kalmamışlardır. Yine devletin normal görevleri arasında yer alan düzenli ordu beslemek ile, eksik olmayan savaşlar ve değişik türden baskıcı uygulamalar da bu alanda büyük tahribatlara neden olan adımlar, gelişmelerdir.

19. yüzyıl ise bu açıdan önceki dönemlere göre daha hareketli, daha büyük alt-üst oluşların ortaya çıktığı bir dönem olma özelliğine sahiptir. Bunun değişik nedenleri var.

Bunlardan bir tanesi, batıda çoktandır görülen ve başarıya ulaşmış olan burjuva devrimlerinin, milliyetçilik akımlarının, Osmanlı baskısı altında bulunan halkları da etkisi altına alması, bağımsızlık mücadelelerinin hız kazanmasıydı. Doğal olarak Kürdistan da aynı gelişmenin dışında kalamazdı. Nitekim özellikle de bu yüzyılın ikinci yarısında ulusal nitelikte birçok Kürt ayaklanmasına rastlıyoruz. Yine aynı dönemde bölgede Ermeni ulusal hareketinin de yoğun bir faaliyet içerisinde olduğu gözlemleniyor.

Osmanlı yönetiminin ise ezilen halklara karşı demokratik bir tavır takınması, onların haklı istemlerini göz önünde tutması elbet beklenemezdi. Bu bakımdan o ötekilerinde olduğu gibi Kürt ayaklanmalarını bastırabilmek amacıyla da şiddeti esas yöntem olarak seçti. Devlet, büyük çabalar sonucu bu isyanları bastırırken her keresinde katliam ve sürgünlere başvurmaktan geri kalmadı. Yine Ermeni halkına karşı tutumu da bundan farklı değildi.

Öte yandan emperyalist devletlerin zengin petrol alanlarına yönelik faaliyetleri de giderek yoğunlaşmaktaydı. Bölgesel çıkarlara bağlı olarak gerek bu güçlerin kendi aralarında ve gerekse bunlarla Osmanlı İmparatorluğu arasında sürtüşmeler, çelişkiler, derinleşiyor veya ittifaklar oluşuyordu. Nitekim 1. Dünya Savaşı bu koşullarda patlak verdi ve çatışmaların en fazla yoğunlaştığı yerlerden biri olan Kürdistan, bundan büyük zarar gördü. Bu, bütün 19. yüzyıl boyunca gerek Osmanlı yöneticilerinin ve gerekse diğer yabancı güçlerin yaptığı tahribatlara çok daha etkileyici yenilerini ekledi. Kaosu arttırdı. Savaş boyunca yüzbinlerce insan ya cephede açlık ve yoksulluk sonucu yaşamını yitirdi ya da yerini yurdunu terkederek göçetmek zorunda kaldı.

1918-1919 yıllarında bir grup Kürt aydını tarafından İstanbul'da yayınlanmakta olan **Jın** (Hayat) dergisinde yer alan yazı ve istatistiki veriler, sorunun boyutları hakkında bilgi verici niteliktedir. Derginin 8. sayısında **"Kürt Göçmenler Ne Durumda?"** başlığı altında yer alan Hakkari'li Rahman imzalı yazının girişinde, bir okuyucu mektubundan alınmış şu satırlara rastlıyoruz:

"... Akrabamızdan yalnız Hurşid, İhsan, Mehmed Beyler sağlıklı olup özellikle selâm ederler. Kardeşim İhsan Bey, ilkbahardan beri memlekete dönmüş ise de ne-

rede olduğundan habersizim. Resul Bey ile Kadir Bey sizlere ömür. Kardeşi Osman Bey, Uremar Aşireti reisi Şato Ağa'nın yanındadır. Sadi Bey'in ailesinden tek kişi kalmamıştır. Ubeydullah Bey'in küçük oğlu, siz sağolasınız. Tüm köy halkımızdan 16 kişi ancak kalmışlardır. Şimdilik kışın başlaması dolayısıyla memlekete gidemiyeceğimizden zorunlu olarak bahara kadar burda vakit geçireceğiz..." (Jın Dergisi, Jina Nû Yayınları, 8. Sayı, 416 sayfa. Latin harflerine çeviren ve yayına hazırlayan M. Bozarslan)

Yine aynı yazıda, basının tutumundan da yakınılarak şöyle deniliyor:

"Çoktan beri gazete sayfaları Ermeni ve Rum göçmenlerinden sözeden yazılarla dolup taşıyor. Evet, bu makalelerle insanlığın mutluluğunu düşleyen merhamet duygusu sahiplerinin yufka yüreklilliklerinin perdesi ortadan kalkmış; kalemlerini bağlayarak pervasızca bağırıyorlar. Fakat bu felâketler nedeniyle en çok ezilmiş bir ulusu unutuyorlar, ya da unutmak istiyorlar.

Tam anlamıyla felâkete uğrayıp seslerini işittirecek yer ve dost bulamayan, daima talihin sert baskısına boyun eğen ve her zaman masum olan ve namuslulukları ölçüsünde mağdur bulunanlardan birtakımlarını benimseyerek diğer mazlumlar unutulmalı mı?!"

Yazının daha ileriki bölümlerinde ise şu satırlar var:

"Bunların bir ölçüde varlık sahibi oldukları halde düştükleri felâket bataklığı, öteki tüm Kürt göçmenlerine örnek bir ölçü olabilir. Acaba, hangi milletten olursa olsun, 120 haneli bir köyden 10 kişinin kaldığını başka bir milletin felâketli serüvenlerinde okumak mümkün müdür? Bunlar ne oldu, niçin mahvoldu? Bunların hesabını kimler verecek, sorumluları kimdir? Ermeni ve Rum göçmenlerine Amerika'dan oluklarla yardım akıyor! Bunlara kim bakacak, kimler yardım edecek? Yoksa bunlar insan değil mi! Eyvah, kalanlar da bu şekilde mi yok olup gidecekler?

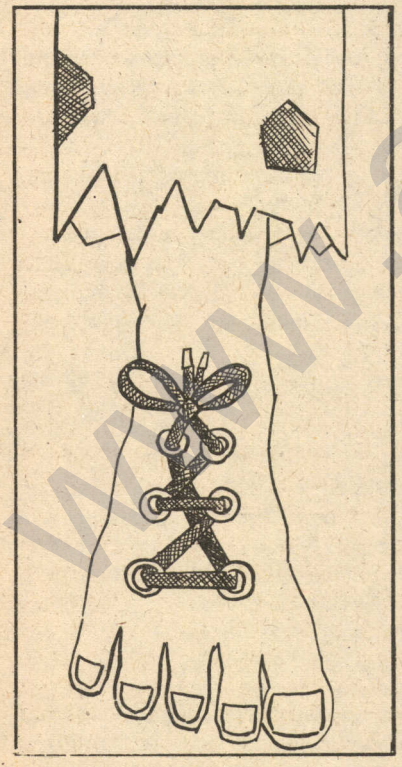

Kürt Hamallar

Hele şu yazının son fıkrası: *"Zorunlu olarak bahara kadar burada vakit geçireceğiz"! Acaba bahardan sonra nereye gidecekler? Düşledikleri evleri, konakları birkaç kibrite kurban edildi. Tarlaları ekecek kollar yok olmuş; toprakları kazacak mandaları, öküzleri, katır ve atları Savaş Vergileri Dairesi toplamış; kalanlardan bile eser yok; sabanlar, çift araç ve gereçleri, arabalar, kışın soğuk günlerinde elbisesiz, çıplak savaşan zavallı askerlere kömür görevi yaptılar, yemek kazanları kaynattılar. Koyun sürüleri yok; iki ayaklı kurtlar tarafından parçalandılar."*

Jın 15.2.1335 (1919) tarihli yasızında savaş nedeniyle Erzurum, Van ve Bitlis illerinden göç eden Kürtlerin sayısına ve gittikleri illere ilişkin olarak da şu veriler yayınlanıyor (s. 541):

	ERZURUM	VAN	BİTLİS
Adana	1250	2500	3532
Ankara	79173	5490	25235
Haleb	0	6740	20000
Hüdavendigar	276	0	0
Diyarbekir	0	2340	22535
Suriye	0	0	279
Sıvas	30000	15000	4163
Kastamonu	9009	0	0
Konya	0	7824	15000
Harput	0	5538	18000
Musul	0	0	0
Urfa	8000	30000	10728
İzmit	1000	0	0
Eskişehir	20	0	0
Bolu	732	0	0
Canik	36672	0	0
Karasi	3100	0	0
Kayseri	11607	0	12250
Maraş	5000	4811	5000
Niğde	1235	1500	1500
Yekün	187474	102808	128222

Not: Hüdaverdigâr Bursa'nın, Canik Samsun'un ve Karasi ise Balıkesir'in eski adlarıdır.

Derginin aynı sayısında yine Hakkari'li Abdurahim Rahmi, bir okuyucu metubundan yaptığı aktarmayla Van-Hakkari-Bitlis yöresi ile ilgili olarak şunları dile getirmektedir.

"... Muks eskisi gibi mâmur. Andan sonra Hizan gelir. İyi bilmem bunu, zannen söylüyorum. Erciş, bir-iki sene sonra belki eski halini bulur; zira Zîlân deresi ahalisi hicret etmemiştir. Van kasabasında kasab, bakkal çakkaldan ibaret Ermeni mahallesinde biraz eser-i mâmuriyet var.

Saray kazası da fena değildir. Hakkâri kazaları tamamıyla harabdır denilse hilâf-ı vaki olmaz. Hoşab kazasında mâmuriyetten eser yok. Başkale kazasında beşaltı köyde ancak eser-i umran vardır. Çölemêrg kazası da öyledir. Gevar'da Ûremar'dan başka umrandan eser yok.

Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî 'den başka öyledir. Bizim arazinin umranından tamamıyla me'yus olmuşum. Bunun için burada ikemetimde derd-i derûndan başka bir menfaat görmüyorum" yazıları okuyunca teskin-i âlâm

www.sivakurdi.org

değil, bilakis taz'îf-i halecan ile daha fazla bir sıkıntı bastı."(Jın, aynı sayı, s. 543)

Kuşkusuz bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkün, ama gerekli değil. Yörenin bir kesiminde, oldukça kısa bir zaman zarfında meydana gelen bu değişiklikler, bir felaket niteliği kazanmış olan gelişmeleri yeterince gözönüne seriyor.

Şu da var ki Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde savaş, kıtlık ve salgın hastalık gibi etkenlerden ayrı olarak İttihat ve Terakki yönetimi bir de yöre halklarına karşı bilinçli bir kırım ve sürgün planı uyguladı:

"Ama mesele yalnız bununla kalmadı. Irkçı ittihat ve terakki yönetiminin Ermeni sorunundaki tutumu, Anadolu'yu türkleştirmenin yalnızca bir parçasıydı. Bunun yanısıra., "Kürt sorununu" çözmenin (!) planları da daha onlar zamanında yapılmıştı. Kürtleri türkleştirmek için sürgün yoluna başvuruldu ve bununla ilgili yasa Sultan Reşat'a imzalatıldı. Buna göre Kürtler, ülkenin diğer yerlerine zorla nakledilip nüfusun yüzde onunu geçmeyecek şekilde yerleştirilecekler ve böylece assimile edileceklerdi. Ermeni katliamından sonra -bu katliamdan Kürtler de yer yer paylarını aldılar- sözkonusu yasa uygulandı ve 650 bin Kürt Batı'ya sürüldü. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ordusunda subay olan Celadet Ali Bedirhan bu "tehcir" olayı ile ilgili olarak şunları anlatıyor:

"Mütarekeyi müteakip İstanbul'a avdetimde muhacirin müdürüyet kayıtlarında yapmış olduğum tetkikata nazaran Kürdistan'dan 650.000 kişilik bir nüfus Batı Anadolu vilayetlerine sevkolunmuştu. Cepheye giderken Toros geçitlerinde bu muhacirlerden kafileler görmüştüm. Uzaktan öbek öbek toplanmış insan kümelerine benzeyen bu kafilelerin yanına gittiğim zaman görüyordum ki bunlar soğuktan taş kesilmiş (donmuş) insan heykellerinden başka bir şey değildiler. Vatanlarından çıkarılan bu insanların büyük bir kısmı bu suretle yollarda hastalıklardan, açlıktan ve soğuktan mahvolmuşlardı.

1919 senesinde Kürdistan'a seyahatim esnasında, Halep'te bu kafilelerden birine rastladım. Memlekete geri dönüyorlardı. Kendilerinden aldığım malümata göre memleketten 485 kişi olarak çıkarılmışlar; geri döndüklerinde yalnız 255 kişi kalmışlardı." (K. Burkay: **Kürdistan'ın Sömürgeleştirilmesi ve Kürt Ulusal Hareketleri;** Özgürlük Yolu Yayınları, s. 74).

Bütün bunların ötesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde iş bulmaya yönelik olarak da önemli bir kitlenin Anadolu'nun kısmen gelişkin Batı kentlerine, tarımsal alanlara ve maden işletme bölgelerine göç ettiği gözlemleniyor. Artık birçok önemli iş yerinde bir **"Kürt taifesi"**ne rastlamak olağandır. Hatta Kürt işçilerin işçi hareketinde zaman zaman oldukça etkili rol oynadıkları da gözden kaçmıyor. Oya Baydar **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi** adlı çalışmasında Karesi (Balıkesir) eski mutasarrıfı Mehmed Ali (Avni) Bey'in ağzından şunları aktarıyor:

"1908 yılının Ağustos sonları idi. (Hicri Ağustos ayı, miladi yıla göre Eylül ortalarıdır - yazarın notu) Karşıma bir memur çıktı. Sadrazam'ın çok acele beni görmek istediğini anlattı.... O da İçişleri Bakanı Hakkı Bey'i hemen görmemi söylemiş. Az sonra Bakan'ın karşısındayım. Bana, 'derhal Balya'ya giderek grevi bastırınız' emrini verdi. Balya'da Meşrutiyet'in sebep olduğu çeşitli ayaklanmalar arasına işçiler de katılmış. Bunlar madenlerdeki Alman ve Fransız mühendisleri korkutarak yerlerinden kaçırmışlar. Şirket müdürü maden mühendisi Rally'yi gündeliklerini artırması için sıkıştırmışlar. Aynı zamanda ocaklardaki çalışmayı da durdurmuşlar. Yalnız yeraltından akan bir çayın sularını boşaltmaya yarar tulumbaları işletmişler. Böylece madenin on yıl süreyle işlemez kalma tehlikesini önlemişler.... İçişleri Bakanı Hakkı Bey'in deyişinden, madenle ilgili birçok nüfuzlu kişilerin grevi yatıştırmak için Sadrazam Kamil Paşa'yı sıkıştırdıklarını sezmiştim. Bandırma'ya çıkar çıkmaz bir araba tutup Gönen üzerinden Baya'ya gittim. Daha yolda iken birkaç bin işçi tarafından karşılandım. Bunlar geleceğimi öğrenerek oturmaklığım için bir ev kiralamışlar. Hatta odaları, sofaları halılar ve çiçeklerle süslemişler. İşçinin başında Kürt taifesinden Mevlüt isminde bir topal vardı. Bu adam bana hitap ederek bir de nutuk söyledi..."

Aynı şekilde, Şeyh Sait İsyanı döneminde herhangi bir ayaklanmaya girişmelerini önlemek üzere İstanbul Emniyeti tarafından haklarında önlem alınması tasarlanan ve çoğu hamallık yapan bu beldedeki Kürtlerin sayısının 10 bin olarak belirlenmesi, Batı'nın büyük kentlerindeki Kürt kitlesi hakkında bilgi edinmemizi sağlayan bir başka örnektir.

B) Cumhuriyet Döneminde Nüfus Hareketleri

Osmanlı imparatorluğu döneminde hakim devlet ideolojisi olan islamiyet, onun enkazı üzerine yükselen Cumhuriyet Türkiye'sinde yerini milliyetçiliğe terk etti. Ancak Türk milliyetçiliği ile Batı Avrupa'da burjuva devrimleri döneminde görülen milliyetçi akımları birbirine karıştırmamak gerekir. Bunlar arasında önemli farklar var.

Bilindiği gibi Türk milliyetçiliğinin gelişip serpildiği dönem, aynı zamanda çok uluslu İmparatorluğun gerileme çağını yaşadığı ve baskı altında tutulan halkların bağımsızlık savaşı verdiği dönemdir. Bu yüzden de Türk milliyetçiliği daha baştan itibaren ikili bir karaktere sahip olarak doğdu. Bu akım, bir yandan emperyalizme karşı olmak gibi olumlu bir öze sahipken, diğer taraftan Osmanlı imparatorluğunun egemenliği altında bulunan ülke halklarının kurtuluş mücadelelerine karşı, ona düşman bir çizgide gelişiyordu.

Cumhuriyet Türkiyesi ise, Osmanlı devlet geleneklerini ve bu arada İttihat ve Terakki millliyetçiliğini devralmakla yetinmedi, onları birçok yönden daha da geliştirip olgunlaştırdı. Devletin kuruluşuyla birlikte Türk milliyetçiliği, Kurtuluş Savaşı döneminde taşıdığı kimi ilerici öğelerden tümüyle sıyrılarak daha anti-demokratik ve baskıcı bir karaktere büründü. Irkçılık ve şövenizm, yeni devletin üzerine temellendiği ana ilkelerdi. İşte çok ulusluluğu, çok kültürlülüğü reddeden ve "tek ulus, tek devlet, tek şef" biçiminde sloganlaştırılan bu politika, o tarihten bu yana sözkonusu yirmi il'i kapsayan yörelerde ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlarda atılan her adımın ana belirleyicisi olma özelliğine sahiptir. Pek tabii geçmişte bunun, nüfus hareketleri üzerinde de dolaylı

"Birinci Umumi Müfettişlik"in bir Rapor başlangıcı (Raporun içeriği konusunda bkz. Zinnar Silopi'nin eseri).

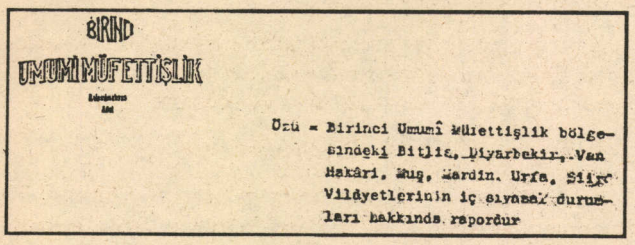

BİRİNCİ
UMUMİ MÜFETTİŞLİK

Özü = Birinci Umumî Müfettişlik bölgesindeki Bitlis, Diyarbekir, Van Hakâri, Muş, Mardin, Urfa, Siirt Vilâyetlerinin iç siyasal durumları hakkında. rapordur

veya direkt önemli etkileri oldu, bugün de var olmaya devam ediyor.

Cumhuriyet döneminde devletin sık sık kitlesel sürgünlere başvurduğu, belli bölgeleri tamamen boşalttığı ve yerleşilmesi yasak bölgeler haline getirdiği biliniyor. Bunun başlıca nedenlerinden bir tanesi, 1925'ten 1938'e kadar değişik tarihlerde ve değişik yerlerde ortaya çıkan Kürt ayaklanmalarıydı. Ancak devletin sürgün planlarını sırf bununla sınırlı görmemek gerekir. İsyanlar, olsa olsa bu yola başvurmanın gerekçelerini kolaylaştırıyordu o kadar. Gerçekte ise yapılmak istenen yörede ezici çoğunluğu oluşturan Kürt nüfusu dağıtmak, demoğrafik yapıyı değiştirmek, öteki yol ve yöntemlere ek olarak bir de bu kanalla "türkleştirmeyi" sağlamaktı.

Sürgünler, bazen herhangi bir yasaya dayandırılmaksızın hükümet kararnameleri, bakanlık talimatnameleri veya sıkıyönetim komutanları ile Genel Müfettişliğin tasarrufları biçiminde gerçekleşirken, bazen buna uygun bir yasal kılıf hazırlama yoluna başvuruluyordu.

Cumhuriyet döneminin ilk kitlesel sürgünü Şeyh Sait İsyanından hemen sonraki günlerde ortaya çıktı. İsyan bölgesinde, yüzlerce köy kısmen veya tamamen boşaltılarak buraların sakinleri Anadolu'nun değişik yörelerine gönderilirken, bazı yerlere dışarıdan getirtilen Türk göçmenler yerleştirildi. Yine bu dönemde sürgünlerin sırf isyan bölgesiyle sınırlı tutulmadığı, Takrir-i Sükun'un gereği olarak öteki yörelerden de çok sayıda insanın aynı akibete uğratıldığı bilinmektedir. Daha sonra çıkarılan 10 Haziran 1927 tarih ve 1097 Sayılı **"Bazı Eşhasın Şark Mıntıkasından Garp Vilayetlerine Nakline Dair Kanun"** ile sürgünlere hem "yasallık" kazandırılmaya, hem de bu iş daha derli-toplu hale getirilmeye çalışıldı. Bu arada estirilen yoğun terör dalgasından, idam, hapis ve sürgünlerden yakayı kurtarabilen çok sayıda kişinin ise kitleler halinde sınırı aşarak Suriye, İran ve Irak Kürdistanı'na veya Beyrut ve öteki bazı Ortadoğu kentlerine göçettiği de kimsenin meçhulü değil.

Ne var ki yapılan tüm bu çalışmaların atılan adımların yeterli olmadığı belliydi. Kurtuluş Savaşı ve Lozan günlerinin **"kardeş Kürtlerini" "Dağ Türkleri"**ne dönüştürmek sanıldığı kadar kolay değildi. Hedefe varabilmek için devletin bölgede izlediği politikayı daha derli-toplu hale getirecek ekonomik, sosyal, kültürel ve askeri önlemleri bir bütünsellik içerisinde ve birbirleriyle uyumlu şekilde uygulayacak, atılan her adımı en üst düzeyde etkili kılacak bir kurumlaşmaya gitme ihtiyacı daha ilk günden kendisini hissettiriyordu. İşte bu gün işbaşında bulunan "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin babası sayılan **"Genel Müfettişlik** (Müfettiş-i Umumilik)" bu amaçla oluşturuldu.

Olağanüstü yetkilerle donatılmış ve bir ihtisas organı olarak görev yapan Umumi Müfettişlik, daha çok bir sömürge genel valiliğini andırmaktaydı. Bu kuruluşun Kürt toplumu hakkında elde ettiği ayrıntılı bilgiler, attığı adımlar ve yaptığı öneriler, bugün de devletin yöreye ilişkin politikasının anahtarını oluşturuyor. Nüfus bileşimini ve yerleşme düzenini değiştirmek, bunun bir parçası olarak asimilasyon amaçlı sürgünlere başvurmak ise Umumi Müfettişliğin faaliyetleri arasında özel bir öneme sahipti.

Devletin bu konularda işi nereye kadar vardırmak istediği gerek devlet adamlarının demeçlerine ve gerekse basına yansıyordu -ki temel politik konularda siyasi iktidarın hoşgörüyle karşılamadığı herhangi bir şeyi o dönemde yayınlamak olanaksızdı. Yani basın tümüyle güdümlüydü-. Örneğin, o tarihlerde adı konmamış bir resmi gazete niteliğinde olan Cumhuriyet'in 31.7.1930 tarihli nüshasında şu satırlar yer almaktaydı:

"Ankara 30-telgrafla) Hükümet Şark'ta umumi bir temizlik yapmaya karar vermiştir. İskân edilmemiş hiçbir aşiret kalmıyacak, göçebeliği tamamen kaldıracak, bu kitle arasında devlete karşı olanlar tedip edilecektir. Bu sebeple kabile hayatı Şark havalisinde son günlerini yaşıyor. Tek bir nizam etrafında toplanmış arlı namuslu vatandaşların memleketi olacaktır."

Burada devletin "kabile hayatını sona erdirmeye", "göçebeliği kaldırmaya", "iskan edilmemiş aşiret bırakmamaya" karar vermiş olmasının olumlu adımlar olduğu ve buna karşı çıkmamak gerektiği düşünülebilir. Ancak gerçek durum bu çerçeve ile belirlendiği gibi değil. Devletin bu tür yaşam tarzını, böylesi üretim ilişkilerini ortadan kaldıracak ve yerini daha ileri, daha modern olanlarına terketmesini sağlayacak bir ekonomik ve sosyal politikası yok. Bununla neyin kastedildiği yine aynı satırlarda kendini gösteriyor. Burada asıl belirleyici olan "Bu kitle arasında devlete karşı olanlar tedip edilecek" ve "Tek bir nizam etrafında toplanmış arlı namuslu vatandaşların memleketi olacaktır" cümlelerinde ifade

"Şark isyanı tenkil (bastırma ve göçürtme) **hareketine iştirak eden mahalli teşekküllerden biri."** Açık söyleyişiyle, Takrir-i Sükûn uygulaması çerçevesinde "Izale-i Şekavet Kanunu" uyarınca oluşturulan ve bugünkü **"koruculuk"** sisteminin önceli olan yerel milis birlikleri.

edilen düşünce tarzıdır. Başka bir deyişle "Kabile hayatının sona erdirilmesi" veya "aşiretlerin iskân edilmesi" gibi cümlelerle ifade edilen, sürgündür, tutuklamalardır, idamlardır.

Tüm bunlara bağlı olarak, Cumhuriyetin ilanından 11 yıl sonra, yani 1934 yılında kendinden öncekilerden çok daha iyi hazırlanmış, daha geniş kapsamlı yeni bir yasa , **"2510 Sayılı Mecburi İskan Kanunu"** çıkarıldı. Bu yasanın belki de en önemli özelliği, genellikle bu tür yasalarda görülenin tersine, gerçek amacın oldukça açık bir şekilde ifade edilmesidir. Yasa maddelerinde ne ırk ayırımı gizleniyor, ne asimilasyon ne de ötekiler. Daha önceleri değişik şekillerde yayınlanmış olmakla birlikte önemi dolayısıyla bu yasanın bazı maddelerini aynen almayı yararlı görüyoruz. Alıntının uzunluğunu okuyucu hoşgörüyle karşılasın.

"Madde 1- Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak icra vekillerince yapılacak bir programa göre düzeltilmesi yetkisi dahiliye vekiline verilmiştir.

Madde 2- Dahiliye vekilliğince yapılıp, icra vekilleri heyetince tasdik olunacak haritaya göre, iskan mıntıkaları bakımından 3 nevi mıntıkaya ayrılmıştır.

1 numaralı mıntıkalar: Türk kültürlü nüfusun tekasüfü istenen yerlerdir.

2 numaralı mıntıkalar: Türk kültürüne temsili (asimilasyonu, eritilmesi Y.N.) istenilen nüfusun nakil ve iskanına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mıntıkalar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri ile boşaltılması istenilen ve iskan ve ikame yasak edilen yerlerdir.

Madde 9- Türkiye tabiyetinde bulunan gezginci çingeneleri ve Türk kültürüne bağlı olmayan göçebeleri, toplu olmamak üzere kasabalara ve serpiştirmek suretiyle Türk Kültürlü köylere dağıtıp yerleştirmeye, casuslukları sezilenleri sınır boylarından uzaklaştırmaya ve ecnebi tebası gezginci çingeneleri ve Türk Kültürüne bağlı olmayan göçebeleri milli sınırlar dışına çıkarmaya Dahiliye vekili selahiyetlidir.

Madde 10-C: Türk tebasından olup da, Türk kültürüne bağlı bulunmayan Aşiretler fertlerinin dağınık olarak 2 numaralı mıntıkalara, Türk tabiyetli ve Türk Kültürlü göçebe aşiretler fertlerini sıhhat ve yaşama şartları elverişli yerlere nakledip yerleştirmeye Türk olmayan ve Türk Kültürüne bağlı bulunmayan göçebe aşiretler fertlerini icaba göre Türkiye dışına çıkarmaya Dahiliye vekili selahiyettardır.

Madde 11-A: Ana dili Türkçe olmayanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır.

B: Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında, harsi, askeri, siyasi içtimai ve inzibati sebeplerle, icra vekilleri heyeti kararı ile, Dahiliye Vekili, lüzumlu görülen tedbirleri almaya mecburdur. Toptan olmamak şartı ile, başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan ıskat etmek de bu tedbirler içindedir.

C: Kasabalarda ve şehirlerde yerleşen ecnebilerin tutarı belediye sınırları içindeki bütün nüfus tutarının % 10'unu geçemez. Ve ayrı mahalle kuramazlar.

Madde 12- 1 numaralı mıntıkalara:

A: Yeniden hiçbir aşiretin veya göçebenin sokulmasına, Türk kültürüne bağlı olmayan hiçbir ferdin yeniden yerleştirilmesine ve bu mıntıkaların eski yerlilerinden olsa bile Türk kültürüne bağlı olmayan hiçbir kimsenin avdet etmesine izin verilemez.

B: Bu mıntıkalara soyca Türk olup dilini unutmuş veya ihmal etmiş bulunan köyler ve aşiretler efradı ahalisi Türk kültürüne bağlı köyler ile nahiye, kaza ve vilayet merkezleri civarında yerleştirilir.

C: Bu mıntıkalarda 1914'ten önce yerleşip ana dili Türkçe olan ve umumi veya milli savaşta mıntıka dışındaki vilayetlere gelmiş ve bu kanunun meriyetine kadar hiçbir iskan yardımı görmemiş bulunanların eski yurtlarına gelmeleri ve yerleşmeleri temin olunur.

Ç: Dışarıdan gelecek Türk kültürlü muhacirler iklim ve yaşayış şartlarına uygunluğu gözönünde tutularak bu mıntıkalara alınıp yerleştirilir.

D: 3 numaralı mıntıkalar halkından veya 1 numaralı mıntıkalar dışında yerleşmiş olanlardan Türk Kültürlü vatandaşlar, aileleri ile birlikte iklim ve yaşayış şartlarına uygun olmak üzere 1 numaralı mıntıkalara iskan edilirler.

E: 1 numaralı mıntıkalar haricindeki Vilayetler ahalisinden bu mıntıkalara, aileleri ile birlikte, gelip yerleşmek isteyen Türk ırk ve kültürlü asker ve mülkiye mütekaitleri, yine bu vilayetler halkından ve Türk ırkından olduğu halde bu mıntıkalarda askerlik etmiş olup, terhislerinde ailelerini getirerek ve bekâr olanlar da evlenerek yerleşmek istiyenler, 17. maddeye göre iskan edilirler.

Madde 13- 2 numaralı mıntıkada:

1- Aşağıda yazılanlar Dahiliye Vekilliğinin münasip göreceği yerlerde iskan edilirler.

.....

C: 1 ve 3 numaralı mıntıkalardan naklolunanlar.

Ç: 1 ve 3 numaralı mıntıkalar halkından olup, bu mıntıkalarda askerliğini bitirmiş olanlardan evlenerek kalmak istiyenler.

Bunu da bilindiği gibi ünlü **"Tunceli Kanunları"** izledi ve dönemin en geniş kitlesel sürgünlerinden biri, Dersim yöresi halkına karşı yürürlüğe konuldu.

Dolaylı Yollarla Gerçekleşen Göçler

Devletin doğrudan zor yöntemlerine başvurarak gerçekleştirdiği sürgünler, bu doğrultudaki politikanın bir yanını oluşturuyor. Ne var ki bu yöntemin devlet açısından

küçümsenemiyecek riskleri olduğu da açıktır. Çünkü bu tür uygulamalar, genellikle içerde ve dışarıda kamuoyunun tepkisine yolaçarak sahiplerini zor durumda bırakabiliyor. Zorunlu olmadıkça bu yönteme başvurmamak, onun yerine daha ince ve gizlenmesi kolay olanlarını ikame etmek elbette tercih edilebilir bir durumdur. Bu ikinci yolun da ötedenberi Türkiye'de ince elenip sık dokunarak uygulandığı gözönünde olan bir gerçektir. Bunlar daha çok ekonomik, sosyal ve kültürel planda bilinçli bir geri bıraktırma ve yoksullaştırma politikası uygulayarak yöreden dışarıya öteki kaynakların yanısıra işgücünü de transfer etme yöntemleridir

Kır-kent ilişkisi canlanıp kapalı toplumsal yapı parçalandıkça köyden kente doğru göçün hızlandığı biliniyor. Eğer söz konusu gelişmenin ortaya çıktığı yörede kırdan kopan kitleyi emecek, ona iş ve geçim olanakları sağlayacak bir ekonomik yapı varsa, genel anlamda nüfus akımı dışarıya yönelmez ve kendi bölgesinde kalır. Tersine eğer kente gelen insanlar, orada iş sahibi olma olanaklarından yoksunlarsa o zaman da doğal olarak ülkeden dışarıya göçetme yolunu seçerler. Hele de yaşamı adeta çekilemez hale getiren baskı ve terör, keyfi uygulamalar buna eşlik ediyorsa o zaman durum daha da ciddi bir hal alır.

Bizim ülkemizde bu kuralın ileri derecede işlediğini söylemeye ise gerek yok sanıyoruz. Bu bakımdan Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana "Batı'dan Doğu'ya" asker, polis, jandarma, komando sevkedilirken; "Doğu'dan Batı'ya" öteki zenginlik kaynaklarının yanısıra bir de sonu gelmez bir kafa ve kol gücü akını yaşanıyor.

Yörede Göç ve Kentsel Gelişmenin Gösterdiği Bazı Özellikler:

Cumhuriyetin ilanından 1950'lere kadar yörede kapalı toplumsal ilişkilerde çözülme ve kentsel gelişme hayli yavaş bir seyir izledi. Esasında izlenen ırkçı-şöven politika, buna karşı ardı arkası gelmeyen ayaklanmalar ve giderek sistematik bir hal alan yoğun devlet terörü nedeniyle bu dönemde ileriye yönelik herhangi bir gelişmenin ortaya çıkması şöyle dursun, ülkemiz maddi, moral ve kültürel olarak ağır bir deprem sonrasının tahribatına uğradı geriledi.

1950'lerden itibaren ise daha önce değinilen nedenlerden ötürü devletin ekonomi ve eğitim başta olmak üzere çeşitli alanlardaki faaliyetlerinde artış meydana geldi. Bunun sonucunda da zorunlu olarak kır-kent ilişkisinde canlanma, kırdan kente doğru göçlerde hızlanma ve kentlerde paralel büyüme gözüktü.

Ancak bu gelişme 20 ili kapsayan yörenin her tarafında aynı oranda gerçekleşmedi. Kentsel büyüme ve göçün hızı yörenin değişik kesimlerinde, dönemler itibariyle farklılıklar gösterdi.

1950-1955 yılları arasında kuzey kesimde bulunan bazı illerin öteki yerlere oranla daha fazla göç aldığı görülür. Bunun bir nedeni yukarıda değinilen nedenlerle kırdan kente yönelen göç, ötekisi ise Türkiye'nin NATO'ya girişi dolayısıyla ortaya çıkan aşırı askeri yığılmadır. Özellikle Erzurum, Kars ve Ağrı illerinin nüfus artışlarında askeri yığınağın önemli payı var. Şu da var ki bu yıllarda göç yalnızca yörenin kırlarından kentlerine doğru değil, aynı zamanda dışarıya, Batı'nın büyük kentlerine yöneliktir. Ankara, bu dönemde yöre insanının en fazla göçtüğü il durumundadır. Yörenin kuzey kesiminden göç edenler, ağırlıkla İstanbul'u ve onun ardından da Ankara'yı tercih ederlerken, güney kesiminden göçenler için Adana 1. sırayı alıyor.

1960-65 ve 1965-70 dönemleri gerek iç göç ve gerekse dış göç yönünden daha büyük hareketliliğin görüldüğü dönemlerdir. 1965-70 yılları arasında Gaziantep, Erzurum ve Elazığ illeri öteki yörelere göre kısmen daha çok göç alan illerdir. 1970-1975 döneminde ise Gaziantep'in yanısıra Van'ın aynı özelliğe sahip olduğu görülür.

1975-1980 yıllarında yöreden dışarıya göç, daha da hızlanarak sürüyor. Daha önceki dönemlerde göç alan merkezler durumunda olan Antep, Elazığ ve Erzurum gibi iller bile göç verir duruma gelmişlerdir. Çeşitli illerin net göç oranlarını 33 No.lu tablodan da izleyebiliriz:

Tablo 33- 1975-80 Döneminde İllere Göre Net Göç Oranları

İller	Net Göç Oranları	İller	Net Göç Oranları
Adıyaman	- 143.0	Bitlis	- 76.4
Ağrı	- 218.6	Diyarbakır	- 42.4
Bingöl	- 225.5	Elazığ	- 117.7
Erzincan	- 46.5	Erzurum	- 5.5
Gaziantep	- 41.3	Muş	- 90.5
Hakkari	16.7	Siirt	- 43.6
Kars	- 148.5	Tunceli	-146.4
Malatya	- 112.2	Urfa	- 215.5
Maraş	- 26.8	Van	5.9
Mardin	- 79.0		

Kaynak: DPT-Sosyal Planlama Dairesi. Türkiye'de 1950-1980 Döneminde İller Arası Göçlerin Genel Değerlendirilmesi.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın söz konusu araştırmasında göç durumuna ilişkin olarak şu görüşlere yer veriliyor:

"Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, 1980 yılına gelindiğinde Türkiye'nin en yoğun göç veren illerinden oluşmaktadır.

1950-55 döneminde henüz bazı illerin göç hareketlerine katılmadığı gözlenmiş (Erzurum, Elazığ, Ağrı, Van, Kars gibi) bu dönemden sonra göç verme olgusu tüm illere yaygınlaşmıştır. 1955-80 döneminde, gözlenen diğer bir nitelik bu bölgede sürekli bir merkez oluşamadığıdır. Bazı dönemlerde Elazığ, Van, Erzurum illeri göç çekim merkezi niteliği kazanmış ise de, bu durum süreklilik kazanmamıştır." (DPT-SPD aynı yayın s. 25)

33 No.lu tabloda yer almayan Sivas ilinin, 1980 yılında verdiği göç oranı (%) 34.9 olmasına karşılık, aldığı göçün oranı 5.3'tür. Yani bu ilden de dışarıya önemli miktarda nüfus akını var.

10 binden fazla nüfusu bulunan kentlerde yaşayanların sayısının toplam nüfusa bölünmesi suretiyle

elde edilen "Şehirleşme Derecesi" bakımından yörede durum şu şekildedir; "Güney Doğu"da 1950 yılında yüzde 15.1; 1960 yılında yüzde 23.0; "Doğu Anadolu"da ise aynı oranlar sırasıyla yüzde 8.5; 13.4 ve 22.2'dir. Buna karşılık Türkiye'de 1960 yılında yüzde 18.5; 1970 yılında yüzde 25.2; 1970 yılında da yüzde 33.5'lik bir oran gerçekleşiyor **(Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı,** DİE Yayını s. 70).

1940 yılının verileri 100 kabul edildiğinde, yörede bulunan bazı kentlerin büyüme endeksleri şöyle bir görünüm arzediyor:

Tablo 34- Bazı Kentlerin Büyüme Endeksleri

Kentler	1950	1960	1970
Gaziantep	126	217	395
Diyarbakır	106	188	316
Erzurum	112	189	282
Malatya	134	230	359
Elazığ	115	237	425
Maraş	124	196	379
Urfa	109	170	284

Kaynak: Aynı eser s. 71.

Tablo 35- Yöre'de Nüfus-Kentli Nüfus, Kentleşme Oranı ve Kentleşme Hızı (1960-1975)

Yıllar	Nüfus	Kentleşme Oranı (%)	Kentleşme Hızı (%)
1960	4.713.301	14.3	–
1965	5.380.184	17.6	7.1
1970	6.178.964	22.6	6.3
1975	6.936.472	28.4	6.5

Kaynak: İcen Börtücene. Ülke Dergisi s. 1, sayfa 180 4 No'lu tablodan yararlanılarak hazırlandı.

Tablo 36- Yörede Kentli Nüfus ve Kentleşme Oranları Endeksi (1960: 100)

Yıllar	Nüfus	Kentli Nüfusu	Kentleşme Oranı
1960	100	100	100
1965	114	141	123
1970	131	209	159
1975	147	292	199

Kaynak: Aynı.

Görüldüğü gibi 1960-75 dönemini kapsayan 15 yılda yörede kentleşme oranı iki katlık bir artış göstererek yüzde 14.3'ten 28.4'e çıkmış bulunuyor. Dönem başında ve sonundaki kentleşme hızları ise birbirine yakındır. Örneğin, 1965 yılında kentleşme hızı yüzde 7.1; 1970 yılında yüzde 6.3; 1975 yılında yüzde 6.5'tir. 1979 yılı Hükümet Programı'nda, 1978 yılında bölgede gerçekleşen kentleşme hızının yüzde 6.3 olduğu belirtiliyor. Yine 1960 rakamları yüzde olarak kabul edilirse, kent nüfusunun artış endeksinin 1975'te 145 olduğu görülür.

Ancak kentsel gelişme üzerinde dururken sırf nicelik açısından bir takım büyüklüklere bakmak, sorunu açıklığa kavuşturmak bakımından yeterli değil: Kentlerin gerek ekonomik yönden, gerekse sosyal ve kültürel ilişkiler bakımından da durumlarını ele almak ve değerlendirmek gerekir.

"Bu arada bir gerçeği burada yinelemekte yarar var. Kapitalist gelişmeye paralel olarak şehirlerin gelişip büyümesi yani bir niceliksel artış biçiminde değerlendirilmemelidir. Açıktır ki şehirleşme olayı, aynı zamanda nitelik açıdan bir farklılaşmadır. Yine şehirleşme her zaman sağlıklı ve gerçek anlamda bir kapitalistleşmenin sonucu olarak da meydana gelmez.

Şehir insanı değişik mesleki gruplara ayrılır. Ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü işletmeler farklı karakterdedirler. Bunların bir bölümü kapitalist niteliklere sahip, bir bölümü ise küçük mülk karakterde işletmelerdir ki, bu ikincileri şehir küçük burjuvazisinin bir kısmını oluştururlar. Bunların dışında ayrıca sermayesiz olan türedi işletmeler de şehirde görülen işletme türleri arasındadır.

Ticaret amacıyla köyden kente inen bir Kürt kadını.

Tablo 38- İşyerleri ve Çalışanların Daimi-Geçici veya Kamu-Özel Sektöre Ait Oluşlarına Göre Durumu

	İşyerleri				Çalışanlar			
	Daimi	Geçici	Kamu	Özel	Daimi	Geçici	Kamu	Özel
20 İl	18.566	9.160	3.475	24.251	173.764	88.477	125.792	136.782
Türkiye:	303.481	83.991	20.278	367.174	2.313.067	565.858	813.704	2.065.221
20 İl/Türk. (%)	6.1	10.9	17.1	6.6	7.5	15.6	15.4	6.6

Not: Bu bölümde buraya kadar verilen istatistiki bilgiler SSK, 1987 Yıllığından derlenmiştir.

www.arsiv.org

1975 yılı verilerine göre Türkiye'de kentte bulunan işletmelerin % 55'i, kırdakilerin ise % 6'sı kapitalist niteliktedir. Buna karşılık küçük üretici işletmeler kırdaki işletmelerin % 87'sini, kenttekilerin ise % 22'sini oluşturmaktalar. Yine Türedi işletmeler diye adlandırılan, örgütsüz ve sermayesiz işletmelerin, şehirde bulunan işletmelerin % 23'ünü, kır işletmelerinin de % 6'sını meydana getirdikleri görülüyor. Kent ve kır bir arada ele alındığında, Türkiye'de kapitalist işletmelerin toplam işletmeler içerisinde % 18, Küçük üretici nitelikteki işletmelerin % 72 ve türedi işletmelerin ise % 10 oranında pay sahibi oldukları görülür. Diğer bir deyişle, Türkiye'de mevcut işletmelerin % 82'si kapitalist işletme niteliğinde değildir.

...

Bugün Kürdistan şehirlerinin tamamında ağırlıkta olan kapitalist nitelikteki işletmeler değil, küçük üretici nitelikte olanlarla, türedi işletmelerdir. En kalabalık işletme grubu ise, Batı'dan sanayi ve tarım ürünlerini getirip satan ticaret kesimidir. Türedi işletmeler de bunlara yakın orandadır. Bu durum Kürdistan'da şehirleşmenin gerçek anlamda bir kapitalistleşme sonucu ortaya çıkan bir olgu olmadığını ortaya koyuyor..." (A. Taş: **Türkiye Kürdistanı Sosyal ve Ekonomik Yapı,** Özgürlük Yolu Yayınları, s. 187)

Bu arada işyerleri ile işçilerin sayısına ilişkin veriler üzerinde durmaya geçmeden önce, iller itibariyle yörenin nüfus yoğunluğuna ilişkin aşağıdaki tabloyu vermekte yarar var.

Tablo 37- Yörede illere Göre Nüfus Yoğunluğu

İller	Yoğunluk		İller	Yoğunluk	
	1975	1980		1975	1980
Adıyaman	44	47	Kars	37	36
Ağrı	29	32	Malatya	47	49
Bingöl	24	26	Maraş	41	47
Bilis	33	39	Mardin	40	44
Diyarbakır	42	51	Muş	31	35
Elazığ	42	45	Siirt	31	36
Erzincan	23	23	Tunceli	19	18
Erzurum	28	30	Urfa	30	31
G.Antep	87	98	Van	20	24
Hakkari	13	16	Ülke Ortalaması	35	38
			Türkiye	50	56

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1982, s. 161.

İşyerleri ve İşçiler

20 ilde 1987 yılında Sigorta Kanunu kapsamına giren işyerleri sayıları ile Eylül ayı sigortalı sayısı ve bunun Türkiye toplamı ile karşılaştırılması şu sonucu ortaya çıkarıyor:

	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
20 İl'de	103.564	266.650
Türkiye'de	1.222.978	2.878.925
20 İl Top./Türkiye (%)	8.4	9.2

Görüldüğü gibi 20 il, Türkiye'deki mevcut işyerlerinin sadece yüzde 8.4'üne, burada çalışanların ise yüzde 9.2'sine sahip bulunuyor. Söz konusu illerden Gaziantep 14.327 işyeri ile ilk sırayı alırken 1116 işyerine sahip Hakkari sonuncu sıradadır. Çalışan sayısı bakımından da 36.098 kişi ile Antep yine birinci durumdadır. Sonunculuğu 2.099 kişi ile bu kez Tunceli alıyor. 20 ilde bu şekilde çalışan (sigortalı olarak) 262.319 kişiden 253.069'u erkek, geriye kalan 9250'si ise kadındır.

Mevcut işyerlerinin daimi, geçici, kamu veya özel sektöre ait oluşlarına göre durumu da şu şekildedir:

20 ilde çalışanların meslek gruplarına göre dağılışı ve Türkiye geneli ile karşılaştırması ise şöyledir:

Tablo 39- 20 İlde Faal Nüfusun Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (1975)

Meslek Grupları	20 İlin Durumu			Türkiye
	Erkek	Kadın	Toplam	
İlmi ve Teknik Elemanlar, Serbest Meslek vs.	2.6	1.2	2.2	4.6
Müteşebbisler, Direktörler, Üst Kademe Yöneticiler	0.3	—	0.2	0.5
İdari Personel ve Çalışanlar	2.2	0.2	1.6	3.1
Ticaret ve Satış Personeli	2.7	0.4	1.7	3.2
Şahsi Hizmet İşlerinde Çalışanlar	3.3	0.5	2.2	3.4
Tarımcı, Hayvancı, Ormancı, Balıkçı, Avcı	71.5	92.0	88.9	64.1
Tarımdışı Üretimde Çalışanlar, Ulaştırma Makinesi Kullananlar	18.2	0.9	11.3	21.1

Kaynak: Yurt Ansiklopedisi ilgili il verilerinden yararlanılarak hazırlandı.

Yukarıdaki veriler, 20 ilin aleyhine mevcut bulunan dengesizliği bir kez daha göz önüne seriyor. Görüldüğü gibi 1987 yılında Sigorta Kanunlarına tabi daimi işyerlerinin yüzde 6.1'i, geçici işyerlerinin ise yüzde 10.9'u bu

www.arsivakurdi.org

yöreded ir. Bölgedeki kamu işyerlerinin Türkiye toplamına sayısal oranı yüzde 17.1 iken özel sektörde bu oran yüzde 6.6'ya kadar düşmektedir. Bu işyerlerinde çalışanların durumlarının karşılaştırılması da başka bir sonuç ortaya koyamıyor. 20 ilde daimi işyerlerinde çalışanların Türkiye toplamı içerisindeki payı yüzde 7.5, geçici işyerlerinde çalışanlarınki 15..6'dır. Kamu işyerlerinde çalışmakta olanların yüzde 15.4'ü, özel sektöre ait işyerlerinde çalışanların ise yüzde 6.6'sı yörede bulunuyor.

39 No.lu tablonun verileri ayrıca başka açılardan da 20 il'ile Türkiye geneli arasında mevcut olan bazı farkları gösteriyor. Örneğin, "İlmi ve Teknik elemanlar, Serbest Çalışanlar"ın Türkiye genelinde toplam çalışanlara (faal nüfus kabul edilen 12 yaş ve daha yukarıdakiler) oranı yüzde 4.6 iken, 20 ilde bu oranı yarıdan daha aza (2.2) kadar iniyor. İkinci sırada yer alan "Müteşebbisler, Direktörler, Üst Kademe Yöneticileri" bakımından da aynı dengesizlik sözkonusudur (20 ilde yüzde 0.2 olmasına karşılık Türkiye'de yüzde 0.5). "Tarımdışı Üretim Çalışanlar, Ulaştırma Makinesi Kullananlar"ın oranı da 20 ilde Türkiye genelinin aşağı yukarı yarısı kadardır (yüzde 21.1'e karşılık yüzde 11.3). Öteki meslek gruplarının tümünde Türkiye ortalamasının gerisinde kalan 20 il zorunlu olarak "Tarımcı, Hayvancı, Balıkçı, Avcı" grubunda oransal olarak onun önüne geçiyor. Grup içerisinde sayılmakla birlikte yine balıkçı ve avcı oranlarının da bu yörede Türkiye ortalamasından daha geride olduğu açıktır.

Yöre kentlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan Türkiye genel düzeyinin gerisinde bulundukları hiç kimsenin karşı çıkamayacağı bir gerçektir. Aslında bunların çoğunun kentsel özellik taşımadıklarını, her birinin büyükçe bir köy görünümünde olduklarını söylemek durumu abartan bir değerlendirme olmaz. Ne var ki kentler bu haliyle de olsa kırsal alanlar üzerinde belli etkileşimlerde bulunuyor, orada hem ekonomik, hem de sosyal ve kültürel yönden değişikliklere yol açıyorlar. Ancak bu arada kendileri de, Türkiye ölçülerine göre daha ileri derecede kırsal kesimden, onun geleneklerinden, değer yargılarından etkilenmektedirler. Yörede gözlemi bulunan hemen herkesin kabul edebileceği gibi kent nüfusunun köylülük karakteri uzun yıllar, hatta kuşaklar boyudur devam ediyor. Kırsal alanda varlığını sürdüren aşiret çelişkileri, kan davaları, mezhepsel sürtüşmeler kentleri de kucaklıyor. Gerek ekonomik yaşamı denetleme bakımından, gerekse devletle ilişkilerde, kırsal çelişkilere ve gruplaşmalara paralel olarak kentte de bölünmeler, sürtüşmeler meydana gelir. Aralarında bu türden çelişki bulunanlar, tüm şehir olanaklarını, birbirlerine karşı üstünlük sağlamak amacıyla kullanmaktan kaçınmazlar. Bu yüzden de kan davaları, mezhebe dayalı kavgalar sık sık şehirlere sıçrıyor. Hatta bu bölünme varolduğu kadarıyla işçi hareketine bile yansıyor. Yalnız ekonomik avantajları ve devlet gücünü değil, sendikaları, meslek örgütlerini denetim altına almak için de bu tür ilişkiler sık sık devreye sokuluyor.

Yerel Çelişkilerle Doğal Afetler de Göçe Neden Oluyor

Bundan önceki bölümlerde değinilen direkt ve dolaylı sürgün ve göçlere ek olarak, Kürt toplumu içerisinde varlığını sürdüren yerel çelişki ve sürtüşmeler de bölgede küçümsenemiyecek oranda insanın yerini, yurdunu terketmesine neden olmaktadır. Burada insanları göçe zorlayan başlıca etken herşeyden önce can kaygısıdır. Yine bu tür çatışmalar sonucu büyüyen geçim sıkıntısı ve huzursuzluk da bir çıkar yol olmak üzere insanları göç etme yoluna başvurmaya itiyor.

Öte yandan depremler başta olmak üzere çeşitli doğal afetler de aynı şekilde göçlere neden oluyorlar. Halkımızın pratiğinde çokça görüldüğü gibi, her depremden sonra devlet yöneticileri, politik parti temsilcileri yöreye akın eder, nutuk çeker ve yaraların kısa sürede sarılacağı vaadinde bulunurlar. Ama sonunda hiçbir şey söylendiği gibi gerçekleşmez; herşey eski tas eski hamam örneği yürür gider. "Devlet Baba"nın "vatandaşa sahip çıkması", "dertlere derman olması" gibi sözler iğne batırılmış balon gibi çabucak sönmekten kurtulamazlar. Bu arada felaketzedelere yapılan yardımlardan, bu işe ayrılmış fonlardan müteahhitler, vurguncular kazançlı çıkarlar. Deprem yardımları gözaçıkların hünerli elleri sayesinde çabucak piyasaya sürülerek bir kâr aracına dönüşür. Halka ise kendi dertleriyle, sorunlarıyla başbaşa kalmak düşer. Sonunda da birçoğu çareyi bulunduğu yöreyi terketmekte bulur. Yine bu arada "Devlet Baba"nın her depremin hemen ardından, insanların sorunlarına bulundukları yörede çözüm aramak yerine onları Batı'da bir yerlerde yerleşmeye ikna ve "teşvik" ettiği bunun için canla başla çalıştığı da bilinmeyen bir şey değil -ki bu düpedüz bir sürgün çabasıdır-.

1939 yılında Erzincan Depremi meydana geldi, toplanan yardımlarla Ankara'da politikacılara, bürokratlara ev yapıldı. Ünlü Saraçoğlu Mahallesinin bunun ürünü olduğu söyleniyor. Lice depremi meydana geldi; aradan 12 yıl geçtikten sonra devlet zar-zor inşa ettiği evleri "depremzedelere" verebildi. Ama yardım biçiminde değil, satmak suretiyle tabii ki. Varto, Bingöl, Muradiye ve öteki depremlerin ardından olanlar ise yine bir farklılık göstermiyor. İşte şimdi her birine 40'ar kişilik Irak Kürdistan'lı mülteci grubunun yerleştirildiği Muş'taki konutların durumu.. Bunlar güya depremzedelerin oturmaları için inşa edilmişler. Ama daha sonra iki Üniversiteden birden teknik heyetler inceleme yaparak çürük raporu veriyorlar. Öyle olması da normal. Bürokratlara, subaylara, polis şeflerine yapılan lojmanlar değil ki gösterişli ve sağlam olsun. Bunlar felakete uğramış yoksul insanları "barındırmak" için inşa edilmiş konutlardır.

Devletin Ekonomik ve Öteki Faaliyetlerinin Kaynaklık Ettiği Göçler

Devletin yörede gerek ekonomik amaçlarla ve gerekse öteki nedenlerle giriştiği faaliyetler de önemli bir göç (sürgün) nedeni olarak ortaya çıkıyor. Devlet bu gibi faaliyetlerde bulunurken her şeyden önce bu amaçla geniş toprak parçalarını halkın elinden alıyor. Görünüşe göre almanın biçimi, kamulaştırma şeklindedir veya

devletin kendisi bu işi öyle lanse ediyor. Gerçekte ise durum bunun tam tersidir. Bir kere devlet, köylüye ait olup da onun geçimi için gerekli olan toprağın küçük bir bölümüne ödemede bulunmak suretiyle ona el koyuyor. Ödenen bedeller ise hemen daima düşük olup herhangi bir derde deva olacak gibi değiller. Oysa böylesi durumlarda arazi ve ev fiyatlarının durumuna bakılmaksızın, her ailenin geçim olanaklarına kavuşturulması noktasından hareket etmek gerekir. Diğer taraftan devlet, kamulaştırma yoluna başvururken de sadece tapulu araziye ödemede bulunma yoluna gidiyor; meraları, otlakları, yaylaları ve bunların köylünün geçiminde oynadıkları rolü hesaba katmıyor. Yani, devlet açısından halkın belli bir arazi parçasından yararlanıp yararlanmadığı değil, elinde tapu belgesinin (kâğıt parçasının) bulunup bulunmadığı önemlidir.

Örneğin, Keban Barajı inşaatından sonra bu durum çok açık yaşandı. Yörenin en verimli arazisi, bağlar, bahçeler su altında kalırken, yerlerinden ayrılmak zorunda bırakılan insanlara gülünç deneck ölçüde ödemeler yapıldı. Bir istihdam planı da olmayınca, insanlar ellerine geçen parayı çabucak harcayarak ortalıkta kalakaldılar. Tabii ki arkasından kitlesel göçler gündeme geldi. Kentte ortaya çıkan sağlıksız büyümenin ve kiralardaki aşırı yükselmenin yarattığı sorunlar da işin cabası.

Yine yöredeki öteki tesislerin, aşırı derecede yoğunlaşmış bulunan askeri faaliyet alanlarının (Kışlalar, eğitim alanları, lojman ve sosyal tesisler, hava alanları vs.) rolü hep aynıdır. Muş'ta, Van'da, Batman ve Diyarbakır'da hava üsleri, dinlenme tesisleri inşa edenler, başka yer kalmamış gibi ovaların en güzel yerlerini askeri birliklere, komandoya, jandarmaya ayıranlar, enerjisi Batı'ya taşınan baraj inşaatçıları ve Çimento Fabrikası'nı Van Gölü kıyısında Edremit gibi turistik bir bölgeye kuranların o toprakların sahiplerini, bir bütün olarak halkı, onun ne yiyip ne içtiğini, geçimini neyle sağladığını düşündüklerini kim söyleyebilir? Açıktır ki bu da ister istemez yoksulluğa, sonuçta da göçlere neden olmaktadır.

12 Eylül Sonrasının Büyük Tahribatı

Türkiye'de 12 Eylül darbesiyle açılan dönemin, kendinden öncekilerden çok büyük farklılıkları olduğu bir gerçektir. O günden bu yana tüm demokratik hak ve özgürlüklerin rafa kaldırıldığını, baskı ve terörün toplum yaşamına hakim tek geçerli kural haline getirilmek istendiğini söylemek elbet ayrıca gerekli değil.

Faşizmin, doğası gereği ırkçılığı ve şövenizmi en uç noktaya vardırdığı da biliniyor. Bu tür rejimlerde emekçi halk yoğınlarından yana olmak, demokrasiye insan haklarına saygılı davranmak, onları savunmak bir kez suç ise, ezilen ulusa mensup bulunmak, hele de o ulusun en küçük bir ulusal-demokratik hakkını savunmak katkat fazlasıyla suçtur. Böyle bir görüş taşımak; işkence görmek, yıllarca zındanlarda çürümek, onun da ötesinde yaşamdan olmak için yeterli nedendir.

12 Eylül'den bu yana yörede estirilen dizginsiz terörü, derinleştirilen açlık ve yoksulluğu herkes biliyor. İnsan haklarının, onlara saygının kırıntısı bile buralarda gözükmüyor. Yönetim, elindeki tüm olanakları kullanarak ve yaşamın her alanını en ileri derecede terörize ederek "bölücülük belâsı"ndan kurtulmaya çalışıyor. Dolaylı ve direkt yollarla gerçekleştirilen sürgünler (göçe zorlama) ise bu politikanın en önemli halkalarından birini oluşturmaktadır. Zaman zaman göçlere ve bu yöndeki baskılara ilişkin olarak basına yansıyanlar, gerçekte olup bitenlerin yanında devede kulak örneğidir. Bu nedenledir ki, son yıllarda Cumhuriyet tarihinin en yoğun kitlesel göçü (en geniş çaplı sistematik sürgünü) yaşanıyor. Bugün, yörenin pek çok ilinde genç insana rastlamak adeta mümkün değil. 12 Eylül sabahından bu yana yüzlerce, hatta binlerce mezra ve köy kısmen veya tamamen boşaldı. Yüksek doğurganlık oranına, 1980'den bu yana kat kat arttırılan asker, komando, polis ve vurucu time rağmen birçok ilde nüfusun mutlak olarak düşme göstermesi, sorunun boyutlarını ortaya koyacak niteliktedir. Kısacası ülkemiz, Moğol istilaları dönemini aratmayacak olaylar yaşıyor.

Göç ve Sürgünlerin Bir Kısım Sonuçlarına Dair

Göç ve sürgünlerle ilgili olarak verilen bu bilgilerden sonra, onun bir kısım sonuçlarına daha yakından bakabiliriz. Elbet, milyonlarca insanımızın gerek sürgün yoluyla, gerekse ekonomik ve sosyal koşullara bağlı veya devlet terörünün sonucu olarak daimi veya geçici sürelerle kendi toprağından kopmasının ve yaban ellere göç etmesinin ortaya çıkardığı sonuçları, bunun toplumsal bünyemizde yaptığı ağır tahribatı kâğıt üzerinde ifade etmek kolay değil. Söz konusu tahribatı yeterince anlayabilmek, onu sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutabilmek biraz da bunu bizzat yaşamaya, etkisini doğrudan hissetmeye bağlıdır.

Her şeyden önce insanların doğup büyüdükleri, yaşamlarını sürdürdükleri yerlerden zorla alınarak başka yerlere gönderilmelerinin, onların sınırları belirlenmiş belli alanlarda kalmak zorunda bırakılmalarının insani ve ahlaki açıdan savunulur yanı yok. Zaten bu yüzdendir ki konu günümüzde uluslararası hukukun ayrılmaz bir parçası haline gelmiş bulunuyor. Tıpkı yaşama hakkının dokunulmazlığı, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi.. Hele sürgün olayı dışardan bir güç eliyle gerçekleştiriliyor, insanlar farklı kültürel ve toplumsal ortama gönderiliyorlarsa bunun doğuracağı olumsuzluklar, yaratacağı tahribat çok daha büyük olur. Yine sürgünler dışında, öteki nedenlere bağlı olarak meydana gelen göçlerin de üç aşağı beş yukarı aynı nitelikte sonuçlar doğurduğu bilinmektedir.

Söz konusu 20 ilden, Cumhuriyet dönemi boyunca Türkiye'nin Batı bölgelerine göç etmek zorunda bırakılan insanlarımızın, yüz yüze geldikleri yeni ortamın bir bütün olarak kendilerine yabancı olduğu açıktır. Bunlar en başta, buralarda hakim dil olan Türkçeyi ya hiç konuşamıyor, ya da bu açıdan büyük güçlüklerle yüzyüze bulunuyorlar. Kürt diline konan yasaklar ve devletin izlediği asimilasyon politikasına bağlı olarak, Türkçenin son yıllarda Kürt halkı arasında eskiye oranla daha çok konuşulan bir dil haline

gelmiş olması bu gerçeği değiştirmez. Kaldı ki iki toplum arasındaki farklılık, sadece ayrı ayrı diller konuşmuş olmalarından ibaret de değildir. Bu ayrı bir kültürü, gelenek ve töreleri, yaşam biçimini içeriyor. Yüzyıllardır yan yana yaşamakta olan halklarımızın karşılıklı olarak birbirlerini etkilemelerine rağmen bütün bunlar bugün de varlığını sürdürüyor.

Bu nedenledir ki okullar ve askerlik gibi, sürgün ve göçler de onyıllardır Kürt kültürünün, gelenek ve törelerinin, Kürt ulusal kimliğinin eritilerek yok edilmesi, insanlarımızın kendi tarihlerine, kültürlerine ve bir tüm olarak toplumsal değerlerine yabancılaştırılması rolü oynuyor. Söylemeye gerek yok ki böylesi bir politika da tesadüfen veya elde olmayan birtakım nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmıyor. Bu esas durum itibariyle devletin"Doğu ve Güneydoğulu vatandaşları" için çizdiği politikaya uygun düşmekte, onun bir sonucu olmaktadır.

Yerini yurdunu terketmek zorunda bırakılan Kürt nüfusun politik, sosyal ve kültürel açıdan baskı altında tutulması, ezilip hor görülmesi sorunun bir yanını oluşturuyor. Milyonlarca emekçimizin ucuz işgücü olarak çalışması, burjuvazi için tatlı bir kâr aracı rolü oynaması ise meselenin öteki yanıdır. Gerçekten de Batı bölgelerinde iş piyasasını dolduran Kürt işçilerin en kötü koşullarda çalışmalarını, en ağır işleri düşük ücretle yapmalarını sağlayan bir dizi etken mevcut. Her şeyden önce bunlar uzak diyarlardan gelen ve yukarıda da değinildiği gibi yabancı bir ortama düşen insanlardır. Geride bakmakla yükümlü oldukları insanlar var. Ayrıca kendileri de asgari düzeyde de olsa yiyip, içmek, barınmak ve giyinmek zorundadırlar. Gurbeteldeki tüm bu olumsuzluklar ise onları, bir an önce ve hangi koşullarda olursa olsun bir iş bulup çalışmaya itiyor. Artık söz konusu olan, patronların ve açıkgöz insan tüccarlarının "insafı"dır.

Diğer taraftan yoğun göç ve sürgünler sonucu piyasadaki işgücü arzı artıyor, başka bir deyişle yedek işgücü ordusu büyüme gösteriyor. Bu da kapitalistlere genelde işçi sınıfı üzerinde baskı kurma, onu sömürme kolaylığı sağlıyor.

Mevsimlik işler sözkonusu olduğunda, işçilerin durumu daha da kötüleşir. Çünkü geçici bir süreyle evini terketmiş ve üç-beş ay sonra geri dönmesi gereken işçinin işsiz kalmaya karşı tahammülü daha da az, hatta hiç yoktur. Kaldı ki bunların küçümsenmeyecek bir kesimi ailece iş alanına gelmişlerdir. Aile bireylerinin tümünün işsiz kalması ise elbet bir tek kişinin kalmasından çok daha büyük bir güçlüğü ifade eder. Bugün Ege, Akdeniz ve Marmara bölgelerinin meyve bahçelerinde, tütün ve pamuk ekim alanlarında, büyük kentlerde inşaatlarda deri işleme merkezlerinde, hamal pazarlarında ve daha nice iş alanında Kürt işçisinin sahip olduğu ağırlıklı yer biliniyor. Her türlü sosyal güvenceden yoksun bu insanlarımızın, insani olmayan koşullarda çalıştırıldıkları ve sırtlarından büyük kârlar sağlandığı kimsenin meçhulü değildir. Çukurova'nın uçsuz bucaksız pamuk tarlalarında gün boyunca küçük çocuklarını da yanlarına alarak pamuk toplayan işçilerimizin yüzyüze bulundukları koşullar, Latin Amerika'nın Latifundiya emekçilerinin veya bir dönemin zenci kölelerinkinden farklı değil.

17 Kasım 1986 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Deniz Som'un yaptığı şu tesbit, gerçeği çarpıcı bir şekilde gözlerimizin önüne seriyor:

"... O insanlar mevsimlik tarım işçileri. Ama onlar işçi değil, ırgat. Diyarbakır'dan, Şanlıurfa'dan, Siirt'ten, Mardin'den gelip de açlıktan ölmeyecek kadar ekmek parası kazanmaya çalışan insanlar bunlar.

"Tarsus'un Yenice kasabasının Yiğitbaşı mahallesinin sonunda, belediyenin çöp döktüğü yerdeyiz. Su kanalının iki yanı yüze yakın çadırla dolu. Çadırların önünde yüzlerce çocuk yalınayak, binlerce sinek. Kapkara. Kadınlar çamaşır yıkıyor, saçta ekmek pişiriyor, patlıcan-biber kızartıp yemek yapıyor, bulaşık yıkıyor. Her şey çadırın önünde, toprağın üstünde oluyor. Naylon ile, yamalı bez parçaları ile kurulmuş çadırlar...

"Sonradan öğrendik ki, bu mahallede yaşayanlar muhtardan çekinirlermiş, sivil polislerden çekinirlermiş. Kimi mahallelerde nüfus cüzdanları karakollarda dururmuş, gecenin bir vakti çadırlar aranır, sayım yapılırmış...

"Çoğu memlekete nasıl döneceğini düşünüyordu. 40-45 kişi alan kamyon Urfa'ya 90 bin liraya gidiyormuş. Ama yolda polisler çevirip insanları kamyondan indiriyormuş. Otobüsle gitmeye kalkınca 11 kişinin bilet parası 50 bin lira.

"Hükümet Afrika'ya yardım edeceğine bize yardım etsin' dediler.

"İnsanların çoğu okuma-yazma bilmiyordu. Kadınlar ve çocukların çoğu Türkçe bile konuşamıyordu...

"İsmail Ok, büyük oğlu Mehmet'i yanına çekti, bağırarak, 'bu çocuğa devlet nüfus cüzdanı vermiyor dedi. 'Bu çocuk okula gitmedi, gidemedi' dedi. 'Devlet bizi adam yerine koymuyor' dedi, 'gavurlara bile toprak veriyorlar' benim bu memlekette bir karış toprağım yok' dedi, 'Hepimiz açız' dedi..

"Irgatlar tarlada sabahtan akşama iki büklüm pamuk toplarken de şarkı söylermiş. Pamuk tarlasındaki zencinin söylediği gibi..."

İşte Deniz Som'un birkaç paragrafıyla Çukurova, işte Kürt emekçiler ve işte devlet... Eklenecek bir şey olabileceğini sanmıyoruz.

Yeri gelmişken şu noktaya değinmekte de yarar görüyoruz. Biz, Kürt emekçilerin yüzyüze bulundukları bu sorunlar üzerinde dururken, Türk işçiler üzerindeki sömürü ve baskıyı gözardı etmiyoruz. Amacımız belli bir coğrafi alanı kapsayan nüfus hareketleri, başka bir deyişle dolaylı veya direkt sürgünlerin sonuçları üzerinde dururken, sınıfsal baskıyla bütünleşen ulusal baskının yarattığı daha ağır koşullara, katmerli baskılara parmak basmaktır.

Bütün bunlara ek olarak göç ve sürgünlerin terkedilen toplumun kalkınması üzerinde yarattığı olumsuz etkiler de vardır ki yazının daha ileriki bölümlerinde bu nokta üzerinde durmaya çalışacağız.

(devam edecek)

Türk Reformist Hareket İdeolojisinin Osmanlı İmparatorluğundaki Kürtlerin Toplum Düşüncesinin Gelişimine Etkisi ("Kürdistan" Gazetesi Örneğinde)

Casimê CELİL

"**Kürdistan**" gazetesinin yayın tarihi başlıca üç döneme ayrılabilir: 1) Kahire (1898), Mikdat Midhat Bedirhan (1) tarafından çıkarılmıştır, 2) Cenevre-Londra (1898-1908), bu dönemde gazetenin yöneticisi Abdurahman Bedirhan'dır. 3) İstanbul (1908-Jöntürk İhtilalinden sonra) Gazete bu dönemde legal olarak Sureyya Bedirhan'ın yönetimi altında yayınlanmıştır.

"**Kürdistan**" gazetesinin ilk yayıncısı ve redaktörü Türkiye'den Mısır'a göç etmiş olan Mikdat Midhat Bedirhan adındaki Kürttür. Bu dönemde gazete herhangi bir politik organizasyon ya da topluluğu temsil etmemektedir. Halkın yaşamında yayının toplumsal ve eğitici önemini kavrayan yayıncının kişisel girişimiyle yayınlanmaktadır. Gerçekte o güne değin sultanlık rejimine karşı olan bazı aydınlarca yurt dışında Kürt halkını kendi haklarının mücadelesinde birleşmeye çağıran küçük çaplı yayınlar da yapılmıştı, fakat Kürt hareketinin politik yandaşlarını bir Kürt periodik organının çevresinde toplayabilecek bir yayının gerekliliği belirgin şekilde kendini hissettirmeye başlamıştı. Mısır' daki Türk politik göçmenlerinin liberal görüşlerini paylaşan M. Bedirhan çok geçmeden gazete çevresinde kendi politik görüşlerini taşıyan küçük bir grubu toparlamıştı.

"Kürdistan" 1. Dünya Savaşı'na varıncaya dek aralıklarla çıktı (2). Gazete küçük formada, dört sütun, Türkçe ve Kürtçe olarak çıkıyordu ve 2.000 tiraja sahipti. Gazetenin adının altında onun ayda iki kez çıkacağı bildirilmişti. Fakat gazete pek çok nedenden dolayı düzensiz olarak çıkıyordu. Kürtçe metinler redaktörün doğum yeri olan **Cezire Botan** bölgesinin Kurmançi diyalektiğinde yayınlanmıştı. Kürt halkının büyük çoğunluğu bu diyalekle konuşmaktadır.

Kahire'den Kürdistan'a Suriye aracılığıyla ulaşan gazete, Kürdistan'ın güney bölgelerindeki halk arasında gizlice dağıtılıyordu. Gazetenin bir kısmı Kürt dili ve edebiyatıyla ilgilenen Avrupalı şarkiyatçılar ve Avrupa'da yaşayan Kürt aydınları arasında okunuyordu.

Gazete Kahire yayın döneminde liberal bir yönelime sahipti; Kürtlerin kültür gelişimini yükseltmek ve onlar arasında okur-yazarlığı artırmak olan temel amaçlarını gerçekleştirmeye çalışıyordu. Redaktör M. Bedirhan gazetenin ilk sayısına Fransızca yazdığı ekde, **"Bu gazeteyi çıkararak halkımdaki öğrenim sevgisini geliştirmek, halkımı çağdaş uygarlığı ve ilericiliği, edebiyatı da öğrenmeye teşvik etmek amacını gütmekteyim... Mısır'da bulunarak Kürdistan'daki düzeni görmeyi ve gazetenin sayesinde halkımın çıkarlarına hizmet etmeyi, halkımızın kültür düzeyinin yükseldiğini görmek istiyorum"** diyordu.

İlk sayıda gelecekteki program da anlatılmıştı: Bilimdeki gelişmeleri, ticari sorunları, uluslararası olayları aydınlatmak, diğer ülkelerdeki öğrenim ağını anlatmak... Hemen hemen ilk sayıyı redaktörün yazısı kaplamıştı. Bu

كردستان

"KURDISTAN"
Hejmara pêşin

İlk Kürtçe Gazete: **"Kurdistan"**

yazı bilimin ve eğitimin propagandasında şeriatın dogmalarındaki karşıtlığı okuyucuya göstermek için yazılmıştı. Yazar makalesindeki her programı peygamberin sözleriyle ya da Kuran'dan uygun ayetlerle sağlamlaştırmıştı. Reformist Jöntürklerin etkisi altında bulunan M. Bedirhan, Kuran'daki ayetlerden yararlanarak çağın istemleriyle dini birleştirmeye gayret ediyordu. Fakat reformist Jöntürklerden farklı olarak o gazete sayfalarında Batı burjuvazisinin sosyal demokrat ve toplumsal görüşlerini açıklamaya cesaret edemiyordu. Bu konuda belirgin derecede M. Bedirhan'ın "dindarlığı" görülmektedir. İlerleme ve bilim, onun düşüncesine göre Hıristiyan Batı'ya karşı mücadele etmek ve Avrupa ülkelerinin yayılmacılığından vatanı kurtarmak için gerekliydi. M. Bedirhan'ın Müslümanlığa "bağlılığı" onun ulusçu düşüncelerini gizlememektedir. Çok yönlü eğitim ve bilim sayesinde Kürtlerin kendi topraklarında hüküm sürebilecek ve kendi alınyazılarını çizmede özgür olabileceklerini düşünmekteydi (3). Daha da dikkat edilmesi gereken, redaktörün gelecekteki Kürt halkı için Ermeni-Kürt ilişkilerinin iyileştirilmesini önemli bir faktör olarak görmesidir.

Celadet Bedirxan

Müslüman dünyasının çıkarlarını savunan redaktör, Kürtlerin "Hıristiyan" komşuları Ermenilere dostane olmayan bir biçimde yaklaşmıştır. Fakat bu konuda mantıklı bir yaklaşım göstererek iki halk için uluslararası düşmanlığın felaketini gizlememiştir. "Kürdistan" üçüncü sayısında "bu durumu kötü" olarak değerlendirmiş ve diğer sayılarda bu sorunu daha etraflıca anlatacağına söz vermiştir.

Kürt halkının büyük çoğunluğunun ve Kürdistan'ın çeşitli bölgelerinden çalışmak amacıyla gelmiş amelelerin yaşadığı Şam'da "Kürdistan" gazetesi büyük bir popülerlik kazanmıştı. Gazete okuma yazması olmayan Kürt hamal grupları arasında sesli olarak okunmaktaydı (4).

İlk Kürt yayın organının çıkması konusundaki okuyucu yorumları ve onda ileri sürülen tezler bu yayının güncelliğini ortaya koymaktaydı. Pekçokları onları uzun süredir Kürtler arasında ana dilde bir yayının yoksunluğunun endişelendirdiğini saklamıyorlardı (5).

Okuyucular gazeteden politik ve sosyo-ekonomik yaşamın en zaruri sorunlarını aydınlatmasını, ağır yaşamlarında bir yol gösterici, organizatör ve danışman olmasının gerekliliğini vurguluyorlardı. Bu konuda Adana'dan Said Taher Botani'nin mektubu ilginçtir. Mektup şehirdeki 15.000 Kürt hamal adına yazılmıştı (6).

M. Bedirhan Kahire'de bölge yüksek okullarında öğrenim gören öğrencilerle, kısmen de çoğunluğu Süleymaniye ve Kerkük şehirlerinden olan ünlü Kahire Üniversitesi "Al-Azhar"daki öğrencilerle diyalog kurmuştu (7).

"Kürdistan"ın ilk beş sayısındaki makaleler anlaşılacağı üzere adsız yayınlanmıştır. Bu makale ve yazıların stili incelenirse (birkaç küçük mektup dışında) yazıların gazete redaktörü M. Bedirhan'ın kaleminden çıktığı anlaşılmaktadır. Bu makaleler M. Bedirhan'ın henüz mantıklı ve açık bir hareket programına sahip olmadığını göstermektedir.

M. Bedirhan'ın düzenlemesiyle çıkan ilk beş sayıda Sultan 2. Abdülhamit'in neden olduğu sorunlar belirtilmemiştir. Görünüşe göre redaktör bununla gazetenin ülkeye engelsiz girmesini sağlamaya çalışmıştır. Fakat gazete yönetimine ulaşan bilgiler gazete okuyucularının her yerde izlendiği yolundadır. Çağdaşlarından birinin iddiasına göre elinde "Kürdistan" gazetesi bulunan bir Kürt, ağır cezaya çarptırılmaktadır (8). M. Bedirhan memurların keyfi davranışlarını açıklamakla kalmaz, bu davranışları Kürtlerin Sultana bildirmesini öğütler. Kendisi de Kürtlerin amaçlarına sultanın yakınlık göstereceğine inanarak özel bir makaleyle 2. Abdülhamit'e seslenir. Redaktörün politik yetersizliği çok geçmeden onu hâyâl kırıklığına uğratır, şantaj ve takipler M. Bedirhan'ı gazetenin yayınını durdurmaya zorlar.

"Kürdistan", Kahire'deki yayınını Cenevre'ye aktarmasından sonra yeni bir içerik kazanır. Artık gazetenin redaktörü M. Bedirhan'ın kardeşi **Abdurrahman Bedirhan**'dır. Göçe kadar İstanbul'da Eğitim Bakanlığı daire başkanlığı görevini sürdürmüştür. Avrupa'ya yerleşince Sultanın muhalifleriyle birleşir. 2. Abdülhamit'in, ajanları aracılığıyla onu ülkeye geri çağırma aldatmacası başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1900'de Türk mahkemesi onun bütün mal varlığına da el koyarak, onu gıyabında ömür boyu hapis cezasına çarptırır.

Abdurrahman Avrupa'da Jöntürklerin desentralizasyon kanadıyla ittifak kurar. Abdülhamit rejimine karşı Ermeni, Jöntürk ve diğer organizasyonlarla işbirliği içinde Kürt sorununun propagandası için onların yayın organlarını kullanır. Abdurrahman'ın makaleleri **"Osmanlı"** gazetesinin, **"Droşak"** (9) dergisinin sayfalarında yayınlanır. Abdurrahman, Ermeni "ajentaları" aracılığıyla Kürtleri afyon uykusundan uyandırmaya çağıran bildirileri Kürdistan'a gönderir. Bu bildirilerden biri muhalif Ermeni dergisi

"Droşak" da bütünüyle yayınlanmıştır. Avrupa'nın şarkiyat çevrelerinde Abdurrahman artık tanınmaktadır. Kürt kültürü anıtlarının yayınlanmasına yönelik çalışmalar yapan **M. Gartman** ve **G. Makaş** gibi ünlü Kürt uzmanlarına kişisel yardımda bulunur (10).

Avrupa'daki anti Sultancı muhalefetin geniş cephesi, Avrupa burjuva demokratik düşüncelerinin doğrudan etkileri Abdurrahman'ın politik ve toplumsal bakış açılarına yansımış ve bunlar "Kürdistan" gazetesinin ideolojik yöneliminde görülmüştür. "Kürdistan" Cenevre'de ayda iki kez çıkmaya devam etmiş, gazetenin hacmi ve şekli eskisi gibi kalmıştır. Fakat çok geçmeden çıkışındaki periyod bozulmuş, tirajı da 200'e değin düşmüştür. Gazete yönetim bürosu son yıllarında yerini sık sık değiştirmek zorunda kalmıştır. Londra, Folkstan, yeniden Cenevre, Kahire. Bunda Sultan ajanlarının takipçiliği kadar redaktörün maruz kaldığı maddi zorluklar da büyük rol oynamıştır.

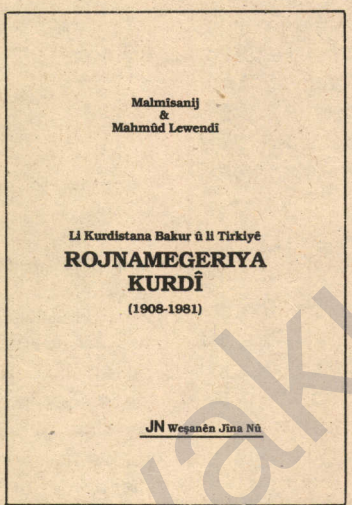

Malmîsanij-Mahmûd Lewendî: **Kürt Gazeteciliği** (1908 1981)

"Kürdistan" gazetesinin ikinci çalışma dönemi, bize göre, son redaktörü **Sabahattin** olan **"Osmanlı"** gazetesinin ideolojik ve politik çalışmalarındaki yakın ilişki içinde incelenebilir. Aralık 1899'da Sebahattin'in babası Damat Mahmud Paşa oğullarıyla birlikte Türkiye'den Avrupa'ya göç eder. Sebahattin Haziran 1900'den itibaren Londra'da "Osmanlı" gazetesinin redaktörlüğünü üstlenir, daha sonra ise 15 Eylül'den itibaren gazetenin yönetim yeri Folkston olur. Bu dönemde "Kürdistan" da yayınını aynı şehirlerde sürdürmektedir. **Prens Sebahattin**'in görüşlerinin etkisindeki "Osmanlı" gazetesinin temel yönelimi Osmanlı İmparatorluğu'nun "desentralizasyon" ideolojisinin propagandasındadır. Gazete despot rejimle mücedelede **"Müslüman ve Türk olmayan topluluklar tarafından kurulmuş antihükümetçi organizasyonlarla eşitlik temelinde sıkı ilişkilerin gerekliliğini"** önemli faktör olarak görmektedir (12).

Jöntürk organı olan "Osmanlı" gazetesinin bu çizgisi "Kürdistan"ın redaktörüyle sıkı bir işbirliği için verimli zemin oluşturmaktadır. **"Pro Armeniç"** dergisinin iddiasına göre Abdurrahman aynı zamanda "Osmanlı" gazetesinin aktif bir çalışanıdır.

Marburg kitaplığında bulunan "Kürdistan" gazete koleksiyonu sayıları **1. Jöntürk Kongresi**'nin yapıldığı dönemde çıkan 31. sayıyla kesilmektedir. Bilindiği gibi bu kongre sonrasında Jöntürk hareketi parçalanmıştır. Bölgesel yönetim haklarının genişlemesini isteyen ve bu konuda Jöntürklerle uyuşmayan azınlıkların temsilcileri hareketten çekilirler.

Parçalanma sonucu Jöntürklerin (14) yayın organlarında ciddi duraklamalar olur. Abdurrahman 1. Kongre üzerine yazdığı makalede "desentralizasyon" taraftarlarına duyduğu sempatiyi gizlemez.

"Kürdistan" Türk yönetimine muhalif Jöntürk organizasyonlarının basımevlerinde basılmaktadır. **"Anait"** adlı Ermeni dergisi, Türk olan Jöntürk gazetecilerin ricası üzerine "Kürdistan"da Türkçe pek çok yazı yayınlandığını iddia etmektedir (15). Redaktörün kendisi de bunu, pek çok önemli makalenin içeriğinin sadece Kürt okuyuculara değil, aynı zamanda Türk göçmenlerine ulaşması için istediğini söylemektedir.

Gazetenin ilk sayılarında geniş yansıma bulan aydınlanma ideolojisinin propagandası gazetenin sayılarında da önemli bir yer tutar. 1900'de "Kürdistan"ın propagandasının temel açılımlarını yorumlayan "Anait" eğitim sorununun gazetede önemli bir yer tuttuğuna değinir: **"Gerçekten de hemen hemen her sayıda öncü bir yazı var. "Kürdistan" eğitimin gerekliliği ve önemi üzerinde duruyor, bu sorunu Kürt toplumu üzerinde egemen kılıyor"** (16).

Fakat eğitim ideolojisi tek amaç değildir. Eğitim ideolojisi Kürtlerin geri kalmışlığına karşı politik mücadele için bir hazırlık aracı olarak görülüyordu. Abdurrahman bunun nedenini Sultan tarafından yürütülen ulusal baskı politikasında buluyordu. "Kürdistan" gazetesinde sürekli olarak Kürtlerin ulusal esaret altında tutulmasına değiniliyor, Kürtlerin bilinçli olarak cahil bırakıldığı, çünkü bu durumun Türk yönetiminin işine yaradığı vurgulanıyordu (17).

"Kürdistan", ulusal gelişim kaynağınabarış yoluyla ulaşmak için bütün çabalar tükendiği takdirde kurtuluşu bağımsızlık için verilecek silahlı mücadelede görüyordu. Bu konuda örnek olarak gazete Arnavutlar'ın mücadelesini gösteriyordu.

Abdurrahman'ın görüşlerinde ülkedeki despotizmin tasfiye yolları hakkında belirgin bir program yoktu. Abdurrahman Kürtlere, 2. Abdülhamit'in keyfi davranan memurlarını cezalandırması için Sultana kişisel başvuruda bulunmalarını öğütlüyordu; gerçekte Sultanın Türkiye'deki ilericiliğin düşmanı olduğunu anlamıyordu (18).

Zamanla Abdurrahman'ın liberal görüşleri yerini daha redikal görüşlere bıraktı ve keskin eleştirileri daha fazla Sultana yönelir oldu. Bazı makalelerde "Kürdistan", 2. Abdülhamit'in başlıca suçlu olduğunu yazıyordu (19). Bu makaleler 2. Abdülhamit'in kişiliğine yönelikti. Redaktörün düşüncesine göre yeni "haksever" bir sultan gerekliydi (20).

"Kürdistan" Osmanlı İmparatorluğu'nun iç sorunlarına adanmış makalelere de yer vermiş, özellikle keskin eleştiriler ülkenin yönetim sistemine ve devlet aygıtındaki rüşvetçiliğe yönelmişti. "İstanbul" makalesinde anlatıldığı gibi, toplum yaşamını Abdülhamitçi casusluk ve insanlararası güvensizlik yönetiyordu. Baskının güçlenmesini yazar, hoşnutsuz halk kitleleri karşısında Sultanın duyduğu korkuyla açıklıyordu. **"Her yıl hükümetin terörü**

artıyor. Halk daha fazla dayanamaz. Birkaç kişinin tutuklanmadığı ya da sürgüne gönderilmediği gün kalmadı. Acı çekmedik bir aile yok. Hiç kimse başına gelecekleri bilmiyor. Bu durumda Sultan adaletle yönetmek yerine korku içinde terörü güçlendiriyor. İnsanlar küçük bir şüphe üzerine sorgusuz, sualsiz hapishaneye gönderiliyor" diye yazmıştı (21).

Ülkenin bürokratik sistemindeki rüşvetçiliği ve kokuşmuşluğu anlatan diğer bir makale de, sade insanların anlayabileceği bir dille yazılmıştı. *"Padişah, vezirbaşı yani sadrazam rütbesine atamak için vezirinden yirmi yotuz bin altın rüşvet alıyor. Sonra sadrazam vezir rütbesine atayacağı kişilerden birkaç bin altın alıyor. Diğer bir yandan bir paşa meselâ Diyarbakır'a vali olarak atanmak için sadrazama bin altın veriyor. Ve bu vali de elbette verdiği paraları geri almak için rüşvet alacak. Kim daha fazla rüşvet verirse mutasarrıf oluyor. Matasarrıfa kim daha fazla rüşvet verirse kaymakam oluyor. Artık kaymakamlar da bu paraları fakir Kürtlerden zorla alıyor"* diye yazmaktaydı gazete (22).

"Kürdistan" sayfalarında Kürt halkının sömürülmesi sorununa da değiniliyor. Yazar bir makalesindeCezir doğumlu köylü Mahmut'u örnek alarak kullanıyordu. Makalede vergi toplayıcıların zenginleşme ve kazanç kaynakları olan vergi türleri anlatılıyor, bundan Kürt köylüsünün ekonomik durumunun çökertilmesi için nasıl yararlanıldığı açıklanıyordu. Bu konuda yazar varlıklı sınıftan olan Kürtlerin de böyle bir kaderi paylaşmalarının mümkün olduğunu söylüyor, fakat Türk memurları kadar sömürgen olan Kürt feodallerine gözlerini kapayarak ulusal sorunun sınıfsal özünü değiştiriyordu. Gazete çıkarıcısının ve muhabirlerinin feodal kökenli ailelerden olduklarını gözönüne alırsak durum açıktır. Onlar Kürt halkının hükümet ve Sultan tarafından eş derecede ezilmesini ve sömürülmesini bir bütün olarak görmüş, Kürtlerin ulus birliğini sosyal ve sınıfsal anlamda ayırmamışlardır. Bununla gazetenin farklı bir yaklaşım gösterdiği anlaşılmaktadır, yazar bir makalesinde bütün fakir ve zengin Kürtlerin Kürdistan'daki topraklarını kaybetme tehlikesinde olduklarını ve eğer birleşmezlerse Türk memurlarının baskısına uğrayacaklarını ileri sürmektedir (23).

Gazete büyük ölçüde halk arasındaki yurtseverlik duygularının propagandasını yapmaktadır. **"Ülke ve Anayurt"** makalesi bu sorunu işlemektedir. Yazar ülke ve anayurt kavramlarının açıklamasını yaptıktan sonra, Kürtlerin anayurdunu **Kürdistan** diye adlandırıyor ve ülkeyi kimsenin tedavi edemediği yaralı bir vücuda benzetiyor (24).

"Kürdistan" Jöntürk ideologlarınca temelde ülkenin toprak bütünlüğü ve birliği için destek görmektedir. Hatta gazete Kürt halkını ayaklanmaya çağırdığı durumlarda bile ayrı bir ulusal devletin kurulması konusunda açık bir tarzda konuşmamaktadır.

"Kürdistan" redaktörünün tutumu Jöntürk, özellikle de "Osmanlı" gazetesinin etkisi altında gelişen ideolojik özlerden oluşmaktadır (25).

Türkiye'deki Avrupa devletlerinin ekonomik yayılmacılığı ve politik etkisinin güçlenmesi ile ilgili materyaller ve yazılar "Kürdistan"da büyük yer tutmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa halkları tarafından ekonomik boyunduruk altına alınmasına dikkat çeken "Kürdistan" bu etkinin politik sonuçlarını vurgulamaktadır. Gazetede Kürdistan'daki Avrupalı misyonerlerin rolüne değinen özel bir makale yer alıyor. Onların imparatorluktaki bölücü faaliyetine dikkati çekerek, onları imparatorluk halkları arasında inançsızlık tohumları ekmekle suçlamaktadır. Gazete bu dönemde anayasanın gerekliliğine değinir ve **"Ülkede anayasa oluşursa bütün halk kendi haklarından emin olur, sultanın ve memurlarının baskısı yok olur, misyonerler halka zarar vermeye cesaret edemez, yabancı devletler de bizim ticari işlerimize karışamazlar"** deniliyordu (26).

Abdurrahman 1876 monarşi Anayasasının oluşturulması taraftarıydı. Gazete Türk anayasasının kurucusu **Midhat Paşa'**nın çalışmalarına ve yaşamına geniş yer veriyordu. Yazar 1876 Anayasası'nı ülkedeki can ve mal varlığının güvencesi olarak görüyordu.

XX. Yüzyılın başında Jöntürk hareketi içinde iki değişik tutum görülmektedir: Ahmet Rıza ve taraftarları Anayasanın oluşturulmasında ülkenin bütün felaket ve hastalıklarından kurtuluşunu görmüşler, Prens Sebahattin ve kanadı ise "eğer toplumun sosyal yapısında köklü değişiklikler olmazsa, anayasanın tek başına hiç bir şeyi değiştiremiyeceğini düşünmüşlerdir" (28). Abdurrahman'ın ise bu konuda belirgin bir tutumu yoktur.

Gazetede Ermeni sorunu da belirgin bir yer almış. Ermeniler ve Kürtler aynı durumda görülerek, iki halkın da baskı altında olduğu, bu yüzden de onların tek amacının Türk Sultanının baskısına karşı mücadele olduğu vurgulanmıştır (29).

Gazete Kürt aşiretlerinin başkanları tarafından hükümetin çıkarları doğrultusunda Ermeni halka baskı uygulanmasını yermektedir. *"Cehaletinizden dolayı haklı bir mücadele veren Ermenileri öldürmektesiniz. Onları savunacak, onlara destek olacak yerde kırmaktasınız. Onlar da sizler gibi baskı altında. Hareketiniz suçtur ve cezasını görecektir. Kürtler sultanın Ermenilere gönderdiği memurları kovmalıdırlar"* (30).

Daha sonraki sayılarda şu görüşler yer alıyor: **"Abdülhamit Ermenilerin düşmanınız olduğunu söylüyor. Bu sizi yanlışlığa sürüklüyor. Gerçekte Ermenilerin sizin düşmanınız olmıyacaklarını, düşmanınızın Sultan olduğunu bilmiyorsunuz"** (31).

Gazete Ermeni yurtseverlerinin hakları için yaptıkları mücadeleyi övüyor. Bu mücadeleye dikkat çeken gazete yazarları, Kürtler içinde iki halkın amaç birliğini güçlendirmeye çalışıyor ve **"Eğer Kürtler ve Ermeniler birleşirse Sultanın memurları Kürdistan'da zorbalık yapamayacaklar"** (32) deniliyordu.

Ermeni-Kürt birliği sorunu "Kürdistan" okuyucularının haklı ilgisini çekiyor ve gazete yönetimi tiranlıkla mücadelede Kürtler ve Ermenilerin birleşmesini onayla-

yan Kürt okuyucularından çokça mektup alıyordu. Gazetede Kürt halkını geri kalmışlık ve yoksulluk altında tutan Sultanın politikasını sert bir dille eleştiren Cizreli Molla Saleh'in yazısı yayınlanmıştır (33). Gazete çıkarıcıları haklı olarak Ermenilere karşı girişilen hunharlığın suçlusunu Avrupa devletlerinin politikası olarak görüyordu.

"Kürdistan" gazetesinin yeni yayın dönemi 1908'den başlıyor. Jöntürk devriminden sonra yurt dışında çıkan diğer yayın organlarıyla birlikte gazete, yayını İstanbul'a taşır. V. Nikitin'e göre gazetenin bu dönemdeki redaktörü **Sureyya Bedirhan**'dır. 1909'da gazete 1. Dünya Savaşı'na dek yayınına ara verir ve 1. Dünya Savaşı sonrası Kahire'de yayınlanmaya başlanır.

"Kürdistan"ın son dönem sayıları yetersiz kaldığı için onun bu dönemdeki yapısını yargılamak oldukça güçtür. Gazete Kürt edebiyatının tanıtılmasında önemli bir rol oynamış, sayfalarında Kürt sözlü edebiyatına geniş yer vermiştir. 2. Sayısından tibaren gerek Kürt okuyucuların, gerekse Batılı bilim adamlarının ilgisini çeken XVIII. yüzyıl Kürt klasiği, Ahmet Hani'nin **"Mem u Zin"** anlatı şiirlerini yayınlamıştır. Ünlü Kürt şairi ve aydını **Hacı Kadri Koy**'un yurtseverlik şiirleri de bu dönemde yayınlanmıştır.

"Kürdistan"ın en önemli görevi ulusal harekette Kürt ideolojisinin şekillenmesine yardımcı olması ve Kürt kitlelerin baskıya, despotizme ve Türk sultanına karşı mücadelesinde itici bir güç olmasıdır.

DİPNOTLAR

(1) 1965 yılında Marburg Şehir Kitaplığında (FRG) Kürt bilimadamı Kemal Fuad "Kürdistan" gazetesinin sayılarını buldu ve bunları 1972'de Bağdat'ta yeniden bastı. (Kafilat assahafat el-Kurdiye 1898-1908. At-Tahi").

O güne kadar "Kürdistan" gazetesi hakkındaki bilgiler sınırlıydı, özellikle de İngilizcede (C. J. Edmonds: Kurds, Turks and Arabs, L, 1957, s. 58; s. s. Gaven-Kurdistan, Divited Nation of the Middle East-I; 1958, s-15; W.G. Elphinston. The Kurdish Question - "Journal of the British-inst. of Intern-Affairs" 1946, vol 22. s. 94)

Irak'ın bazı tarihçilerinin de yanlışlıkları vardır. (bak: Muhammed Amin Zaki: **Hulasat at-Tarih al-Kurd ve Kurdistan,** Kahire, 1936, s. 370; Alaaddin Sajadi: **Mijui Abadi Kurdi,** Bağdat, 1956, s-551).

(2) Alaaddin Sajadi: **Mijui Adabi Kurdi,** s. 552.

(3) **"Kürdistan"** No: 2 (Arap harfli).

(4) **"Kürdistan"** No: 3

(5) **"Kürdistan"** No: 5

(6) Aynı eser

(7) **"Kürdistan"** No: 1

(8) M. Hartmann: **Zur Kurdischen Literatur;** "Wiener zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes" Bd. 12 (Wien), 1898, s. 112.

(9) **"Droşak",** 1901, Haziran, No: 4, s. 67 (Ermenice)

(10) H. Makas: **Kurdische Studien;** Heidelberg, 1900, s. 19

(11) W.G. Elphinston: **The Kurdish Question,** s. 94.

(12) A.D. Jeltyakov: **Peçat v obşçestvenno-politiçeskoy i kulturnoy jizni Turtsii,** M. 1972, s. 265 (Türkiye'nin Toplumsal Politik ve Kültür Yaşamında Basın)

(13) **"Pro Armenia",** 1900, No: 4, 10 Januari, s. 31

(14) A.O. Jeltyakov: **Peçat v obşçestvenno-politiçeskoy i kulturnoy jizni Turtsii,** s. 267.

(15) **"Anait"** 1900, No: 4-5, s. 138 (Ermenice)

(16) Aynı eser.

(17) Aynı eser, s. 139.

(18) **"Kürdistan",** 1899, No: 13

(19) **"Kürdistan",** 1900, No: 21

(20) **"Kürdistan",** 18899, No: 16

(21) **"Kürdistan",** 1900, No: 21

(22) **"Kürdistan",** 1899, No: 11

(23) **"Kürdistan",** aynı sayı

(24) **"Kürdistan",** 1898, No: 9

(25) Bak. A.D. Jeltyakov: **Peçat v obşçestvenno-politiçeskoy i kulturnoy jizni Turtsii,** s. 261.

(26) **"Kürdistan",** 1902, No: 30

(27) **"Kürdistan",** 1900, No: 25

(28) Bak. Yu-A. Petrosyan: **Mladoturetskoe dvijenie,** M. 1971, s. 265-267 (Jöntürk Hareketi)

(29) **"Kürdistan",** 1898, No: 7

(30) **"Kürdistan",** 1899, No: 11

(31) **"Kürdistan",** 1901, No: 27

(32) **"Kürdistan",** 1899, No: 13

(33) **"Kürdistan",** 1899, No: 14

(34) **"Kürdistan",** 1901, No: 29

(35) V. Nikitin: **Kurdı** (Kürtler) M. 1964- s. 290

(36) M. Hartmann: **Zur Kurdischen Literatur,** s. 112

(37) **"Kürdistan",** 1898, No: 3.

Dergimizin 4-5. sayısının 18. sayfasında Mehmet Ali Aslan'ın görüşleri Nokta Dergisinden aktarılarak verilirken, *"Peki silahlı terörü önleminin yolu nedir? Kürtlerin yüzde 99'unu kazanacak ve silahlı terörün kitle temelini yok edecek demokratik, hoşgörülü ve gerçekçi bir politika izlemek."* sözlerine de yer verilmiştir. Bu sözlerin Aslan'a değil, Nokta muhabirine ait olduğunu belirtmemiz gerekiyor.

Ölümünün 10. Yılında

Dr. Kamuran Bedirhan'ın Yaşamı ve Eserleri Üzerine

Ferhad CAN

Ünlü Kürt dilbilimcisi ve yazarı Dr. Kamuran Bedirhan'ın ölümünün üzerinden on yıl geçti.

Kamuran Bedirhan, Kürt tarihinde önemli bir rol oynayan son Cizre Beyi Bedirhan'ın torunudur. Mir Bedirhan 1840'larda Osmanlı yönetimine karşı ayaklandı. Çevresinde geniş bir ittifak oluşturdu ve zorlu savaşlar verdi. Güçlü Osmanlı ordularını birkaç kez püskürttü. Ama sonunda yenildi ve geniş ailesiyle birlikte Girit adasına sürüldü. Daha sonra Şam'a yerleşti ve orada öldü.

Mir Bedirhan'ın oğulları ve torunları arasında çok kişi, daha sonra da Kürt ulusal hareketinde, sosyal ve edebi yaşamında önemli roller oynamaya devam ettiler.

Kamuran Bedirhan

Bedirhan Bey'in oğullarından Emin Ali ve Mithat beyler, yazar ve araştırmacı olarak Kürt kültürüne önemli hizmetler yaptılar. Mithat Bey Bedirhan, 22 Nisan 1898'de Kahire'de, "Kürdistan" adlı ilk Kürtçe dergiyi çıkardı (1). Kamuran Bedirhan ve büyük kardeşi Celadet, Emin Ali Bedirhan'ın oğullarıdır. Her iki kardeş daha küçük yaşta, özel öğretmenlerin de yardımıyla iyi bir öğrenim gördüler. Arapça ve Farsça'nın yanısıra, Fransızca, Almanca gibi Batı dillerini de öğrendiler.

Kamuran Bedirhan yüksek öğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde yaptı ve avukat oldu. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda, her iki kardeş, o dönemde canlanan Kürt ulusal hareketinde aktif bir rol oynadılar. Bu nedenle haklarında idam kararı çıktı ve ülkeyi terketmek zorunda kaldılar. Kamuran 1926 yılında doktora yapmak üzere Almanya'ya gitti. Celadet ve Kamuran kardeşler 1930 yılında, o zaman Fransız egemenliği altındaki Suriye'ye geçtiler. Celadet Bedirhan, çok daha önceleri, Latince bir Kürt alfabesi hazırlamak için çalışmıştı. Kültürlü, yetenekli ve çalışkan bir kişi olan Celadet, Suriye'de bulunduğu yıllarda bu alfabeyi sonuçlandırdı ve Kürt dili grameri üzerinde önemli çalışmalar, ayrıca sözlük çalışmaları yaptı. Kürt dilinde Latince alfabenin, gramerin, özetle, çağdaş yazımın temelleri Celadet Bedirhan tarafından atılmıştır. Celadet Bedirhan, 1932 yılında Şam'da ünlü HAWAR (2) dergisini çıkardı ve burada hazırladığı alfabe ve grameri yaşama geçirdi. Derginin çevresinde, Cigerxwin, Osman Sebri, Kadrican, Nurettin Zaza dahil, birçok nitelikli ozan ve yazar yetişti. Yazıların büyük yükü ise Celadet ve Kamuran kardeşlerin omuzundaydı.

Kamuran Bedirhan, **Hawar**'ın yanısıra, 1942'de, yine kardeşi Celadet'in yönetiminde yayına başlayan **Ronahi** (3) dergisinde de yazılar yazdı. Daha sonra Beyrut'a geçerek bir süre orada kaldı ve haftalık **Roja Nu** gazetesini çıkardı. Beyrut'taki Kürt emekçileri için dil dersleri kursu açtı, onlara öğretmenlik yaptı.

Daha sonraki yıllarda Suriye ve Lübnan'da Kürt aydınları için politik ve kültürel çalışmalar güçleşince Paris'e geçti. Paris'te 1948'de "Kürt Araştırmaları Merkezi" adında bir derneğin kuruluşuna öncülük etti. Kürtlere sempati duyan birçok ünlü bilim adamı ve araştırmacı bu

www.arsivekurdi.org

derneğe dayanışma gösterdiler. Aynı yıl, yine kendi girişimi ile kurulan bir komite, Kürt halkının haklarının tanınması için Birleşmiş Milletlere bir memorandum verdi.

1950 yılında Sorbon Üniversitesi'nde öğretim üyesi oldu. Doğu dilleri bölümünde Kürtçe dersler verdi. Bu görevi ölümünden birkaç yıl öncesine kadar sürdürdü.

1954 yılında Polonyalı bir bayanla evlendi.

1961 yılında Irak Kürdistanı'nda başlayan ulusal kurtuluş hareketinin Avrupa temsilciliğini yaptı.

Kamuran Bedirhan, 6 Aralık 1978'de, Paris'te yaşama veda etti. Öldüğü zaman 83 yaşındaydı.

Kamuran Bedirhan, Kürtçe çağdaş yazı dilinin öğrenilmesi için birhayli çalışma yaptı. Kürt dili grameri ile ilgili değerli eserler verdi. Ayrıca, iyi bir sözlük çalışması yaptığı ve bunun Paris Kürt Enstitüsü'nce yayına hazırlandığı biliniyor. Kamuran da büyük kardeşi Celadet (4) gibi çalışkan, üretken, yetenekli bir kişiydi. Şiirler de yazdı ve Ömer Hayam'dan nefis çeviriler yaptı. Düz yazıları da son derece kolay anlaşılır, duru ve akıcıdır. O, Kürtçe'de seçkin bir yazı ustası idi.

Celadet ve Kamuran, güçlü bir bey ailesinden gelen bu iki kardeş, yaşamlarını kendi halklarının özgürlük mücadelesine adadılar. Politik mücadelede yenildikleri zaman da karamsarlığa kapılmadılar, bir köşeye çekilmediler; kavgalarını kültür alanında sürdürdüler ve bu alanda unutulmaz, değerli hizmetler yaptılar.

Halkımız bu iki değerli evladını unutmayacak.

Dr. Kamuran Bedirhan'ın Eserleri

1. **Elfabeya Kurdi** (Kürt Alfabesi)
2. **Elfabeya Mın** (Alfabem)
3. **Zmanê Kurdi** (Kürt Dili)
4. **Rêzmana Zmanê Kurdi** (Kürt Dilbilgisi)
5. **Ferhanga Kurdi** (Kürtçe Sözlük, henüz yayınlanmadı)
6. **Zmanê Mader** (Anadil)
7. **Destpêka Xwendınê** (Okumaya Giriş)
8. **Parçeyên Bıjarte** (Seçilmiş Parçalar)
9. **Xwendına Kurdi** (Kürtçe Okuma Kitabı)
10. **Tefsira Quranê** (Kuran Tefsiri)
11. **Dersên Şerietê** (Din Dersleri)
12. **Çarinên Xeyyam** (Hayyam'dan Rübailer, çeviri)
13. **Proverbes Kurd** (Kürtçe Atasözleri, Lucy Paule Margeritta ile birlikte, Paris, 1937)
14. **Şıhrên Kurdi** (Kürtçe Şiirler)
15. **Der Adler von Kurdistan** (Kürdistan Kartalı, Herbert Örtel ile birlikte, Berlin, 1937)
16. **Berfa Ronahiyê** (Der Schnee des Lichtes-Aydınlığın Karı)
17. **La Lyre Kurde** (Kürtçe Şiirler, Fransızca)
18. **Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer** (Özgürlük Yolu Yayınları, 1977, İstanbul).

---

(1) **"Kürdistan"** Dergisi, Kürtçe Botan şivesiyle 1898'de Kahire'de yayın hayatına başladı. Ekonomik ve politik nedenlerle sık sık yer değiştirdi. 1-5 sayılar Kahire'de, 6-19. sayılar Cenevre'de, 20-23. sayılar bir kez daha Kahire'de, 24. sayı Londra'da, 25-29. sayılar Folkston'da, 30-31. sayılar ise bir kez daha Cenevre'de yayınlandılar. Dergide daha çok dil ve tarih üzerindeki incelemeler yer aldı.

(2) **Hawar,** 1932-1943 Yılları arasında, Şam'da, 57 sayı yayınlandı. Bu süre içinde iki kez yayınına ara verdi (bir keresinde 6 yıl..) Kürtçe ve Fransızca olarak yayınlandı. Günümüz Kürt yazını bakımından en önemli temel ve kaynak eser niteliğinde.

(3) **Ronahi,** Kürtçe resimli dergi, Şam'da, 1942-1945 yılları arasında yayınlandı. Hawar kadrosu tarafından, onun bir eki gibi çıkarıldı. Daha çok savaş haberlerine, bir ölçüde de kültür yazılarına yer verdi. 28 sayı çıktı.

(4) Celadet Bedirhan, 1951 yılında, genç sayılacak bir yaşta, kaza sonucu yaşamını yitirdi.

KÜRT NAKIŞLI

Hazar denizinden taştım
devrilip dağları aştım
dolaştım **basra**'yı **hind**'i
ta **akdeniz**'e ulaştım
ve buluştum **kızılırmak**'la
Kanatları **kürt** nakışlı
can bakışlı hüma kuştum
devran döndü yere düştüm
kırıldı teleğim telim
toprağa değince elim
dirildim kendi kendime
büyük ulusal andıma
bağlı kalıp varoldum

Soluğu meşe yeli
akteri meşe seli
yolu özgürlük yolu
olan benim bu çağda
her tepede her dağda
kavgalara pir oldum

Zerdüşt'ün dediğince
hatti'dir **mar**'dır adım
Munzur'dan yudum yudum
içtiğim su aşkına
hep ölümsüz yaşadım
yurdumun kucağında
sönmeyen ocağında
bir sevdalı nâr oldum

Emeğin mihengine
vurdum tarihi bugün
bir kurtuluş cengine
girdim tarihi bugün
mazlumlara car oldum

Ben **munzur**'un kerameti
ve **husrev**'in adaleti
ve bereketi **halil**'in
ve mahzunun melûlün
gözündeki acıyım
İnancın/umudun/aşkın
ve bilincin gücüyüm
bir yıkılmaz ar oldum

Cemşid MAR

Tarihsel Gelişimi İçinde Kürt Kültürü ve "Temsîl" Politikası

Taki SİNEMİLLİ

Bu inceleme-araştırma yazısında, tarihsel gelişimi içerisinde başta halk kültürü olmak üzere çeşitli yönleriyle Kürt kültürü üzerindeki baskı, ipotek ve asimilasyon (temsil) politikaları özetlenmeye çalışılıyor.

*Yazının, Tempo dergisinin **"Kürdübesk"** özel sayısıyla kamuoyu gündemine gelen ve daha önce üzerinde pek durulmayan bir olguya aydınlık getirdiğine inanıyoruz. Bazı çağrışımları da beraberinde getiren sözkonusu özel sayıdan sonra, bir genelleme niteliğindeki bu inceleme, konuya ilişkin düşünceleri temellendirmeye katkıda bulunuyor.*

*Yeri gelmişken belirtmekte yarar var. **"Asimilasyon, özümleme"** anlamına gelen Arapça **"temsîl"** kavramı, eski kaynaklarda ve resmi belgelerde sıkça geçmektedir. Ancak birçok anlamı bulunan "temsîl" kelimesinin bu anlamı doğru algılanmadığından, günümüzdeki çalışmalarda yeterince değerlendirilememektedir. İnceleme, bu kavramın altını özellikle çizerek, bir kargaşadan kurtarmaya çalışmaktadır.*

Öz-Ge

Binlerce Yıllık Geçmişi Olan Bir Kültür

Kürt kültürünün binlerce yıllık geçmişi bulunuyor. Sözlü ve yazılı örnekleriyle bu kültür birikiminin ayrıntılı bir değerlendirmesini yapmak ayrı bir inceleme konusu. Ancak yazılı edebiyat ürünlerinden yola çıkarak Türkiyeli okuyucu için yararlı olacağına inandığımız kısa bir özetleme yapmak istiyoruz.

Yazılı Kürt edebiyatının kökleri 7. yüzyıla kadar uzanıyor. Hezarmerd'de yapılan kazılarda deri üstüne yazılmış Kürtçe bir şiir bulunmuştur (En eski Türkçe yazıtların 8. yüzyıla ait olduğu hatırlanmalıdır). Şiirde, Arap istilası sırasında Kürdistan'da işlenen kanlı olaylar anlatılmaktadır. Şiirin Türkçe çevirisi şöyledir:

Tapınakları yıktılar, ocakları söndürdüler,
Büyüklerin büyüğü inkâr edildi.
Zorba Araplar Şarezur'a kadar
Tüm köyleri viran ettiler.
Kızları kadınları tutsak ettiler,
Yiğit kişiler kendi kanlarında boğuldu.
Zerdüşt inancı desteksiz kaldı,
Hürmüz artık kimseye yardım etmiyor.

Günümüzde bilinen ilk Kürt şairi **Baba Tahir**'dir. İbn-i Sina'nın çağdaşı olan bu şair 935-1010 yılları arasında yaşamıştır. "Baba Tahir, yaşadığı döneme göre son derece ileri bir kavrayışla düzeni eleştirir ve ezilenlerden yana çıkar. Böylece o, bilinen en eski Kürt şairi olmakla kalmaz, ilerici-halkçı Kürt şiiri geleneğinin de bir başlangıcı olur."

Bir şiirinde, Türkçe söyleyişiyle şöyle diyor:

Elim feleğin çarkına ulaşsa
Bu yaptığın çok ayıp, derdim
Kimine yüz türlü nimet sunarsın,
Yiyecek arpa ekmeği yok, kimisinin...

Baba Tahir, Lur lehçesinin yanı sıra Kürtçenin Sorani, Bohti (Kurmanci) gibi diğer lehçelerini, Arapça ve Farsçayı da biliyordu. Şiirlerinden bazılarını da Farsça yazmıştır.

Nasıl Osmanlı döneminde Nefî, Nabî gibi kimi Kürt kökenli şairler eserlerini Osmanlıca vermişlerse (Nefî'nin Farsça divanından başka Kürtçe şiirleri de olduğu söylenir), Kürt şairleri de egemen kültür anlayışına ve modaya uygun olarak eserlerini çoğunlukla Arapça, Farsça veya Osmanlıca vermişlerdir. Sözgelimi **Ali Emirî**'nin **"Tezkire-i Şuara-yı Amid"** (Diyarbakır Şairleri Tezkiresi) adlı antolojisinde bu türden yüzlerce esere yer veriliyor.

Söz konusu Antolojide yer alıp 1264 (M. 1848) yılında Kürdistan Eyaleti Valiliği yapan Esad Paşa;

"Sen anlamazsın ey büt Kürdî lisanımı
Ben istilâh-ı Âmid u Van söylerim sana"

derse de, eserlerini yine de Osmanlıca verir.

Diyarbakır'ın, Osmanlı döneminde İstanbul ve Bursa'dan sonra en önemli kültür şehri olduğu unutulmamalı.

Söylediğimiz gibi hakim kültürle eser verenler bir yana, geçmiş yüzyıllarda hemen tamamı Kürtçe divan ve başkaca mensur eser sahibi şairlerin kısa bir dökümü şöyle yapılabilir:

www.dersimvakfi.org

Prof. Qanatê Kurdo: **Kürt Edebiyatı Tarihi I-II**

Adı	Yaşadığı Dönem
Eli Heriri, Eli Termukî	X-XI. Yüzyıl
Ehmed Mele Baté	1417-1491
Meleyé Cızırî	1407-1481
Feqiyé Teyran	XV. Yüzyıl
Selim Suleman	XVII. Yüzyıl
Ahmedé Xani	XVII. Yüzyıl
Xaris Bidlisî	XVIII. Yüzyıl
Pertev Beg Hekari	XVIII. Yüzyıl
Şex Halid	XIX. Yüzyıl
Siyahpûş	XIX. Yüzyıl
Cigerxwin	1903-1984
Osman Sebri	1905-
Kadrican	1917-
Nalî	1791-1855
Kurdî	1809-1849
Hacî Qadir Koyî	1815-1898
Şex Rıza Telebanî	1842-1910
Edeb Ebdıla Misbah	1852-1912
Mela Mihemed Koyî	1876-1945
Wefayi	1838-1902
Xeriq	1851-1957
Béhûd	1878-1955
Zîver	1875-1948
Sebrî	1875-1944
Selam	1892-1959
Salîm	1805-1869
Qane Muzher	1894-1960
Ahmed Muxtar beg	1896-1935
Pîremêr	1868-1950
Ebdula Goran	1904-1962
Dildar	1918-1948
Bêkes	1905-1949
Remzi Mela Marif	1902-
Hejar	1902-

Bunlara Sovyet Kürt şairlerinden şu isimleri de ekleyelim.

Emine Evdal, Eskerî Boyik (1).

Osmanlı Toplumunda Kültürel Yapılanma

Osmanlı toplumunun çok sınıflı, çok uluslu ve çok dinli bir toplum olduğunu bilmeyen yoktur. Osmanlı toplumunun toplumsal dokusu üzerinde ayrıntılı olarak durmanın yeri burası değil. Ben soruna yalnızca ulusal ve kültürel yapılanma açısından yaklaşmak istiyorum.

Bilindiği gibi, Fransız Burjuva Devrimi başka toplumları olduğu gibi Osmanlı toplumunu da etkilemiş ve 19. yüzyıldan başlayarak bu imparatorluk içinde yer alan halklar arasında milliyetçilik akımlarının ve buna bağlı hareketlerin boy vermesine yol açmıştı. Coğrafik konum ve din olarak Avrupa'ya yakın halklar bu akımlardan daha erken nasibini almış ve bağımsızlık mücadelesi vererek Osmanlı'dan ayrılmışlardı. Söz konusu akım Türkler gibi Kürtleri, Ermenileri, Arapları ve başka halkları da sarmış, bu doğrultuda düşünce ve eylem planında çeşitli çabalara girilmişti. Başlangıçta müslüman kökenli halklar arasında **"İslamcılık"**, müslüman ya da hıristiyan kökenli Doğulu halklar arasında **"Osmanlıcılık"** bir 'bileşke' görevi yapıyordu. Ancak zamanla ulus olma ve bağımsız yaşama bilincinin pekişmesiyle, bu bileşkeler etkinliğini yitiriyor ve ulusalcılık düşüncesi öne geçiyordu. Doğu halkları arasında Ermeniler, hem dinsel kökenleri hem de ticari ilişkiler dolayısıyla Avrupa halklarıyla daha yoğun bir iletişim kurmuşlardı. Rumlar ve Yahudilerle birlikte 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda pekçok yeniliğe önayak olmaları bundandı. Yalnız elsanatları, ticaret ve sanayide değil, kültür hayatının da hemen tümüyle öncülüğünü yapan bu unsurlardı. Batı'da milliyetçi akımlarla tanışıp bunu Türk milliyetçiliği olarak Osmanlı toplumuna taşıyan **Şinasi, Namık Kemal** türü aydınlar gibi, öteki halklardan aydınlar da kendi topluluklarına ulusal bilinç aktarıyorlardı (2). Jön-Türk hareketiyle **"İslamcılık"** bileşkesinin yerini **"Türkçülük"** hareketinin almasıyla, Kürt, Arap vb. halklar da bu bileşkeden giderek uzaklaşıyor ve ulusal kimliklerini öne çıkarıyorlardı... 20. yüzyılın kapısı bu duygu ve düşüncelerle çalınıyordu... 1908'deki İkinci Meşrutiyet hareketi bu konuda yeni bir itme ve dönemeç oldu. Ulusal örgütlenmeler ve yayınlar bu dönemde alabildiğine yoğunlaştı ve yaygınlaştı. Yalnızca bu dönemde on dolayında Kürt örgütünün (parti, dernek, kulüp gibi) kurulduğunu ve yirmiye yakın periyodik yayın çıkarıldığını (Kürtçe, Kürtçe-Türkçe ya da Batı dillerinde) söylersek sanıyorum bir fikir vermiş oluruz (*). Bu, yalnızca Kürtler için değil birçok halk için fazlasıyla böyle. Yine despotizm olarak nitelendirdiğimiz ve beğenmediğimiz Osmanlı döneminde birçok Kürtçe kitap yayını yapıldığını da belirtelim... Bunlar arasında 60-70 yıl sonra dava konusu edilen kitaplar bile var (T.Z. Tunaya, bu örgüt ve yayınlardan yalnızca birkaçının adını veriyor) (3).

Türkçü-İslamcı hareketlerin Alman militarizmiyle ittifakı sonucu girilen ve yenilgiyle çıkılan I. Dünya Savaşı,

(*) Bu yayınların dökümü ve tanıtımı için bkz.; Malmîsanij-Mahmûd Lewendî: **Li Kurdistana Bakur û li Türkiyê Rojnamegeriya Kurdî (1908-1981)** Kuzey Kürdistan'da ve Türkiye'de Kürt Gazeteciliği, Uppsala-1989.

Buyuk Kürt şairi ve düşunuru
Ahmedê Xani.

milliyetçilik ayrışmasında yeni bir dönemeç oluşturdu. Türkçülük temeline dayalı İttihad ve Terakki Hareketi kâr amacıyla girdiği savaştan zararla çıkmıştı. Ancak bunun faturasını en başta "tehcir: göçürtme" yoluyla kıyıma uğrayan Ermeniler'le yığınla acıya sürüklenen Türk ve Kürt halkı ödüyordu... Emperyalist devletler Kürt halkını ülkesiyle birlikte kendi güdümlerindeki başka uluslara peşkeş çekmişlerdi. Bu kan ve ateş yılları, çelişkisini de birlikte getirmiş, yayılmacı, dar milliyetçi Türkçü harekete duyulan tepki, ayrışma dürtü ve eğilimlerini daha da yaygınlaştırmıştı. Ancak binlerce yıl yanyana yaşadıkları halde hem Abdülhamid'ce izlenen iki halkı yalıtma hem de savaş boyunca ve sonrasında yönetimlerce sürdürülen anti-propagandalar Kürtleri ve Ermeniler'i birbirinden uzaklaştırmış ve özellikle anti-emperyalist bir yöneliş alan Milli Mücadele sırasında islamî birlik ve karşılıklı yarar temelinde Türk-Kürt dayanışmasını gündeme getirmişti.

İnönü'nün şu sözleri söz konusu dayanışmanın düşünce temellerini yansıtıyor: *"Sevr Muahedesi ile Kürtler, Türkler gibi kendi vatanlarını tehlikeye maruz gördüler. Çünkü Sevr Muahedesi hükümlerine göre, Doğu Anadolu'da Ermenistan hududu bitişiğinde bir Kürdistan devleti kurulacaktı. Kürtler, Türk vatanının kendileriyle beraber, bilhassa Doğu'da, Ermeni tehlikesine maruz kalacağını biliyorlardı. Milli Mücadelenin devamınca canla başla beraberlik gösterdiler. Sonra, Lozan Muahedesi yapılırken de Kürtler vatansever olarak Türklerle beraber bulunmuşlardır. Kürtler, Ermeniler gibi Lozan'a gelip bize müracaat etmediler. Hatta biz Lozan'daki konuşmalarımızda milli davalarımızı 'biz Türkler ve Kürtler' diye bir millet olarak müdafaa ettik ve kabul ettirdik"* (4).

Bu anti-emperyalist çete savaşlarının başlamasından sonra M. Kemal ve arkadaşları Samsun üzerinden Anadolu'ya çıkıyor ve başlayan bu mücadeleyi organize ederek yönlendiriyorlar. İşte, daha Anadolu'ya çıkarken M. Kemal'in Havza yöresinde bir sözü vardır ki, arkadaşlarının sorusu ve M. Kemal'in cevabı sonraki politikanın özünü, zamirini (içyüzünü) oluşturuyor. Arkadaşları M. Kemal'e "İslâm ve Türk milleti" demekle kimleri amaçladığını soruyorlar -çünkü gerçekten Türk kökenli unsurların kimler olduğunu onlar da biliyor ve buradan yola çıkarak soruyorlar- M. Kemal, arkadaşlarını cevaplarken şöyle diyor: **"Amaçladığımız milleti biz yaratacağız..."** Evet sonraki politikanın özünü işte bu söz oluşturuyor. Gerçi **Nutuk** ve K. Karabekir'in **"İstiklâl Harbimiz"** kitabı başta olmak üzere M. Kemal'in yakın 'silah arkadaşları'nın tümünün eserlerinde Milli Mücadelenin hemen bütünüyle "islamî" temel üzerine kurulduğunu biliyoruz. Ancak bunun, işin **"zahiri"** yönü olduğu **"batınî"** yönününse yukardaki yaklaşım olduğu sonraki gelişmelerle sabittir...

Beklentilerin hem ortak hem farklı olduğu Milli Mücadele yıllarını, Lozan görüşmelerini geride bırakıyoruz. Umutlu bir bekleyiş, her anlamda eşitliğe dayalı sloganlar ama bu umutların giderek gündemden uzaklaşması... Ve bu tutuma bir tepki olarak örgütlenen 1925 Hareketi (Bu hareket de değişik boyutlarıyla ayrı bir inceleme konusu). Hareketin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından belli bir program dahilinde uygulamaya konulan **"Şark Islahat Planı" ...Planın temeli, başta Kürt halkı olmak üzere başka halkların ve etnik grupların asimilasyonuna ve kültürlerine ipotek koymaya dayanıyordu.**

O günlerde yürürlükte olan Lenin'in **"Ulusların kaderlerini tayin hakkı"**na ve Amerikan Devlet Başkanı Wilson'un **'Prensipler'**ine ters düşen bu uygulamanın çok yanlış bir alanda seyrettiğini gözlemliyoruz. Nedir bu yeni politika? **"Takrir-i Sükûn Kanunu"** ile zoraki temelleri atılan asimilasyon -o zamanki adıyla **temsil**- politikası...

Bu, bir zamanlar kiminin iddia ettiği gibi "doğal asimilasyon" değil, çoğu kez şiddete dayalı bir asimilasyon politikasıdır. Mecburi iskân (sürgün ya da batıya zorunlu göçürtme), bölgenin doğal kaynaklarına dayalı üretim merkezleri, sanayi kuruluşları açmayarak işsiz insanları Batıya göç etmeye zorlama, çeşitli yöntemlerle Batıya göçmeyi ve orada kalmayı özendirme vb... (Şark Islahat Planı ayrı bir incelemenin konusudur).

Cumhuriyet Yönetiminin Kültür Politikası

M. Kemal'in Kürtler konusunda gerçekten ilginç bir politika izlediğini kabul etmeliyiz. Daha Osmanlı döneminde Diyarbakır'daki görevi sırasında Kürtlere özgü giyim-kuşamlı (peşmerge giyimli) bir özel askeri birlik oluşturması, görevli olduğu sırada ve Milli Mücadele döneminde Kürt halkını ağalardan, beylerden kurtaracağına inandırarak yanına çekmesi ve her anlamda eşit yaşama inancıyla aşılaması (daha Kongreler aşamasında Kürt ileri gelenleriyle yakın bir dayanışma içine girmesi, Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa gibi Ankara'ya gelmeden Mebusluk yapanlarla, Kürtlere çeşitli ulusal-demokratik hakların verilmesi doğrultusunda Teşkilat-ı Esasiye'nin (Anayasa) değiştirilmesini öngören Amasya Genelgesi'ne Lozan'da İsmet Paşa tarafından Türklerle Kürtlerin her anlamda eşitliğine dayalı bir yönetim savunulurken, "ulusların kaderlerini tayin hakkı"na saygılı olunacağına ve İzmit'te Kürtlere özerklik vaadinde bulunmaya, ulusal giysileriyle Meclis'e çağırdığı Kürt milletvekillerine Lozan'a telgraf çektirmeye varan bir politika...).

Aslında, 1925'deki "Takrir-i Sükûn Kanunu", yalnız Kürt ulusal haklarını değil, sosyalist örgütlenmeyi ve işçi sınıfı haklarını da yasaklıyordu.

Zihni T. Anadol bir yazıda şöyle diyor. *"1925 yılında Takrir-i Sükûn Kanunu (Sus Yasası) ile işçi sorunları, bunların ardından sendika, grev, toplu sözleşme gibi işçilerin ana hakları yasaklanmış devlet kapitalizminde bunlara yer olmayacağı kesinlikle vurgulanmıştır. Hatta 1932 yıllarında yönetimin ideolojisinin sesi olan Kadro dergisinde "millet özgürlüğü yanında ferdin özgürlüğü söz konusu olamaz"*

denilmişti. "Sen ben yok biz varız, imtiyazsız sınıfsız bir kütleyiz" gibi sloganlar yaygınlaştırılıyordu." (5)

İşte Takrir-i Sükûn Kanunu (Sus Yasası) ile Türkiye Komünist Partisi'ni, 1 Mayıs İşçi Bayramı'nı yasaklayan yeni Türk burjuvazisi, bu yasaya ve "Şark Islahat Planı"na bağlı olarak da Kürtlerin demokratik haklarını inkâr ve red ediyordu...

Yeni T.C. sınırları içinde Türkçe yayın ve kültür hakkı bu tarihten sonra kesintiye uğruyor. Kürtler ve Kürt kültürü üstüne bir "tabu" kuruluyor. Tedrici bir inkâr ve red politikası başlıyor... Etten kıkırdağa, kıkırdaktan kemiğe dönüşen iflah olmaz bir politikadır bu.

Başlangıçta yeni Türk burjuva yönetimini kitleye kabul ettirmek için Osmanlı kültürüne alternatif bir kültür yaratmak -millet yaratmada olduğu gibi- gerekmektedir. 1920'li yıllarda kurulan Türkiyat Enstitüsü, Konservatuvarlar; Türk Ocakları yerine 1932'de kurulan Halkevleri, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu gibi kuruluşların tümü -kimi zaman ırkçılığa varan uygulamalarla- hep Osmanlı kültürüne alternatif bir kültür yaratmak çabasına girmişlerdir. Ancak bunu yaparken kimi zaman doğrudan Kürt kültürüne ve başkaca halkların kültürlerine ipotek koyarak uygulamışlardır bu kültür politikasını. Nasıl mı?

1. Her alandaki derleme ve taramalarda öteki halkların kültür birikimleri bir yana itilerek yalnızca Türk halkına ya da öteki halklarla emişmeli kültür ürünlerine yer verilmiştir.

2. Türkçe sözlü kültür ürünlerindeki Kürt temalı konular önce derlenmek zorunda kalınmış, sonra tasfiye edilmiştir. Sözgelimi bugün radyolarda okunan **"Türkmen Kızı"** parçası ilk derlemelerde **"Kürdün Kızı"** biçiminde geçer. (Tıpkı 'vurun Kürd uşağı'nın 'vurun Türk uşağı'na dönüşmesi gibi). 1926'da başlayan İstanbul Konservatuvarı'nın ilk türkü derlemelerinde bu konuda ilginç örnekler vardır. Başka alanlardaki ilk toplum-bilim çalışmalarında da bu gerçeklik önce yansıtılmış, sonra inkâr edilmiştir. (Prof. M. Ragıp Gazimihal'in henüz basılmamış **"Yurt Oyunları Kataloğu"**nda da bunun ilginç örnekleri vardır.) Bu derlemelerde Koçgiri isyanının ideologlarından Kürtçe ve Türkçe şiir yazan Alişer'in de parçaları vardır.

3. Kürk kültürü ve müziği ipotek altına alınınca, bu alanda sanat icra eden insanların Türkçe sanata yönelmeleri özendirilmiştir. Atatürk döneminden beri Halk Müziğinin en ünlü isimleri, bir anlamda **"Türkçe sözlü Kürt halk müziği"** icra eden Kürt sanatçılar olmuş. Bir dönemin ünlüleri Diyarbekir'li **Celal Güzelses**, Urfa'lı **Mukim Tahir**, Urfa'lı **Kel Hamza**, Urfa'lı **Cemil Cankat** vb... Emişmeli kültür ürünlerini icra edenler arasında ise Malatya'lı **Fahri**, Zara'lı **Halil** ile Erzincan'lı **Salih** ve **Şerif** vb. sayılabilir.

Bu geleneğin bugün de yaygın biçimde sürdüğü biliniyor: **Nuri Sesigüzel, İbrahim Tatlıses, Atakan Çelik, İzzet Altınmeşe, Bedri Ayseli, Selahattin Alpay, Hüsamettin Subaşı, Mahmut Tuncer, Burhan Çaçan, Hülya Süer...** gibi halk müziği sanatçıları hep aynı geleneği sürdürüyorlar.

"Tempo" Dergisince **"Özü Kürt, sözü Türk"** ya da "Kürdübesk" olarak nitelendirilen bu oluşumun bazı örneklerine 9-15 Nisan 1989 tarihli 15. sayısında yer veriliyordu. Kuşkusuz Türk sanatında dönemeç yaratan Kürtler yalnızca bu alandakiler değil. Bugün Türkçe romanın yüzakı ve dünyadaki en büyük adı kabul edilen **Yaşar Kemal, Orhan Kemal** vb.; gerek film hikayesi gerek senaryo, gerek yönetmen ve gerekse oyuncu olarak Türkiye Sineması'nda bir dönemeç yaratan ve sinemayı dünyaya açan **Yılmaz Güney;** çağdaş Türk müziğinin kuramcılarından, yorumcularından ve icracılarından **Ruhi Su;** günümüzde toplumcu tiyatronun en büyük adı kabul edilen **Orhan Asena;** çağdaş toplumcu şiirin en yaygın ve en etkin isimlerinden biri olan **Ahmed Arif;** çağdaş toplumcu halk şiirinin öncüsü kabul edilen **Aşık İhsani;** ünlü orkestra şefi **Gürer Aykal** bu sürecin uzantısı sanatçılardır.

Ancak aslolan, kuşkusuz bunların ve burada anmayı gerekli görmediğimiz nice sanatçının, yazarın kökeni değil; onların sanatlarıyla ne hizmet verip vermedikleridir. Ayrıca kafaya takılan bir başka nokta... İnsanların en çok anadilleriyle eğitim yapmalarıyla başarılı olabilecekleri pedagojik bir gerçektir. Öyleyse, sonradan öğrenilen Türkçe ile bu kadar başarılı ürünler veren sanatçılar, anadillerinde eğitim yapıp ürün verselerdi kimbilir ne kadar başarılı olurlardı... Ya da iki dili birden biliyorlarsa iki dilden birlikte ürün verselerdi...

4. Yazılı ürünlerin üretimi ve yayımı yasaklanınca sözlü edebiyat ürünleriyle adaptasyona ve sahiplenmeye gitmek daha da kolaylaşmıştır. Halk oyunları ve türkülerine konulan ipotek, izlenen kültür politikasının en çarpıcı yönlerinden birini oluşturur. Kürt halk danslarına, otantik özelliklerinden uzaklaştırarak (ad, giyim özellikleri ve türkü sözleriyle) sahiplenme, Oysa halk yaratısı olan halk dansları, gerçek otantik özellikleriyle icra edilirlerse gerçek yerlerini bulur ve amaca ulaşırlar. (Buna rağmen

Celal Güzelses

Doğu Anadolu oyunları olarak adlandırılan Kürt halk danslarının, 12 Eylül cuntası döneminde "bölücülük" yarattığı gerekçesiyle yasaklandığı hatırlardadır.)

Kuşkusuz halk danslarından bir bölümü emişen/etkileşen kardeş kültürlerin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu tür oyunlar dışında bugün de esas kimliklerini ve yapılarını koruyan yığınla oyun var. İsterseniz bunlardan bir bölümünü Metin And'ın **"Oyun ve Büğü"**sünden yola çıkarak sıralayalım: **"Ağır Govent** (Muş), **Ahçik** (Erzurum), **Arkuşta** (Erzurum), **Arzumani** (Kars), **Askerani** (Kars), **Avreş** (Elazığ), **Aysoki** (Muş), **Bapuri**(Van), **Berzini** (Kars), **Berde** (Tunceli), **Berete** (Bitlis), **Berite** (Muş), **Bezini** (Ağrı), **Bizang** (Bitlis), **Ceylani** (Kars), **Çaçan** (Bingöl), **Çapakay** (Muş), **Çapıkay** (Bingöl), **Çarişka** (Kars), **Çarışu** (Malatya), **Çepik** (Kars, Bingöl), **Çikçiko** (Elazığ), **Çökeri Kuççari** (Van), **Dah Lenk** (Erzurum), **Meymoki**(Hakkari), **Dasniçor** (Erzurum), **Deliko** (Hınıs), **Delilo** (Hınıs, Tunceli, Elazığı), **Dello** (Kars, Erzurum), **Deliloy** (Kars), **Depşororo** (Hınıs), **Derbendi** (Kars), **Drilo**(Bingöl), **Devzer** (Van), **Dıntıngo** (Tunceli), **Dilican**(Kars), **Dilipiti** (Elazığ), **Dillan** (Malatya), **Diringi**(Kars), **Edilbecan** (Kars), **Enzeli** (Kars), **Esi** (Tunceli), **Evim** (Erzurum), **Ezirgân** (Kars), **Gaçke** (Kars), **Garzani** (Kars, Bitlis, Malatya), **Gaşıng** (Kars, Van, Bitlis), **Geceğü** (Eğin), **Girani** (Bingöl), **Gorani** (Bitlis, Van), **Giorişhi, Lezinka** (Kars), **Govenk** (Bitlis), **Govend** (Bingöl), **Gürzi** (Siirt), **Gülli** (Van), **Gülşeni** (Hakkari), **Güvende** (Van, Bitlis, Muş), **Hadile** (Van), **Hamame** (Hakkari), **Harkoşte** (Bitlis), **Harkuşte**(Şirvan, Malatya), **Hayşere** (Hakkari), **Herrani**(Bingöl), **Hasavor** (Van), **Hay Menlil** (Kars), **Hay Lalo** (Kars), **Henhemni** (Bitlis), **Her Alaley** (Hakkari), **Hekari** (Kars), **Heynare** (Kars, Erzurum), **Hırnani**(Hakkari), **Hileyli** (Van), **Hımhıme** (Bitlis, Malatya), **Hırhır** (Van), **Hilli Vay** (Erzurum), **Hor** (Van), **Hora**(Tunceli), **Horo** (Muş), **Hürünü** (Erzincan), **İnnabi**(Kars), **Kalari** (Kars), **Kaloş** (Kars), **Karaçor** (Tunceli, Eğin), **Karakuştani** (Hakkari), **Kaşengi** (Malatya), **Karzani** (Muş), **Keçike Caney** (Hakkari), **Keçike**(Elazığ), **Keçiki/ Nadem Hırçıki** (Hınıs), **Kentvari**(Kars), **Kersi** (Van), **Kevaş** (Bitlis), **Kevent** (Bitlis), **Koççari** (Kars, Erzurum), **Koçeri** (Bingöl, Muş), **Koffi** (Ağrı), **Kutto** (Hınıs), **Küccari** (Bitlis), **Kürdün Yazman-ı Barı** (Erzurum), **Kürt Barı** (Erzurum), **Laley** (Kars), **Lavzer** (Tunceli), **Lezgi-Hengi** (Kars), **Lezli** (Hınıs), **Large** (Tunceli), **Lorke, Lorki** (Malatya, Kars, Bitlis, Hınıs), **Memyene** (Malatya), **Meyremi** (Hınıs), **Meryemo** (Bingöl), **Meyremo** (Mardin), **Meyriko**(Ağrı), **Meyruhi** (Malatya), **Mirzani** (Kars), **Naninay**(Malatya), **Nanay** (Kars), **Nare** (Bitlis, Kars), **Nazirri**(Kars), **Ne Dinem Ne Dürüstem** (Hakkari), **Nevruzi** (Kars), **Nezberi** (Kars), **Ninarano** (Hınıs), **Nöbey**(Malatya), **Papori** (Bitlis, Van, Malatya, Ağrı), **Pezo** (Erzurum), **Piçik** (Kars), **Piçügürik** (Hınıs), **Rakaçu**(Tunceli), **Rumtiki** (Elazığ), **Sepi** (Bitlis), **Sıkkani**(Hakkari), **Silvani** (Muş), **Sin Sin** (Malatya), **Zengani**(Kars), **Suleymani** (Van), **Şeynae** (Siirt), **Şorul**(Kars), **Tamzara** (Elazığ, Erzurum, Erzincan, Tunceli, Bingöl, Van, Muş), **Tello** (Kars, Muş), **Temir Ağa** (Bitlis), **Teşi** (Bitlis), **Tringi** (Kars), **Tringo** (Malatya, Bitlis), **Tıntıngo** (Tunceli), **Tırnana** (Eğin), **Tütiya**(Kars), **Veliç** (Malatya), **Vilik** (Tunceli), **Yalkuşta**(Muş), **Yallı** (Kars, Ağrı), **Yari** (Hınıs), **Yarkuşta** (Muş, Hınıs), **Zaza Halayı** (Bingöl, Maden), **Zeliyi** (Hınıs), **Zeyno** (Ağrı), **Zöbek** (Elazığ), **Zıvara** (Hınıs), **Alaya**(Urfa) , **Aşıney** (Gaziantep), **Avravi** (Urfa), **Barazi**(Antep), **Belita** (Siirt), **Beri Bası** (Mardin), **Berzini**(Diyarbakır), **Bişero** (Mardin), **Botani** (Mardin, Siirt), **Çaçan** (Diyarbakır), **Çaçani** (Siirt), **Çapık** (Diyarbakır), **Çarışu** (Mardin), **Çepeku** (Mardin), **Çepikli** (Antep), **Çeş** (Adıyaman), **Çındır** (Urfa), **Değleri** (Adıyaman), **Dakkatülfeyki** (Siirt), **Delilo** (Diyarbakır), **Dello Can** (Siirt), **Depçe** (Urfa), **Deriko** (Antep), **Dilan** (Antep), **Durik** (Diyarbakır), **Fadige-Demune** (Antep), **Garzani** (Siirt), **Goncut** (Diyabakır), **Govent** (Siirt, Mardin), **Grosme** (Adıyaman), **Gule** (Mardin), **Haddino** (Mardin), **Haftano** (Mardin), **Hallume** (Antep), **Hanasar** (Siirt), **Hanıme** (Mardin), **Hayariska-Çibikli** (Antep), **Havuş** (Antep), **Hellican** (Adıyaman), **Herrani** (Diyarbakır), **Hırpani** (Mardin), **Hinne** (Mardin), **Karani** (Siirt), **Keşikani** (Mardin, Diyarbakır), **Keriboz** (Urfa), **Kesirtayn** (Mardin), **Köçeri** (Mardin), **Leylim** (Antep), **Lolo** (Diyarbakır), **Lorke** (Urfa, Diyarbakır), **Lorkey** (Antep), **Malayya** (Mardin), **Memili** (Diyarbakır), **Mimey** (Antep), **Mimi Teşi** (Urfa), **Mirani** (Siirt), **Nafa** (Mardin), **Nahora** (Mardin), **Nahet** (Siirt), **Narinei** (Mardin), **Nobet** (Siirt), **Neni** (Diyarbakır), **Nadidiye** (Antep), **Penk** (Urfa), **Roşkani** (Siirt), **Sese** (Urfa), **Sim Simi** (Adıyaman), **Süvik** (Siirt), **Şaro** (Siirt), **Şeyhani** (Siirt), **Şingali** (Mardin), **Şirvani** (Antep, Diyarbakır, Urfa), **Suleymaniye** (Siirt), **Terşi** (Antep), **Tırgay** (Adıyaman), **Türkâni** (Siirt), **Veylişhane** (Urfa), **Yarkışta** (Siirt), **Yedesta** (Siirt)... (6)

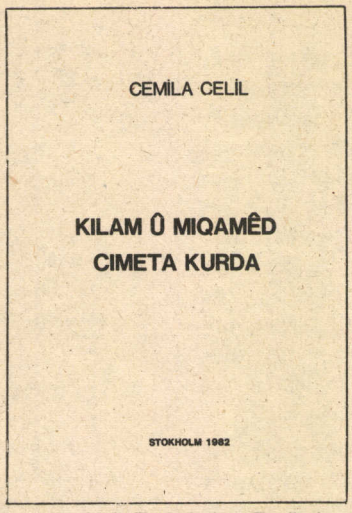

Kürt Halk Türküleri ve Ezgileri

Metin And'ın kısmen derlemeye, daha çok taramaya dayalı bu bölgesel dağılım listesi kuşkusuz daha da zenginleştirilebilir. Ancak bu dökümün bile bugüne kadar çok kişinin üzerinde düşünmediği halk dansları alanında bir bilgi vereceğini sanıyoruz.

5. İpotek konan ve Türkçe'ye adapte edilmeye çalışılan kültür dallarından birini de -yazılı edebiyata olanak tanınmadığı için- sözlü Kürt halk edebiyatı, en başta da halk türküleri oluşturuyor.

Doğu halklarının folklor ürünlerinin bilimsel yöntemlerle derlenmesine yeni başlanan bir dönemde, Osmanlı kültürüne alternatif bir Türk kültürü yaratma çabasına girilmiş, bu amaçla yazılı Kürt kültür ürürlerine ambargo, sözlü ve görsel ürünlerine ipotek konmuştur. Kuşkusuz iki kültürün emişmesinden kaynaklanan tüm

ürünlere de sahiplenilmiştir.

Belli nedenlerle Nazım Hikmet'e lise edebiyat kitaplarında yer verilen bu başlangıç yıllarında Kürt temalı Türkçe ürünler de henüz yerlerini korumaktadır. İstanbul ve Ankara Konservatuvarlarının radyolarla organizeli olarak yaptığı türkü derlemelerinde bu konuda kimi ilginç örnekler bulunuyor. Sözgelimi yukarıda vurguladığımız gibi, İstanbul Konservatuvarının derlemelerinde, Kürtçe ve Türkçe şiirleri bulunan 1919-1920 Koçgiri halk hareketi ile 1937 Dersim hareketinin ideologlarından olan Alişer'in üç eseri de taş-plak haline getirilmiştir. (Batılı bir müzikolog olarak derlemelere katılan Macar Bela Bartok'un derlemeler konusunda ilginç gözlemleri ve tesbitleri bulunduğunu sanıyorum).

Yine önceki dönemlerde Diyarbakırlı Celâl Güzelses ve bir bölümü yukarda anılan birçok sanatçının özgün enstrümanlarıyla -ama Türkçe sözlerle- müziklerini icra ettiklerini -ki bu, Türkçe sözlü Kürt halk müziğinden başka bir şey değildir-; ancak daha sonra Muzaffer Sarısözen öncülüğündeki bir ekibin Türk müziğini kurumlaştırma adına yeni bir yol izlediklerini görüyoruz.

Sarısözen ekibi, Türklerin gerçek çalgısının "kopuz" olmasından yola çıkarak, halk müziğinde yalnız bunun türlerine (divan sazı, bağlama, cura vs.) yer vermiştir. Oysa halk müziği gerçekte yalnız bunlarla mı icra ediliyordu? Kuşkusuz değil. Bugün bağlamanın türlerinden başka cümbüş, keman, kabak kemane, tar, davul, zurna, tef, zil, kaşık, klarnet, sipsi, mey gibi çalgılar halk müziğine eşlik ediyorsa, bu boşuna değildir. Sözleri Türkçeleştirilerek de söyleniyor olsa, müziğin otantik özellikleri zorluyor buna.

Günümüzde icra edilen Doğu kaynaklı halk müziği; on dolayında bağlamanın biraraya getirilmesiyle yürütülen "Yurttan Sesler"in tıkızlığından, kısırlığından kurtuldu ama bu defa başka bir çıkmaza girdi... Kürt halk türküleri Türkçeleştirilerek icra edilirken çoğu kez ya içeriklerinden soyutlanıyor, ya zorlama ve doldurma bir çeviriyle veriliyor ya da Türkçe'ye aktarılamayan bazı ünlem ve nakaratları korunmak durumunda kalınıyor. Halen radyoda, televizyonda ve sahnelerde okunan parçalarda bunun birçok örneğini görmek mümkün. Yani öncelikle hata, bilerek ya da bilmeyerek bu parçaları böyle icra edenlerde değil, Türkiye'nin kültür politikasındadır.

Sonuç

Öyleyse yapılacak şey, yukarıdan beri anlatmaya çalıştığımız gibi Türkiye'nin toplumsal gerçekliğine ve bilime uymayan politikalarda ısrar etmek yerine, sorunu gerçekten demokratik ve insani yönde çözüme kavuşturmaktır.

Dipnotlar

(1) Prof. Qanadê Kurdo: **Tarixa Edebyata Kurd** (Kürt Edebiyatı Tarihi), 1984.

(2) Başta Türk milliyetçiliği olmak üzere çeşitli halklarda gözlemlenen milliyetçilik akımları konusunda şu birkaç esere bakmak bir düşünce vermeye yeterlidir:

a- **Tanzimat,** 1940 (Tanzimat'ın ilanının 100.yılı dolayısıyla toplu kitap).

b- **Namık Kemal Hakkında**, DTCF Yay. 1942 (100. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla).

c- A. Hamdi Tanpınar: **19 Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 6. bas. 1985.

ç- Yusuf Akçura: **Osmanlı Devletinin Dağılma Devri**, 1940.

d- Server Tanilli: **Uygarlık Tarihi**, 4. bas. 1981.

e- **Bir Çağdaş Öncü: Namık Kemal (1888-1988)**, (F. Almanya'da düzenlenen bir kollekyumda sunulan bildiriler), İst. 1988.

f- Enver Ziya Karal: **Osmanlı Tarihi**, Cilt: 5,6,7,8; 4. bas. 1983.

g- Niyazi Berkes: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ank. 1973.

h- Hilmi Ziya Ülken: **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İst. 1979.

ı- Stefanos Yerasimos: **Azgelişmiş Sürecinde Türkiye**, Cilt-II, 1975.

i- M. Şükrü Hanioğlu: **Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi,** İst. 1981.

j- M. Şükrü Hanioğlu: **Bir Siyasal Örgüt Olarak İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)**, İst. 1985.

k- **Tarih ve Toplum** Dergisi kolleksiyonu.

(3) Osmanlı döneminde yayımlanan ya da elyazması halinde kütüphanelerde kalan Türkçe eserlerin bir dökümü için bkz. Mehmet Malmisanlı: **"Osmanlı Döneminde Yazılan ve Basılan Kürtçe Eserler Üzerine"**, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı: 54-55, 1988.
Malmisanlı, Osmanlı döneminde Ermeni ve Süryani alfabesiyle basılan Kürtçe eserler dışında Arap alfabesiyle basılanlardan tesbit ettiklerini şöyle sıralıyor:
Yusuf Ziyaeddin Paşa Halidi: **El-Hediyye'l-Hamidiye fi'l-Lugati'l-Kurdiyye,** İst. 1310/1894-1895.
Mela Ehmedê Xasî: **Mewlîdi Nebiyli'l-Qureyşi**, Diyarbekir, 1315-1899.
Ehmedê Xani: **Nûbar** (Y. Ziyaeddin Paşa'nın sözlüğüyle birlikte).
Mele Ehmedê Batê: **Mewludu'n-Nebî bi'l-Luxse'l-Kurdiyye**, Kahire, 1324/1906.
Mehmet Mihri (Hilav): **Mukaddimetü'l-İrfan**, İst. 1918.
Ehmedê Xani: **Eqide İmanê**, İst. 1919.
Ehmedê Xani: **Mem u Zin**, İst. 1919.
Mela Xelîlê Sêrfî: **Eqida Mela Xelîlê Sêrfî**, İst. 1919.
Hakkarili Abdurrahim Rahmi (Zapsu): **Eqide Kurdan, Memê Alan** (piyes), **Gazîya Welat** (şiirler).
Hînkerê Zımanê Kurdî (Kürtçe öğrenmek isteyenlere lisan rehberi), İst. 1921.
Şeyh Ahmet el-Cizîrî: **Diwana Cizîrî,** İst. 1338-1340/1921-1922.
Emin Feyzi Beg: **Encumenî Edîban**, İst. 1339/1923 (Kürt Şairleri Ant.)
Bunlar dışında başta **İncil** ve **Kitab-ı Mukaddes** olmak üzere çeşitli dinsel kitapların Kürtçe yayınları...
Ziya Gökalp'in II. Meşrutiyet'in coşkulu havasında Diyarbakır İttihad ve Terakki Cemiyeti adına kaleme aldığı ve Diyarbakır'da yayımlanan "Peyam" gazetesinde yer alan (1909) bir yazısından yaptığımız şu küçük alıntı, Meşrutiyet hareketinin yarattığı düşünsel özgürlükçü ortam konusunda bir fikir verebilir: **"...Kürtlerin yalnız bir derdi vardır, o da cehalettir. Bu derdin dermanı okumak, yazmak ve dünyayı öğrenmektir. Bundan böyle Kürtçe kitapları yazılacak, Kürtçe gazeteler neşrolunacak. Mekteblerde Kürt lisanıyla ilim ve marifet öğrenilecek. O zaman Kürdler de zengin olacaklar, bahtiyar olacaklar. İyi yaşamak usulüne agâh olacaklardır.** (a.g.y., s. 62).

(4) **İsmet İnönü: Hatıralar;** 2. cilt, Ank. 1987, s.202.

(5) Zihni T. Anadol: **"Yaşamak Yasak",** Toplumsal Kurtuluş, sayı: 3, Eylül-1987.

(6) Metin And: **Oyun ve Bügü**, 1974, s. 176-180.

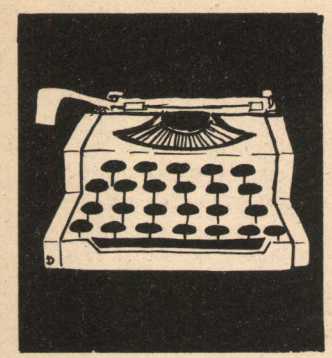

Olaylar ve Görüşler

Haber-Yorum-Belge

KOMKAR'ın 11. Kurultayı Köln'de Toplandı

Federal Almanya ve Batı Berlin Kürdistan İşçi Dernekleri Federasyonu KOMKAR'ın 11. Kurultayı, 20-21 Mayıs 1989 tarihleri arasında Köln'de şu şiarlar altında toplandı:

• Nükleer silahlara hayır, gerginliğe son!

• Yabancı düşmanlığına son!

– F. Almanya göçmenler ülkesi ilan edilmeli, göçmenlere eşit politik, sosyal ve yasal haklar tanınmalı,

• F. Almanya'daki Kürtlerin ulusal varlığı resmen tanınmalı,

– Radyo ve TV'de yayın,

– Kürt çocuklarına ana dilde ders,

– Kürtler için sosyal danışmanlık ve isim seçme özgürlüğü sağlanmalıdır.

• F. Almanya'daki Kürdistanlı göçmenlerin birliği,

• Kürt ulusuna kendi kaderini tayin hakkı!

• Türkiye ve Kürdistan halklarıyla dayanışma.

Kurultaya 30 dernek, komite ve çalışma grubunu temsilen 85 delege katıldı. Delegeler, 2 gün boyunca örgütün geçmiş 1 yıllık çalışmalarını değerlendirdiler; eksikliklerin altını çizdiler; yeni döneme ilişkin olarak önerilerde bulundular. 500 dolayında kişinin katıldığı Kurultay'da, 45 Kürt, Türk, Alman ve diğer uluslardan örgüt temsilcileri de hazır bulundular. (*)

Kurultay, KOMKAR Genel Başkanının Kürtçe, Türkçe, Almanca konuşmasıyla başladı. Konukları, delegeleri ve üyeleri selamlayan Genel Başkan, F. Almanya ve Batı Berlin'de gelişen Neo-Nazi tehlikeye dikkat çekti; kiliselerden, siyasi parti, örgüt, kişi ve kuruluşlardan ırkçı-faşist güçlere karşı eylem ve güçbirliği oluşturmalarını istedi.

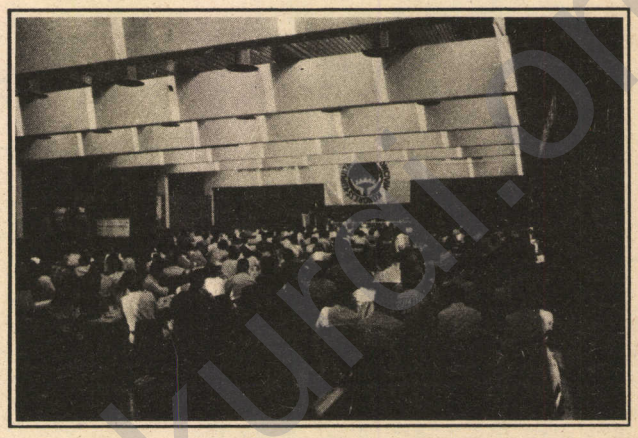

11. KOMKAR Kurultayı'ndan bir görünüm

Halkımızın mücadelesine ve ülkemizdeki duruma ilişkin olarak da şunları söyledi:

"Bizi en temel hak ve özgürlüklerden yoksun bırakan, dilimizi, kültürümüzü yasaklayan, isimlerimize dahi tahammül göstermeyen, ülkemizin yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarını talan eden, halkımıza eşi görülmemiş bir baskı ve yoksulluğu reva gören sömürgeci güçler, bu yaptıklarıyla yetinmiyor, yaşam hakkımıza el uzatıyor, toplu sürgün ve katliamlara yöneliyorlar. 21. yüzyılın eşiğinde 25 milyonluk bir ulus yokedilmek isteniyor."

Yine F. Almanya ve Batı Berlin'de yaşayan Kürdistanlıların asgari haklarının verilmesi, ulusal varlıklarının tanınması için Alman dostların desteğinin gerekli olduğunu belirtti.

Genel Başkanın konuşması sık sık "Yaşasın KOMKAR!", "Bıji KOMKAR!" sloganlarıyla kesildi.

Kurultaya katılan konuklardan Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Kemal Burkay, Irak Kürdistanı Cephesi'nden Tarıq Eqrawi, TEVGER'den M. Bışar Botani, İran Kürdistanı Demokrat Partisi Temsilcisi Numayin Erdelan, Irak Kürdistanı Sosyalist Partisi Temsilcisi Şerif, Alman Komünist Partisi Başkanlık Divanı Sekreteri Dirk Krüger, SWAPO Temsilcisi, Yeşiller Parti Yönetim Kurulu adına Sabina Baun, Medico International Sözcüsü Hans Brandscehidt, SPD Köln Örgütü Yönetim Kurulu Üyesi Vural E., BAGİV Yönetim Kurulu Üyesi M. Servali, İspanyol Sosyal ve Kültür Dernekleri Birliği adına José Povedano, Kölner Appel sözcüsü Peter Löwisch, Kürt-PEN Sekreteri H. Erdem, Demokratik Sosyalistler Partisi NRW Örgütü adına H. Hildenbrandt, birer konuşma yaptılar.

Konukların konuşmasından sonra Genel Başkan Yardımcısı, Genel Yönetim Kurulunun hazırladığı raporu okudu.

İlk gün, Kurultaya iki karar taslağı sunuldu.

Birinci karar taslağı WDR (Batı Alman Radyo-) Yönetim Kurulu ve Program Konseyine gönderildi. Ka-

(*) Ayrıca 100'ün üzerinde parti, demokratik örgüt, seçkin politikacı, yazar ve sanatçı kutlama mesajı gönderdiler.

rarda: Kürtçe yayın yaptıklarından dolayı kendilerine teşekkür edilirken, diğer azınlıklara tanınan çerçevede haftalık Kürtçe yayının günlüğe dönüştürülmesi yönünde talepte bulunuldu.

İkinci karar taslağı ise, Münih Belediye Başkanı Dr. Klaus Kahnzog'a gönderildi. Kendisine Münih'te düzenlenen Uluslararası Kültür Haftası'na Kürtlerin, özel olarak da Kürdistan İşçi Derneği'nin katılması ve onunla dayanışmasının Kurultay tarafından olumlu bulunduğu belirtilirken, Türk Konsoloslugu'nun Kürtlerin bu haftada yer almaması yönünde yürüttüğü girişimlerinin de protesto edildiği bildirildi.

Her iki karar taslağı da oy birliğiyle kabul edildi.

Aynı akşam, "Kürtler ayrı bir ulusal grup olarak tanınmalı -F. Almanya'da yaşayan Kürtlerin sosyal ve kültürel durumları" konulu bir açıkoturum düzenlendi. Açık oturuma Essen Üniversitesi'nden Prof.Dr. Ursula Boos-Nünnig; Aşağı Saksonya Eyaleti SPD (Sosyal Demokrat Parti) Milletvekili Heidi Alm-Merk; Aşağı Saksonya Eyaleti Yeşiller partisi Milletvekili Hannes Kemmpmann; WDR-Radyo Dortmunt yöneticisi Gerald Baars; Kızılhaç Genel Sekreterliği'nden Bernd Döveling; WDR Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı Arzu Toker; AWO Yönetim Kurulu'ndan Eberhard De Haan; KOMKAR Merkez Yönetim Kurulu'ndan A. Saydam katıldılar.

Oldukça tartışmalı ve canlı bir şekilde süren açık oturumda, konuşmacılar, F. Almanya'da yaşayan Kürtlerin kültürel ve sosyal hakları konusunda düşüncelerini dile getirdiler. Kürtlerin de diğer azınlıklar gibi ayrı bir grup olarak tanınması gerektiğini belirten bazı konuşmacılar, bu konuda kararların politik olduğunu da ekledi.

Kurultay'ın ikinci günü ise, delegeler, Genel Yönetim Kurulu'nun sunduğu çalışma raporu üzerinde düşüncelerini belirttiler. Oldukça canlı ve tartışmalı bir şekilde geçen ikinci günde, 6 karar taslağı oylamaya sunuldu. Karar taslakları şunlardan oluşuyordu:

1- Silahlanmaya hayır, gerginliğe son!

2- Irkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı halkların dostluğu ve eşit haklar için!

3- F. Almanya ve Batı Berlin'deki Kürtlerin ulusal varlığı resmen tanınmalıdır,

4- F. Almanya'daki Kürdistanlı göçmenlerin birliği,

5- Kürt ulusuna kendi kaderini tayin hakkı,

6- Türkiye ve Kürdistan halklarıyla dayanışma.

Oybirliğiyle alınan kararlardan sonra, yeni organların seçimine geçildi. Yeni organların seçiminden sonra 11. Kurultay, başladığı gibi coşkulu bir şekilde son buldu.

Kızıltepe Peşmerge Çadırlarında Yeni Bir Olay: TOPLU ZEHİRLENME

9 Haziran 1989 tarihinde, Kızıltepe peşmerge kampında iki bin kadar insanın yediği ekmekten zeirlendiği haberi aynı gün Diyarbakır'da kulaktan kulağa yayılan söylentilerle duyuldu.

Ertesi gün gazeteler, olayı çok kısa biçimde geçiştirdiler.

Konunun önemi salt bir zehirlenme ile de sınırlı değil, Irak-Türkiye ilişkileri açısından, sömürgeci Saddam yönetiminin peşmergeler ve ailelerine ilişkin emellerini gerçekleştirmeye çalışması açısından önemliydi...

Ertesi gün sabahleyin Kızıltepe mülteci çadırlarına konuya ilişkin bilgi edinmek için gitmeye hazırlanıyorduk ki, 10.30 sularında mevcut kampların ve 12.000 peşmergenin lideri Ekrem Mai ile askeri kanat sorumlusu Sabri Bomerni Diyarbakır büromuzu ziyaret ettiler. Görüşmeler esnasında Kızıltepe kamplarına bugünlerde kimsenın alınmadığını ve peşmergelerin de Kızıltepe'ye inmesinin yasaklandığını belirttiler. Bu açıklama üzerine Kızıltepe'ye gitmek yerine, olayla ilgili olarak en sağlıklı bilgiyi peşmerge liderlerinden almaya çalıştık.

Peşmerge kamplarında günlük yaşam sürerken her gün belirli saatlerde gelen ve tüm peşmerge ailelerine dağıtılan ekmek bozuk çıkınca kamp doktoru "zehirlenme" teşhisi ile durumu kötüleşenleri Kızıltepe ve Mardin'deki hastanelere ve D.Ü. Tıp Fakültesi hastanesine sevkediyordu.

Peşmerge liderleri konuya ilişkin sorularımızı şöyle yanıtladılar:

Ö. Gelecek: "- Bu zehirlenme sonucu kaç insanın rahatsızlandığını söyleyebilir misiniz?"

E. Mai: "- Bin kişiyi aşıyor. Endişeli bir bekleyiş içindeyiz."

Ö. Gelecek: "- Sağlık durumları nasıl?"

E. Mai: "- Kısmi felç geçirenler var. Durumları düzelenler var. Gelişmeleri bekliyoruz."

Ö. Gelecek: "- Bu konuda dışarda değişik söylentiler var. Basına da çok kısa biçimde yansıyan toplu zehirlenme, sizce bilinçli olarak gerçekleştirilmiş birşey mi?"

E. Mai: "- Bunu Irak hükümetinin buraya gönderdiği ajanların gerçekleştirdiğini sanıyoruz. Kızıltepe içinde benzeri bir durum olmazken sadece bizim bulunduğumuz kamp içinde üretilen ekmekten bini aşkın sayıda insanın zehirlenmesinin bir tesadüf olmadığını zannediyoruz."

Ö. Gelecek: "- Irak hükümeti böyle bir niyetle kimi insanları buraya göndermiş olabilir. Ama buraya gelerek sizleri zehirlemek gibi bir niyet güden insanların bulunduğunuz

Peşmerge liderlerinden Ekrem Mai ve Sabri Bomerni, Diyarbakır büromuzu ziyaret ederek zehirlenme olayı hakkında bilgi verdiler.

konum ve koşullarda bunu ne kadar başarabilecekleri tartışılamaz mı?"

E. Mai: "-O hiç zor değil ki... En fazlası, gider, ekmeği üreten fırıncıya toplu bir para verir, yapar... Bu bir tahmin tabi, kesin bir iddia değil."

S. Bomerni: "- Her halkın içinde cahş (köpek) insanlar çıkabilir. Bütün Kürtlerin de mutlaka iyi insanlar olduklarını söyleyemeyiz. Bizim insanlarımızın imha edilmesi için buraya gönderebilecekleri ajanlar, burada herhangi bir Kürtle anlaşarak bu işi yapabilir" diyorlardı.

Dergimizin Diyarbakır bürosunun bulunduğu Önder Apt. 4. katta bu görüşme sürerken, peşmerge liderlerinin büromuzun bulunduğu binaya girişleri Mit görevlileri tarafından dikkatle izlenmişti. Binaya girişlerinden sonra hangi kata çıktıkları konusunda tereddüte düşen görevliler, Diyarbakır büromuzun bulunduğu binanın 2. katında bulunan bir profesörün muayehanesine girerek orada bulunan laborant bir görevliye, ısrarla peşmerge liderlerinin nereye çıktıklarını sormuş. Sorularına sözkonusu kişiden "görmedim" yanıtı alan görevliler, görüşmenin sürdüğü saatlerde dergimizin Diyarbakır bürosunun bulunduğu binanın giriş ve çıkışını üç saat kadar kontrol altında tuttular. Bu da peşmerge liderlerinin diğer peşmergelere göre daha titizlikle denetlendiğinin ve baskılandığının, ilişkilerinin saptanıp rapor edildiğinin bir göstergesiydi...

Toplu zehirlenmeden hasta düşen yüzlerce insanına sahiplenmeye çalışan, her gün bir yenisi gündeme gelen olumsuzlukların üstesinden sorumlu oldukları insanlar adına gelmeye çalışan peşmerge liderlerinin böyle sıkı takipte tutulmasına ne denir... Buna olsa olsa (istihbarat görevlilerinin kimi siyasi raporları hazırlama uğraşlarında iken) bini aşkın sayıda insanının canının derdine düşen peşmerge liderlerinin durumuna uygun olarak: "keçi can, kasap et derdinde" denilebilir...

OY DERE KANLI DERE "Siirt'teki Kasaplar Deresinin Açtırılması Konusunda Bir Gelişme Yok."

Gezegeni: Dünya.
Çağ: XX. yy. sonu.
İli: Siirt.
Suç: Bir devletin bir halka karşı sürdürdüğü soykırımlarının bir uzantısı olarak, giyinik biçimde atılmış insan cesetleri ile dolu olduğu söylene gelen KASAPLAR DERESİ...
Suçlu: Devlet.
Derenin özgeçmişi: Yarı feodal üretim ilişkilerinin sürdüğü bölgenin Siirt ilinde daha geçtiğimiz yıllara kadar sahipsiz dolaşan hayvanların kesildikten sonra sahipleri görmesin diye kafalarının atıldığı Kasaplar deresi, insan yaşamı hayvan yaşamı kadar ucuzlayınca da yetkililer tarafından insan mezarlığına dönüştürüldü.
Derenin şimdiki muhtevası: Çöplük yığınları altında, arasında giyinik insan cesetleri. Kimilerinin kolu, ayağı ya da kurşunlarla delik deşik edilmiş kurumuş kanlı parkası...

Ayrıntılar ve Bugüne Kadar Edinilen Bilgiler:

İlk kez 2000'e Doğru dergisi ve SP heyeti tarafından gündeme getirilen kasaplar deresine Siirt halkının da tanıklığında çatışmalarda, işkencelerde ölenlerin cesetleri atılmış.

Siirt valisi Atilla Koç, bu iddiaların düpedüz "uydurma" olduğunu söylerken, Federal Almanya ARD Televizyonu görevlileri ise derede incelemelerde bulunurken önce kanlı bir giysi ve ardından üzerinde kurşun izleri bulunan delik deşik bir parka buluyorlar. Olağanüstü Hâl Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu ise "üç kişinin cesedinin derede olduğunu" kabul ediyor.

Ne ki, dere açılamadığı için de iddia sahipleri derenin ceset dolu olduğunu ispatlayamıyorlar. Bu konuda kendisine soru yöneltilen Olağanüstü Hâl Bölge Valisi Hayri Kozakçıoğlu, daha büyük organizasyonlarla ilgili olduğunu ve çatışmalarda ölenlerin akıbetinin kendisini ilgilendirmediğini söylüyor 2000'e doğru dergisi muhabirine. Derenin açtırılmasının ise kendisiyle ilgili olmayıp, direkt savcılıkla ilgili olduğunu belirtiyor.

Konuyla ilgili olarak yurtdışında da protestolar boyut kazanırken, yetkililer bu konuda gerekli açıklamayı yapmış değil. Konuyla ilgili olarak kısa bir araştırmada bulunan Diyarbakır büromuz, 2000'e Doğru dergisinin verdiği bilgiler dışında (derenin açtırılmasıyla da ilgili olarak) hiçbir gelişme olmadığını saptadı.

Bugüne kadar Kasaplar Deresi'ne cesetlerinin atıldığı yakınları tarafından da iddia edilen ve saptanan kimi isimler: **İsmail Ağa** ve oğlu, **Mehmet Ağa, Hasan Akar** ve görgü tanığı olan Siirt'li kimi yurttaşların ve bir erin belirttiği başka kişiler... SHP Siirt eski il başkanı konuya müdahele edince de kendisine telefon eden kişi "Kasaplar deresinde yerinin hazır olduğunu" belirtiyor.

Siirt'te bulunan ve konuyla ilgili tanıklıkları olan insanlar ise "Can güvenlikleri olmadığı" gerekçesiyle ifade vermekten sakınıyorlar.

Derinin açılması için hâlâ gerekli ödeneğin beklendiğini söyleyen Siirt savcısı Mustafa Erdoğdu'ya SP Genel Sekreteri Yalçın Büyükdağlı, derenin açtırılması için gerekli teknik imkanları ve insan gücünü sağlayacağını söylemişse de "imkansız" ve "bu olmaz" yanıtı ile reddediliyor.

SP heyetinin basına aktardıkları dışında kasaplar deresi'nde yeni bir gelişme yok. Demokratik güçlerin, derenin açtırılması için bu konuda bir kamuoyu yaratmasının gerekliliği de ortada...

Konuyla ilgili olarak yurtdışında hazırlanıp ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırılan metnin son kesitinde şöyle deniliyor:

"Aşağıda imzası olan bizler, savaş tutsaklarına karşı muamele yöntemlerini belirleyen Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'yle işkence konusundaki uluslararası anlaşmaları vahşice ihlal eden bu tür insanlık dışı ve vahşi suçlardan son derece rahatsız olan bizler; aşağıdakilerin yerine getirilmesini Türk hükümetinden istemeye çağırıyoruz sizleri; bu konunun araştırılması, alınan sonuçların açıklanması ve sorumluların mahkemeye sevkedilmesi..."

İmzalayanlar: Rızgari, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP), Sosyalist Parti, Kürdistan Öncü İşçi Partisi (TKKD), Türkiye Devrimci Komünist Partisi (TDKP); Londra'daki taraftarları, Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP-İngiltere), Devrimci Yol, Vatan Partisi (VP) Londra Kadınlar Grubu, Sosyalist İşçi taraftarları.

Yeşilyurt'lar bir daha olmasın derken, bu kez Kasaplar Deresi'nin gündeme geldiği Kürt insanının coğrafyasında böylesi çağdışı çirkinliklerin bir daha olmaması dileğiyle tüm ilgilileri konuya duyarlılık göstermeye Devlet yetkililerini ise dereyi kendi ayıplarından ürkmeden açtırmaya çağırıyoruz.

www.acikarsivler.org

Türkiye'de, yönetimlerin Kürt sorununa ilişkin politikası "asker"e havale edilmiş bir "devekuşu" politikasıdır. "Red ve inkâr" temeline ve askeri çözüme dayalı bu politika yüzünden, salt 1924-1938 döneminde ölen insanların sayısı Milli Mücadele'de ölenlerden fazla olmuş. Bu acı gerçek bilinmiyormuş ve verilen bunca hasar yetmiyormuş gibi, aynı politikada ısrar edilmekte ve sorunun çözümü yerine "çözümsüzlük" ikame edilmektedir.

Askeri yönetimler döneminde çelişkiler daha da derinleşmekte ve sorunlar onulmaz bir yaraya dönüşmektedir. Baskı, terör ve "toplu mezarlar"la ortaya çıkan kitlesel kıyımların insanlık ayıbı ve suçu olmaktan öte hiç kimseye bir şey kazandırmayacağı ortada değil mi? Birbiri arkasına ortaya çıkan "toplu mezarlar", 12 Eylül faşizminin utanç kanıtları olarak tarihe geçmeyecek mi?..

yurtsever.org